

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РЕЗНІК ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 373.5.016:811.161.2].091.33

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЛІЦЕЮ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

011 Освітні, педагогічні науки

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ Т.П. Резнік

Науковий керівник –
Караман Ольга Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Резнік Т.П. Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. – Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2023.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови. Її актуальність зумовлена низкою визначальних чинників, які впливають на сучасний освітній процес та життєві реалії: необмежений доступ до інформації, поява значної кількості електронних освітніх ресурсів та платформ, потреба у володінні високим рівнем навичок роботи з цифровими технологіями для подальшого навчання й професійної самореалізації.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

Об'єктом дослідження є процес навчання української мови в 10 класі ліцею (профільний рівень).

Предметом дослідження є підходи, форми, методи, засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

У дисертації подано результати теоретико-експериментального дослідження методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею в умовах компетентнісної парадигми. Проаналізовано й обґрунтовано

змістові характеристики базових понять дослідження: *«методи й прийоми навчання української мови в 10 класі ліцею»*, *«методи формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею»*, *«засоби навчання української мови в 10 класі ліцею»*, *«засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею»*, що дало змогу окреслити стратегію наукового пошуку, визначити орієнтири для розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови. Уточнено ключові поняття дослідження *«інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)»*, *«учень 10 класу ліцею (профільний рівень)»*. Змістове наповнення поняття *«інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)»* потлумачено як здатність десятикласників ліцею до ефективного та критичного використання інформаційно-комунікаційних технологій задля розв'язання освітніх завдань з української мови; уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності на основі відповідних компетенцій, які охоплюють розвинену систему знань, навичок, відповідальності та мотивації, особистісних ціннісних орієнтирів, мовного досвіду, мовної стійкості. Зміст поняття *«учень 10 класу ліцею (профільний рівень)»* схарактеризовано як особистість, що зростає в умовах постійних соціокультурних та технологічних змін у суспільстві, має активний пізнавальний інтерес, володіє комунікативними навичками для успішної взаємодії, уміє самостійно вчитися та застосовувати здобуті знання на практиці, зорієнтована на розвиток критичного мислення, творчості, а також вирізняється високим рівнем інформаційної грамотності, здатністю ефективно й безпечно послуговуватися інформаційними ресурсами та технологіями. У цьому контексті завдання школи та вчителів української мови зумовлює розвиток в учнів комунікативних навичок, забезпечення доступу до різних сучасних форм навчання та опанування основних

їх принципів, стимулювання учнів до саморозвитку та самовдосконалення, формування критичного мислення, ціннісних орієнтирів (культурної й мовної ідентичності, поваги до мови й літератури).

Студіювання науково-методичної літератури та навчально-методичного ресурсу дало змогу обґрунтувати й визначити теоретичні засади навчання української мови старшокласників на профільному рівні задля формування в них інформаційно-комунікаційної компетентності. Констатовано, що методика формування означеної компетентності має ґрунтуватися на інтеграції мовознавчих, лінгводидактичних, психологічних досліджень, а також на реалізації особистісного, тематичного, діяльнісного, компетентнісного підходів і принципів педагогіки партнерства, що сприяє розвитку інтелектуальних і соціокультурних аспектів учнів, формування в них умінь орієнтуватися в цифровому просторі, комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних життєвих ситуаціях, самостійно підвищувати рівень знань та вдосконалювати культуру мовлення.

Під час дослідження було проведено аналіз теоретичних концепцій лінгводидактів та практичного досвіду вчителів української мови на профільному рівні. Було виявлено, що в сучасному освітньому процесі функціонують різні нормативні документи, зокрема й рекомендації для педагогічних працівників, що пов'язано з продовженням процесу реформування освітньої системи України, а також використовуються різні підручники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Автори названих матеріалів намагалися створити засоби навчання, які відповідали б сучасним соціальним запитам та враховували вимоги чинної навчальної програми на профільному рівні. Проте варто зазначити, що кількість навчальних видань цього типу обмежена, тому перед авторами підручників для майбутніх десятикласників Нової української школи поставлено надважливе завдання – адаптувати зміст мовного складника та дидактичний інструментарій до нових умов, розробити матеріали, які допомагали б учням розвивати не лише мовні

навички, а й інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових для успішної життєдіяльності в сучасному світі.

У роботі також досліджено дидактичний потенціал електронних освітніх ресурсів у навчанні української мови, запропоновано класифікацію їх відповідно до типу створюваного/використовуваного ресурсу, платформи, на якій відбувається навчання, використаних методів та доступності самого ресурсу. Визначено, що використання електронних освітніх ресурсів на уроках української мови в старших класах ліцею в сучасних реаліях виправдано низкою науково обґрунтованих чинників: актуальності й доступності отримуваної інформації, інтерактивності й залучення учнів, індивідуалізації, розвитку медіаграмотності, активного використання мови в реальних ситуаціях спілкування, ефективності й зручності для всіх учасників освітнього процесу.

У межах експериментально-дослідного навчання учнів ліцею виокремлено мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний, рефлексійний критерії, які дають змогу репрезентувати дані про стан та рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Анкетування десятикласників дало змогу визначити сформованість інформаційно-комунікаційної компетентності за мотиваційним критерієм. Відповідно до знаннєвого критерію було запропоновано учням завдання на текстовому матеріалі. У межах діяльнісного критерію учні 10 класу ліцею виконували інформаційний проєкт, що продемонстрував рівень сформованості вмінь десятикласників шукати потрібну інформацію, структурувати й візуалізувати її. Відповідно до рефлексійного критерію, учням пропоновано здійснювати самооцінювання й взаємооцінювання проєктного завдання.

Відповідно до розробленої програми експериментального дослідження визначено мету й завдання формувального етапу педагогічного експерименту, лінгводидактичні умови, які забезпечують ефективну реалізацію запропонованої

методики. Додатково розв'язано завдання, пов'язані з доповненням змісту навчання української мови теоретичними відомостями, що забезпечують формування змістового складника інформаційно-комунікаційної компетентності; відбором методів, прийомів і засобів, спрямованих на ефективне засвоєння мовного матеріалу й формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Крім того, було розроблено систему вправ та завдань, спрямованих на розвиток в учнів впевненого, критичного і відповідального використання цифрових технологій для особистісного розвитку та спілкування.

У процесі аналізу виконаних завдань доведено позитивний вплив експериментальної методики на рівень знань та сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Більшість учнів, які навчалися в експериментальних класах, досягли високого й достатнього рівнів навчання, продемонструвавши глибокі знання щодо видів та джерел інформації, розрізнення достовірної та сумнівної інформації, а також виявили високий рівень культури усного і писемного мовлення.

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше *обґрунтовано* теоретичні основи формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів ліцею; *описано* ступінь розробленості досліджуваної проблеми у педагогіці, психології, лінгводидактиці та сучасні підходи до навчання української мови учнів 10 класу ліцею (профільний рівень) в контексті завдань Нової української школи; *проаналізовано* й *обґрунтовано* змістові характеристики базових понять дослідження: «*методи й прийоми навчання української мови в 10 класі ліцею*», «*методи формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею*», «*засоби навчання української мови в 10 класі ліцею*», «*засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею*», що дало змогу окреслити стратегію наукового пошуку, визначити орієнтири для

розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови; *уточнено* ключові поняття дослідження «*інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)*», «*учень 10 класу ліцею (профільний рівень)*», *визначено* критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею; *розроблено* методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

Практичне значення результатів дослідження полягає в доцільності впровадження розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності з української мови учнів 10 класу ліцею (профільний рівень) у процес фахової підготовки майбутніх учителів української мови, у систему післядипломної педагогічної освіти, а також у можливості використання прикладних аспектів дисертаційної роботи у підручникотворенні, створенні дидактичного супроводу з урахуванням вимог і завдань Нової української школи.

Достовірність результатів дослідження забезпечена науково обґрунтованими вихідними теоретичними положеннями та вузловими аспектами дослідження, використанням традиційних та інноваційних методів, впровадженням розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів ліцею, аналізом одержаних результатів експериментального навчання.

Дисертація не претендує на остаточне розв'язання проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею (профільний рівень). Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробленні навчальних ресурсів та інструментів для впровадження в освітню практику ліцеїв, а також змісту навчально-методичного супроводу для

уроків української мови з використанням оновлених електронних ресурсів та освітніх платформ як для учнів, так і вчителів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею; методи, прийоми, засоби навчання української мови в 10 класі ліцею; методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею; електронні освітні ресурси; учні 10 класу ліцею (профільний рівень).

ABSTRACT

Reznik T.P. Methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language. – The qualification research work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences, branch of knowledge 01 Education/Pedagogy. – Borys Hrynchenko Kyiv University. Kyiv, 2023.

The dissertation focuses on study of the issue of forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language. The relevance of the problem is determined by a scope of determining factors impacting the contemporary educational process and life realities, notably unlimited access to information, the emergence of a significant number of electronic educational resources and platforms, the need for acquiring digital skills at a high level for further learning and professional self-actualization.

The aim of the present study is to substantiate and design the methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language (the specialized level).

The object of research is a process of teaching the Ukrainian language to students of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level).

The subject of the study is types, forms methods and instruments for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language (the specialized level).

The dissertation presents the results of a theoretical and experimental study of the methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language in the context

of the competence paradigm. The content characteristics of the basic research concepts are analyzed and justified, notably *"methods and techniques of teaching the Ukrainian language at Grade 10 of the Lyceum"*, *"methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language"*, *"tools and instruments for teaching the Ukrainian language at Grade 10 of the Lyceum"*, *"means for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language"*. This enabled the description of the strategy of scholarly research, determination of guidelines for drafting the methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language. The following key concepts of the study have been clarified: *"information and communication competence of students of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level)"*, *"student of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level)"*. The content of the concept "information and communication competence student of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level)" is interpreted as the ability of the 10th graders of the Lyceum to effectively and critically use information and communication technologies to solve educational problems in the Ukrainian language; the skill to apply information and communication technologies in various spheres of life on the basis of relevant competencies that cover an advanced system of knowledge, skills, responsibilities and motivation, personal value orientations, language experience, and language stability. The content of the concept "student of Grade 10 of the Lyceum" (the specialized level)" is construed as an individual maturing in continuous socio-cultural and technological changes of society, personality, who has an active cognitive interest, possesses communication skills for successful interaction, is able to independently learn and apply the acquired knowledge in practice, is focused on the development of critical thinking, creativity, and enjoys a high level of information literacy, as well as the ability to effectively and safely use information resources and technologies. In this context, the

task of the school and teachers of the Ukrainian language determines the development of the communicative skills in students, provision of access to various modern forms of education and mastering their basic principles, the promotion of student to self-development and self-improvement, the formation of critical thinking, and value orientations (cultural and linguistic identity, respect for language and literature).

The study of scientific and methodological works as well as educational and methodological resources allowed substantiating and determining the theoretical foundations of teaching the Ukrainian language to senior school students at the specialized level for forming information and communication competence in them.

It is ascertained, that the methodology for forming the aforementioned competence should be supported by integration of linguistic, linguodidactic, and psychological research, as well as by the implementation of personal, thematic, proactive, and competence approaches and principles of partnership pedagogy, which contributes to the advancement of intellectual and socio-cultural aspects of students, the formation of their skills to navigate in the digital space, usage of language instruments in the communicatively expedient mode in various life situations, independent enhancement of the level of knowledge and improvement of their culture of speech.

During the study, the analysis of theoretical concepts of linguodidactics and practical experience of the Ukrainian language teachers in training at the specialized level was conducted. It was determined that in the modern educational process, various regulatory documents are applied, including recommendations for teachers, which is due to the continuation of the process of reforming the educational system of Ukraine. Moreover, different textbooks recommended by the Ministry of education and science of Ukraine are used. The authors of the aforementioned materials tried to create training tools that would meet modern social needs and consider the requirements of the current curriculum at the specialized level. However, it should be noted that the number of educational resources of this type is limited. Thus, the authors of textbooks for prospective

10th graders of the New Ukrainian school are given the most important task, that is to adapt the content of the language component and didactic tools to the new context, to develop materials that would help students master not only language skills, but also information and communication competence for successful life in the contemporary world.

The thesis also examines the didactic potential of electronic educational resources in teaching the Ukrainian language. The respective classification is provided considering the type of resource elaborated/used, the platform on which training takes place, the methods used and the availability of the resource itself. It is determined that the introduction of electronic educational resources in the Ukrainian language lessons in senior grades of the Lyceum in the contemporary context is justified by a number of scientifically substantiated factors: relevance and accessibility of the information received, interactivity and involvement of students, individualization, advancement of media literacy, active use of language in real-life communication situations, and efficiency and convenience for all participants in the educational process.

Within the framework of the experimental research on training Lyceum students, motivational, knowledge, activity, reflexive criteria are highlighted, which enabled representation of the data on the state and level of maturity of information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum. Interviewing 10th graders allowed to determine the maturity level of information and communication competence considering the motivational criterion.

In accordance with the knowledge criterion, students completed the tasks based on text material. Within the framework of the activity criterion, 10th graders accomplished an information project that demonstrated the maturity level of the 10th graders' skills to search for the necessary information, structure and visualize it. According to the reflexive criterion, students carry out self-assessment and mutual evaluation of the project task. In accordance with the drafted program of experimental research, the goals and objectives

of the formative stage of the pedagogical experiment and the linguodidactic conditions that ensure the effective implementation of the proposed methodology were determined. Additionally, the tasks related to the supplement of the content of teaching the Ukrainian language with theoretical information that promotes the formation of the content component of information and communication competence were solved. Complementation of the aforementioned content was achieved by the selection of methods, techniques and tools aimed at effective assimilation of language material, and the formation of information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum. Moreover, a system of exercises and tasks aimed at developing students' confident, critical and responsible use of digital technologies for personal development and communication was developed.

In the process of analyzing the completed tasks, the positive impact of the experimental methodology on the level of knowledge and formation of information and communication competence of students of Grade 10 of the Lyceum is proved. Most of the students who studied in experimental classes achieved a high and sufficient level skills and knowledge acquisition demonstrating deep knowledge of the types and sources of information, distinguishing between reliable and questionable information, and also revealed a high level of oral and written speech culture.

The scientific novelty and theoretical significance of the obtained research findings lies in the fact that for the first time theoretical foundations of the formation of information and communication competence of Lyceum students *were substantiated*; the degree of development of the researched problem in pedagogy, psychology, linguodidactics as well as modern approaches to teaching the Ukrainian language to students of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level) in the context of the tasks set forth by the New Ukrainian school *were described*; content characteristics of basic research concepts, notably *"methods and techniques of teaching the Ukrainian language in Grade 10 of the Lyceum"*, *"methodology for forming information and communication competence in the Ukrainian*

language lessons in Grade 10 of the Lyceum", "means of teaching the Ukrainian language in Grade 10 of the Lyceum", "means for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum" were analysed and substantiated, which made it possible to outline the strategy of scientific research, determine guidelines for the development of methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language; key research concepts "information and communication competence of students of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level)", "student of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level)" were clarified; criteria, indicators and levels of formation of information and communication competence of student of Grade 10 of the Lyceum were defined; methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language (the specialized level) was developed.

The practical significance of the research findings lies in the expediency of introducing the developed methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language (the specialized level) and professional training of future teachers of the Ukrainian language, and in the system of postgraduate pedagogical education. The applied aspects of the dissertation might be used in creating textbooks, and didactic resources considering the requirements and tasks of the New Ukrainian School.

The reliability of the research results is supported by scientifically based initial theoretical provisions and key aspects of the study, the application of traditional and innovative methods, the implementation of the developed methodology for forming information and communication competence in Lyceum students, and the analysis of the obtained results of experimental training.

The thesis does not claim to be a final solution to the problem of methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the

Lyceum in the process of teaching the Ukrainian language (the specialized level). Prospects for further research lie within the scope of the development of educational resources and tools for implementation in the educational practice of lyceums, as well as in elaboration of the content of educational and methodological support for the Ukrainian language lessons with the use of modern electronic resources and educational platforms for both students and teachers.

Keywords: information and communication competence of students of Grade 10 of the Lyceum; methods, techniques, means of teaching the Ukrainian language in Grade 10 of the Lyceum; methodology for forming information and communication competence in students of Grade 10 of the Lyceum; electronic educational resources; students of Grade 10 of the Lyceum (the specialized level).

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
РЕЗНІК ТЕТЯНИ ПЕТРІВНИ

**Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату
опублікування до переліку наукових фахових видань України**

1. Резнік, Т. (2021). Дидактичні ресурси з української мови як чинник формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (8(346) Ч.1), 198-206. ISSN видання: 2227-2844. DOI статті: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-198-206. Вебпокликання на видання: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/31/34>
2. Резнік, Т., & Набок-Бабенко, Ю. (2022). Особливості онлайн-навчання й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Інноваційна педагогіка*, 2(54), 210-215. ISSN видання: 2663-6085. DOI статті: 10.32782/2663-6085/2022/54.2.42. Вебпокликання на видання: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/54/part_2/54-2_2022.pdf
3. Космідайло, І., Набок-Бабенко, Ю., & Резнік, Т. (2023). Методичні орієнтири формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею засобами інтерактивних онлайн-ігор. *Перспективи та інновації науки*, (11(29)), 223-236. ISSN видання: 2786-4952. DOI статті: 10.52058/2786-4952-2023-11(29)-223-236. Вебпокликання на видання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/160/249>
4. Резнік, Т. (2023). Творча робота на уроках словесності як ефективний інструмент розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 3(65), 256-261. ISSN

видання: 2308-4855. DOI статті: 10.24919/2308-4863/65-3-39. Вебпосилання на видання: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/65_2023/part_3/65-3_2023.pdf

Публікації, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації

1. Резнік, Т. (2017). Мовне портфоліо учня як інноваційний засіб навчання. *Українська мова і література в школах України*, (1), 37-38.
2. Резнік, Т. (2018). Реалізація дослідницького методу на уроках української мови у профільній школі. *Українська мова і література в школах України*, (9), 29-30.
3. Резнік, Т. (2019). Розвиток критичного мислення на уроках української мови у профільній школі. *Українська мова і література в школах України*, (3), 17-18.
4. Резнік, Т. (2020а). Компаративний аналіз повісті «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та п'єси «Гамлет» Вільяма Шекспіра: емоційний складник. *Українська мова і література в школах України*, (9), 33-34.
5. Резнік, Т. (2020б). Реалізація методу проєктів у процесі навчання морфології української мови учнів ліцею. У Проблеми методів компетентісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, 86-89. Педагогічна думка. Вебпосилання на видання: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_tez_kruglyy_stil_2020.pdf
6. Резнік, Т. (2021а). Активні методи навчання морфології учнів 10 класу ліцею за особистісно орієнтованого підходу. У Методи навчання української мови: сучасний контекст, 66-70. Педагогічна думка. Вебпосилання на видання: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/2021_zbirnyk_kruglyy_stil_2021.pdf
7. Резнік, Т. (2021б). Використання соціальних мереж для формування в учнів 10 класу ліцею інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови. У Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку, 105-110. ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Вебпосилання на видання:

http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/13367/1/%d0%97%d0%91_%d0%9b%d0%86%d0%9d%d0%93%d0%92%d0%86%d0%a1%d0%a2%d0%98%d0%9a%d0%90_2021%20%284%29.pdf

8. Резнік, Т. (2021с). Особливості організації навчально-дослідницької діяльності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови в контексті ідей Нової української школи. У *Нова українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти*. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.
9. Резнік, Т. (2022). Реалізація особистісно орієнтованого підходу на уроках української мови в ліцеї в умовах змішаного навчання. У *Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку*, 152-156. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Вебпосилання на видання: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/8775/document.pdf>
10. Резнік, Т. (2023а). Використання освітньо-розвивального ресурсу українськомовного тексту у процесі поглиблення знань з морфології учнів 10 класу ліцею. У *Сучасна освіта: досвід і новаторство*, 79-80. НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
11. Резнік, Т. (2023b). Самоосвіта вчителя як ресурсний чинник підвищення кваліфікації. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*, 311-313. Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Вебпосилання на видання: http://tpgnpu.ho.ua/images/vidavnictvo_new/2023/7-04-2023/Zbirnik_konf_2023.pdf
12. Резнік, Т. (2023с). Групова робота як дієвий чинник розвитку мотиваційно-самоосвітнього потенціалу старшокласників. У *Мозаїка наукової комунікації*, 294-296. Львівський національний університет імені І. Франка.
13. Резнік, Т. (2023d). Використання виховного потенціалу текстів Василя Сухомлинського у процесі навчання української мови учнів 10-11 класу ліцею.

У Творча спадщина В.О.Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу, 105-107. РВВ ЦДУ ім. В.Винниченка.

14. Резнік, Т. (2023е). Психолого-педагогічні засади організації індивідуальних занять з української мови для старшокласників ліцею в умовах змішаного навчання. *Věda a perspektivy*, (7(26)), 103-112. ISSN видання: 2695-1592. DOI статті: 10.52058/2695-1592-2023-7(26)-103-112. Вебпокликання на видання: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/161/250>
15. Набок-Бабенко, Ю. & Резнік, Т. (2023). Особливості використання онлайн-тестів у процесі формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Knowledge, Education, Law, Management*, (4(56)), 30-36. ISSN видання: 2353-8406. DOI статті: 10.51647/kelm.2023.4.5. Вебпокликання на видання: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/10677>

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЛІЦЕЮ ...	30
1.1. Інформаційно-комунікаційна компетентність як об’єкт теоретичного аналізу в психолого-педагогічній та лінгводидактичній літературі	30
1.2. Сучасні підходи до навчання української мови в 10 класі ліцею в контексті завдань Нової української школи	44
1.3. Сутнісні характеристики базових понять дослідження.....	62
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЛІЦЕЮ	82
2.1. Аналіз змісту чинного навчально-методичного ресурсу з української мови для учнів 10 класу ліцею.....	82
2.2. Використання електронних ресурсів на уроках української мови в 10 класі ліцею	104
2.3. Практико-орієнтовані аспекти формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови	124
Висновки до розділу 2.....	158
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ НАВЧАННЯ ЗА РОЗРОБЛЕНОЮ МЕТОДИКОЮ	163
3.1. Критерії, показники й рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею	163
3.2. Мета й завдання експериментального навчання.....	173
3.3. Перебіг експериментального навчання	188
3.4. Результати експериментально-дослідного навчання.....	211
Висновки до розділу 3.....	223
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	226
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	230
ДОДАТКИ	262

ВСТУП

Актуальність теми дисертаційної роботи. Динамічне сьогодення системи української освіти, шкільної зокрема, що функціонує в умовах реформування, оновлення змісту, реалізації багатоаспектних завдань концепції Нової української школи спонукає спільноти науковців різних галузей та освітян до конструктивної взаємодії і співпраці для пошуку продуктивних підходів до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

У законодавчих та нормативних документах: Законах України «Про освіту», «Про середню освіту», Державному стандарті базової середньої освіти, Проекті Державного стандарту профільної середньої освіти, Концепції Нової української школи, Концепції навчання української мови учнів ліцею окреслено найважливіші завдання, з-поміж яких виокремлено переорієнтування пріоритетів у навчанні учнів закладів загальної середньої освіти, ліцеїв зокрема. Стрімкий розвиток цифрових технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вимушений перехід шкіл України на дистанційну, а згодом і змішану форму навчання через карантинні обмеження, російську агресію проти України переконали у винятковій важливості уміння всіх учасників освітнього процесу володіти невичерпним ресурсом електронних засобів навчання й швидко адаптовуватися до мінливих умов навчальної діяльності.

У цьому контексті проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови зумовлює потребу переосмислення дидактичних підходів, принципів, методів, прийомів, технологій навчання, переорієнтування зі знаннєвої парадигми навчання на компетентнісну, практико-орієнтовану, що передбачає урахування рівня знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, мовного досвіду учнів.

У царині лінгводидактики середньої загальноосвітньої школи останнього двадцятиріччя опубліковано значну кількість наукових праць, присвячених

проблемі формування предметної та ключових компетентностей, визначенню актуальних завдань теорії і практики навчання української мови в школах різного типу (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, О. Кулик, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, С. Омельчук, М. Пентилюк та ін.).

Аналіз і синтез наукових джерел та спеціальних студій з окремих сегментів досліджуваної проблеми дав змогу з'ясувати здобутки сучасних українських лінгводидактів, зокрема: З. Бакум (теоретичні основи навчання фонетики української мови в гімназії); О. Горошкіна (методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах III-го ступеня природничо-математичного профілю); Т. Груба (формування мовної особистості учня старшої школи); Н. Дика (система роботи з культури мовлення в 5-7 класах загальноосвітньої школи); С. Караман (зміст і технології навчання української мови в гімназії); О. Кулик (мовленнєвий розвиток учнів основної школи); І. Кучеренко (теоретичні й методичні засади сучасного уроку української школи в основній школі); О. Кучерук (система методів навчання української мови в основній школі); Т. Магдич (формування громадянської компетентності учнів ліцею у процесі навчання української мови); С. Омельчук (навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу); Л. Овсієнко (навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу); Ю. Огарь (формування граматично-нормативного мовлення учнів ліцею на засадах особистісно орієнтованого підходу). Проте й донині відсутні спеціальні дослідження, присвячені формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності як однієї з ключових у мовній освіті учнів старших класів ліцею.

Актуальність і важливість окресленої проблеми, її суспільно-педагогічне значення, недостатня розробленість в сучасній лінгводидактиці зумовили вибір теми дисертаційної роботи *«Методика формування інформаційно-*

комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи та індивідуального плану аспірантки Київського університету імені Бориса Грінченка. Тему дисертації затверджено вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від «31» жовтня 2019 р.) та уточнено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка у формулюванні *«Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови»* (протокол № 9 від «26» жовтня 2023 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

Об'єкт дослідження – процес навчання української мови в 10 класі ліцею (профільний рівень).

Предмет дослідження – підходи, форми, методи, засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. З'ясувати ступінь розробленості досліджуваної проблеми у педагогіці, психології, лінгводидактиці та описати сучасні підходи до навчання української мови в 10 класі ліцею в контексті завдань Нової української школи.
2. Обґрунтувати й уточнити змістове наповнення базових понять дослідження.
3. Проаналізувати зміст чинного навчально-методичного ресурсу з української мови для учнів 10 класу ліцею (профільний рівень).

4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею.
5. Розробити методiku формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень) й експериментально перевірити її ефективність.

Методологічну основу дослідження становлять концептуальні засади компетентнісного підходу, ідеї інноваційного розвитку освіти, застосування сучасних навчальних технологій мовної освіти; врахування принципів системності та послідовності, взаємопов'язаності видів мовленнєвої діяльності, діалогізації навчання, зв'язку теоретичних знань із практичною діяльністю, врахування індивідуальних особливостей учнів; інтегрування сучасних підходів до організації освітнього процесу з української мови учнів ліцею.

Теоретичною базою розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею в процесі навчання української мови слугували наукові дослідження в галузі когнітивної та комунікативної лінгвістики; концептуальні положення теорії та методики навчання української мови, обґрунтованих у працях науковців (З. Бакум, Ф. Бацевич, М. Вінтонів, Н. Голуб, К. Городенська, О. Горошкіна, Т. Груба, Н. Дика, Р. Дружененко, А. Загнітко, С. Караман, О. Караман, О. Кулик, І. Кучеренко, О. Кучерук, Т. Магдич, Л. Мамчур, Л. Мацько, І. Нагрибельна, Ю. Огарь, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентилюк, Т. Рудюк, О. Селіванова, Н. Сіранчук, О. Стишов). Визначальними є взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємозумовленість теоретико-методологічних підходів.

Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань застосовано такі **методи дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз та синтез лінгвістичної, методичної літератури – для з'ясування ступеня розробленості проблеми та вироблення концептуальних

положень дослідження, формування базового поняттєво-термінологічного апарату; аналіз змісту чинних програм, підручників і навчальних посібників в аспекті обраної проблеми; систематизація та узагальнення наукових здобутків у галузі комунікативної лінгвістики, психології, педагогіки та лінгводидактики; опис методів, принципів, прийомів, видів і форм, підходів до навчання;

- *емпіричні*: аналіз й узагальнення сучасного педагогічного досвіду, анкетування, бесіди з учителями, тестування; пряме й опосередковане спостереження за освітнім процесом; педагогічний експеримент, який проведено для визначення ефективності розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови;
- *статистичні*: кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту; математично-статистичне оброблення результатів експериментального навчання для отримання достовірних даних щодо його ефективності; порівняльна характеристика результатів традиційного й експериментального навчання.

Вірогідність наукових результатів і висновків дослідження забезпечена науково обґрунтованими вихідними теоретичними положеннями та вузловими аспектами дослідження, використанням традиційних та інноваційних методів, впровадженням розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів ліцею, аналізом одержаних результатів експериментального навчання.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася в таких закладах: ЗЗСО № 252 м. Києва (довідка №01/16-62 від 29.06.2023 р.), Новопетрівському ліцеї Вишгородського р-ну Київської обл. (довідка №254 від 28.09.2023 р.), Новокостянтинівському ліцеї Миколаївської обл.

(довідка №137 від 20.10.2023 р.), ліцеї «Галицькому» Львівської міської ради (довідка №01-18/279-2 від 03.10.2023 р.), ліцеї «Львівському» Львівської міської ради (довідка №711 від 09.10.2023 р.). До експериментальної роботи було залучено 316 здобувачів освіти.

Організація й основні етапи дослідження. Експериментально-дослідницька робота передбачала реалізацію таких етапів: *пропедевтично-мотиваційного* (аналіз необхідної навчальної та методичної літератури про оцінювання компетентності; опрацювання нормативно-правових актів, що відповідають темі дослідження; вивчення матеріалів міжнародних і загальнодержавних методик оцінювання компетентності; мотивування учнів працювати з інформацією, використовувати її, дотримуватись правил академічної доброчесності); *узагальнювально-систематизувального* (розроблення системи вправ і завдань для формування інформаційно-комунікаційної компетентності з української мови учнів ліцеїв, усебічний аналіз її складників; визначення стану наявних методик оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності з української мови, розроблення критеріїв та показників рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею з української мови (профільний рівень)); *контрольно-рефлексійного* (аналіз і перевірка отриманих результатів експерименту стосовно їх статистичної значущості).

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше *обґрунтовано* теоретичні основи формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів ліцею; *описано* ступінь розробленості досліджуваної проблеми у педагогіці, психології, лінгводидактиці та сучасні підходи до навчання української мови учнів 10 класу ліцею (профільний рівень) в контексті завдань Нової української школи; *проаналізовано* й *обґрунтовано* змістові характеристики базових понять дослідження: «*методи й прийоми навчання української мови в 10 класі ліцею*»,

«методи формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею», «засоби навчання української мови в 10 класі ліцею», «засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею», що дало змогу окреслити стратегію наукового пошуку, визначити орієнтири для розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови; уточнено ключові поняття дослідження «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)», «учень 10 класу ліцею (профільний рівень)», визначено критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею; розроблено методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови (профільний рівень).

Практичне значення результатів дослідження полягає в доцільності впровадження розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності з української мови учнів 10 класу ліцею (профільний рівень) у процес фахової підготовки майбутніх учителів української мови, у систему післядипломної педагогічної освіти, а також у можливості використання прикладних аспектів дисертаційної роботи у підручникотворенні, створенні дидактичного супроводу з урахуванням вимог і завдань Нової української школи.

Апробацію результатів дисертації здійснено на 14 наукових, науково-практичних конференціях, зокрема на шести – міжнародних: «Трансформації в освіті: виклики і перспективи» (м. Київ, лютий 2022), «Навчання під час війни. Як не допустити освітньої катастрофи» (м. Київ, вересень 2022), «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (м. Переяслав, жовтень 2022), «Педагог ХХІ століття: дослідження та освітні інновації в умовах воєнного стану в Україні» (м. Київ, квітень 2023), «Мозаїка наукової комунікації» (м. Львів, травень 2023 року), «Творча спадщина Василя Сухомлинського у контексті викликів воєнного

часу» (м. Кропивницький, вересень 2023); восьми – *всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій*: «Розвиток мовної особистості педагога: лінгводидактичний та когнітивний аспекти» (м. Київ, травень 2019), «Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку» (м. Одеса, листопад 2020), «Актуальні проблеми літературознавства і мовознавства» (м. Київ, листопад 2020), «Нова українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти» (м. Глухів, жовтень 2021), «Стратегічні пріоритети філології й лінгводидактики в умовах реформування освітньої системи в Україні» (м. Старобільськ, листопад 2021), «Актуальні проблеми літературознавства і мовознавства» (м. Київ, листопад 2022), «Сучасна освіта: перспективи розвитку» (м. Чернігів, березень 2023), «Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій» (м. Глухів, квітень 2023); *на семінарах і освітніх заходах*: «Лінгводидактика в загальноосвітній школі України: інтеграція науки і практики» (м. Київ, листопад 2019), «Проблема методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови у закладах загальної середньої освіти» (м. Київ, жовтень 2022), «Інтерактивні ігри онлайн на уроках української мови» (м. Київ, грудень 2020), «Навчання мови онлайн: методичні поради» (м. Київ, лютий 2021), «Лінгвістичні ігри у процесі навчання морфології української мови» (м. Київ, лютий 2021), «Методи навчання української мови: сучасний контекст» (м. Київ, березень 2021), «Освіта – сутність часу» (м. Київ, квітень 2023).

Публікації. Основний зміст наукової праці викладено в 19 наукових працях, із яких 16 одноосібно, зокрема 4 публікації у наукових виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України, 15 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Особистий внесок автора. Наведені в дисертації наукові результати є самостійним доробком автора в розв’язанні досліджуваної проблеми. У науковій статті «Особливості онлайн-навчання й оцінювання компетентності з української

мови учнів ліцею», написаної в співавторстві з Ю. Набок-Бабенко, здобувачем досліджено й описано методичні аспекти онлайн-навчання української мови в старших класах ліцеїв. У статті «Методичні орієнтири формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею засобами інтерактивних онлайн-ігор», опублікованої в співавторстві з І. Космідайло і Ю. Набок-Бабенко, здобувачем висвітлено методичні орієнтири формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею під час навчання української мови. У статті «Особливості використання онлайн-тестів у формуванні й оцінюванні компетентності з української мови учнів ліцею», написаної в співавторстві з Ю. Набок-Бабенко, здобувачем досліджено й описано дидактичний ресурс електронних засобів навчання, визначено особливості використання їх у процесі перевірки рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності з української мови учнів 10 класу ліцею.

Структура й обсяг дисертації. Наукове дослідження складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури (285 позицій, із них 7 – англійською мовою), додатків. Робота містить 6 таблиць, 13 рисунків, 3 діаграми. Загальний обсяг роботи – 286 сторінок, із яких 209 основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЛЦЕЮ

1.1. Інформаційно-комунікаційна компетентність як об'єкт теоретичного аналізу в психолого-педагогічній та лінгводидактичній літературі

Невіддільною частиною життя й функціонування сучасного суспільства є тенденція до постійних та інтенсивних змін практично в усіх сферах діяльності людини, оскільки соціум – динамічна система, яка завжди відгукується на історичні, політичні, соціальні й технічні новації. Зазначені явища зумовлюють прискорене вдосконалення й системи національної освіти, яка намагається відповідати вимогам часу й запитам суспільства. Більшість європейських країн розпочали реформування власних освітніх систем наприкінці ХХ ст., і до нашого часу вже більшою мірою вибудували певні алгоритми й принципи функціонування, хоча процес реформування триває й досі, а державні й загальноєвропейські моніторинги систематично відслідковують освітній прогрес громадян. Власне, подібне відбувається і в українській освіті упродовж останнього десятиріччя, що зреалізовано через різні державні реформи, упровадження нових освітніх стандартів з урахуванням сучасних соціальних викликів, зміни загального сприйняття ролі навчання в становленні особистості. Відбуваються фундаментальні перетворення, спрямовані не просто на реформу шкільної освіти, а на створення принципово нової системи, яка б відповідала вимогам постіндустріального суспільства, на зміну векторів шкільної освіти, методів і прийомів навчання, що зумовлено інформатизацією суспільства, глобалізацією, розмиттям кордонів у міжкультурній комунікації тощо. Конкурентна професійна діяльність особистості нині неможлива без використання інформаційних технологій в сучасних реаліях функціонування освітніх закладів усіх рівнів.

Вимушений перехід українських шкіл на дистанційну, а згодом і змішану форми навчання, пов'язаний із запровадженням карантинних обмежень,

російською агресією проти України та її наслідками, продемонстрував важливість уміння усіх учасників освітнього процесу швидко орієнтуватися в сучасних технологіях і здобувати знання в стресових умовах, підлаштовуватися під обставини мінливого світу й бути креативними в організації навчання. Очевидно, що українські школи зробили крок уперед швидко й, можливо, дещо хаотично, коли не були до цього повністю готові, однак вони більше не повернуться до лінійності попереднього досвіду. Задіяність інформаційно-комунікаційних технологій майже у всі сфери життя людини, зокрема й навчання, засвідчують необхідність побудови такої системи освіти, яка сприяла б формуванню в учнів уміння ефективно, безпечно й дієво послуговуватися інтернет-ресурсами для власного неперервного розвитку. Використання різноманітних онлайн-платформ, створення інтерактивних вправ і завдань, онлайн-комунікація з учнями, добір найзручніших цифрових інструментів, внесення змін до освітнього складника загалом з урахуванням потреб кожного окремого класу чи групи – це вже не новаторські педагогічні підходи, а повсякденна практика української школи.

В умовах реформування сучасної освітньої системи, її структури, змісту й організації освітнього процесу на компетентнісній основі винятково увиразнюється прикладний характер мовної освіти: «В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою, якщо кожна особистість уміє застосовувати їх у власній практичній діяльності. ...Навчання потрібно розглядати як підґрунтя подальшої неперервної багатовекторної освіти, здатної сформувати світогляд людини, сприяти швидкому орієнтуванню в динамічних потоках інформації, формуванню вмінь прогнозувати актуальні проблеми, результати власної діяльності» (Голуб & Горошкіна, 2019, с. 17)

Стратегією мовної освіти учнів 10-11 класів ліцею передбачено формування у старшокласників умінь ефективно здійснювати інформаційний пошук, системно опрацьовувати довідкові медіаресурси. Відтак формування інформаційно-

комунікаційної компетентності учнів є актуальною лінгводидактичною проблемою, оскільки сучасний освітній процес не може бути повноцінним без використання сучасних технологій.

Інформаційно-комунікаційну компетентність учнів розглядаємо як сукупність умінь і навичок, що сприяють ефективному та безпечному опрацюванню й створенню цифрового контенту для забезпечення освітніх, особистісних та професійно зумовлених потреб. Разом із терміном *«інформаційно-комунікаційна компетентність»* у нормативних документах вживаються терміни *«інформаційно-цифрова компетентність»*, *«інформаційно-комп'ютерна компетентність»*, *«комп'ютерна компетентність»*, *«інформаційно-технологічна компетентність»* тощо. Вважаємо, що така синонімія пов'язана з комплексністю й багатокомпонентністю досліджуваного поняття. Наприклад, у Державному стандарті базової середньої освіти та проєкті Державного стандарту профільної середньої освіти, в яких інформаційно-комунікаційна компетентність посідає важливе місце з-поміж одинадцяти ключових, зазначено, що вона *«...передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності»* (Державний стандарт базової середньої освіти, с. 3, Проєкт Державного стандарту профільної середньої освіти, с. 4). У цих документах стверджується, що відповідний розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності полягає в уміннях обирати найкращі алгоритми для пошуку, добору, аналізу й систематизації, сприймання різних видів інформації й працювати з нею за допомогою сучасних технологій; вибудовувати безпечну й грамотну комунікацію в інформаційному просторі з реалізацією навичок емоційного інтелекту й розпізнавання небезпечних маніпулятивних технологій. Розвиток цих умінь сприяє збереженню мотивації до навчання з використанням

сучасних технологій і розвитку особистості, самовдосконалення, професійної етики й компетентного мовця.

У Концепції Нової української школи виокремлено десять ключових компетентностей, з-поміж них є й інформаційно-цифрова, потлумачена як «впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні» (*Концепція Нової української школи*, с. 11). За Концепцією, розвиток інформаційно-цифрової компетентності забезпечує інформаційну й медіаграмотність, залучає учнів до вивчення основ програмування, розвиває алгоритмічне мислення, забезпечує розуміння принципів роботи з базами даних.

У дослідженні «Цифрова компетентність на практиці: рамковий аналіз», оприлюдненому Європейською комісією, зазначено, що цифрова компетентність визнана однією з восьми ключових для навчання впродовж життя і як така, що пов'язана з багатьма навичками XXI століття. Її тлумачать як «впевнене, критичне й творче використання інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення цілей, пов'язаних із роботою, працевлаштуванням, навчанням, дозвіллям, включеністю в життя суспільства» (Joint Research Centre та ін., 2012). Вважаємо таку думку цілком слушною, оскільки інформаційно-комунікаційна компетентність межує з багатьма категоріями й компетентностями, наприклад:

- професійна взаємодія з використанням мови, символів і тексту;
- уміння критично мислити й застосовувати здобуті знання на практиці (навички інформаційної культури);
- здатність ефективно користуватися інтерактивними технологіями у професійній діяльності з дотриманням правил безпеки роботи в мережі тощо.

На думку О. Спіріна, поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» є похідним від поширеного в педагогіці поняття інформаційної компетентності й

означає «підтверджену здатність особистості використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі» (Спірін, 2009).

О. Овчарук, вивчаючи міжнародний досвід формування інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів та вчителів і реформ, зумовлених упровадженням цифрових технологій, глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, інформаційно-комунікаційну компетентність трактує як таку, що «передбачає здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, оперувати даними на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до потреб ринку праці та для ефективного виконання професійних обов'язків» (Биков та ін., 2010, с. 11).

В. Шкавро, досліджуючи шляхи формування цифрової грамотності в майбутніх учителів української мови, розглядає поняття цифрової компетентності «як таку, яка передбачає пошук, організацію, розуміння й аналіз цифрової інформації, її вміння безпечно використовувати технічні й програмні засоби для розв'язання різноманітних завдань, як-от: створення комп'ютерних мереж, хмарних сервісів, залучення в освітній процес платформ для проходження курсів, тестових завдань тощо» (Шкавро, 2020, с. 16).

Дослідження С. Петренка, присвячене інформаційно-цифровій компетентності в контексті Нової української школи, також розкриває деякі аспекти цього поняття. Зокрема, спираючись на документ «The Digital Competence Framework» (*DigComp Framework*, б. д.), учений виокремлює 5 складників зазначеної компетентності:

- інформаційну грамотність (сукупність знань, умінь і навичок, необхідних людині для ефективного пошуку, оцінювання, використання та передавання

- інформації в епоху цифрових технологій, а також критичне оцінювання джерел інформації з позиції достовірності, авторитетності та актуальності);
- комунікацію і співпрацю (навички ефективного спілкування, передавання здобутої інформації іншим різними цифровими способами, включаючи цитування і правильне оформлення джерел);
 - створення цифрового контенту (використання цифрових технологій та мультимедійних інструментів для створення освітніх матеріалів і проєктів: презентації, блоги, вебсайти, аудіо- й відеоматеріали, цифрові оповідання, ігри й симуляції, соціальні медіа. Цей процес може сприяти більш інтерактивному та захопливому навчанню, а також розвитку різних компетенцій);
 - безпеку (розуміння основних принципів етики у сфері інформаційних технологій та безпеки даних);
 - розв'язання проблем (здатність отримувати якісну інформацію з різних джерел, об'єднувати її та використовувати для розв'язання конкретних завдань і ухвалення обґрунтованих рішень).

З огляду на це дослідник поняття інформаційно-цифрової компетентності розуміє як здатність особистості ефективно та результативно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у своїй діяльності та для свого професійного розвитку (Петренко, 2017, с. 149).

Р. Горчинський та О. Толочний, окреслюючи особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласників, стверджують, що зазначена компетентність є здатністю учня до орієнтування в інформаційному просторі із використанням інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до освітніх та індивідуальних потреб та вимог сучасного високотехнологічного суспільства (Горчинський & Толочний, 2019, с. 113). Володіючи цією компетентністю, десятикласники опановують навички роботи з інформацією і її

аналізу, опрацьовують методи й прийоми взаємодії з людьми, роботи в команді й вчаться виконувати різні соціальні ролі в колективі.

У статті «Інформаційно-комунікаційна компетентність здобувача базової середньої освіти: теоретичний аспект» М. Крива та Д. Косюхно, погоджуючись із думкою інших науковців, вважають, що цифрова компетентність учня є комплексним поняттям, яке включає в себе вміння працювати з інформацією та виконувати різноманітні операції в цифровому середовищі, ефективно комунікувати за допомогою цифрових інструментів, виявляти творчість у створенні цифрового контенту, знати про технічну безпеку та захист даних, розв'язувати технічні та технологічні проблеми, виявляти недоліки в цифровій освіті (Крива & Косюхно, 2022, с. 120).

Найбільш доцільним у контексті нашої роботи вважаємо тлумачення Н. Ковчин, яка у дослідженні інформаційно-цифрової компетентності учнів зазначає: «інформаційно-цифрова компетентність – це здатність і готовність ефективно, критично використовувати інформаційно-комунікаційні технології для розв'язання різноманітних системних проблем; здатність особистості застосовувати інфокомунікаційні технології, ефективно, критично в різних сферах життєдіяльності на основі оволодіння відповідними компетенціями як системою знань, умінь, відповідальності й мотивації» (Ковчин, 2019, с. 39). Аналізуючи компоненти цієї компетентності, дослідниця вказує на інформаційну й медіаграмотність, а також комунікативний, технічний та споживацький складники, які впливають на формування зазначеної компетентності.

Загалом тенденції до інтеграції з інформатикою є надбанням сучасності й активно входять в освітній процес. Наприклад, у 2022-2023 навчальному році в п'ятдесяти школах України було зреалізовано амбітний проєкт «Оновлена інформатика – ІТ-студії», про який на офіційній сторінці «Дія. Освіта» вказано, що він «не лише про комп'ютери, а й про інформацію і те, що людина робить з

інформацією та даними за допомогою комп'ютерів. Це про розвиток творчих здібностей учнів та розвиток їхнього критичного мислення. Зрештою, це інший підхід до навчання, з максимальним фокусом на практику та застосування навичок у реальних ситуаціях» (Дія.Освіта, б. д.). Керівники проєкту стверджують, що своїм завданням вбачають підготовку компетентних творців цифрового контенту, здатних бути адаптивними, відкритими до нових знань і готовими до саморозвитку й самоосвіти в різних сферах життєдіяльності, зокрема й у галузі інформаційних технологій, який продемонстрував високі результати, тому вже з нового навчального року всі школи стартують із використанням оновлених ресурсів з інформатики, що міститимуть цифрову грамотність, медіаторчість, обчислювальне мислення й програмування тощо. Залучення учнів на уроках української мови до творчої роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, сприятиме формуванню мовної компетентності, з іншого – інформаційно-комунікаційної компетентності, а також забезпечуватиме міжпредметний зв'язок і динамічність, варіативність на уроках.

Платформа актуальних знань та навичок «Дія. Освіта» за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, компанії «Google.org» та «Фонду Східна Європа» пропонує користувачам широкий вибір цифрових інструментів (онлайн-курсів, вебінарів, гайдів тощо) для покращення власних цифрових навичок. Наприклад, проходження тесту «Цифрограм» для громадян загалом, для вчителів, для медичних працівників дає змогу оцінити власну цифрову грамотність й вибудувати індивідуальну освітню траєкторію з її підвищення; освітні серіали, експертами в яких виступають успішні спеціалісти в своїй галузі й авторитетні особи сучасного медіапростору, допоможуть розширити знання з важливих навичок сучасності («ChatGPT для підвищення власної ефективності», «Цифрові навички для вчителів», «Інтерактивне навчання: інструменти та технології», «Діджитал-маркетинг для школярів та студентів» тощо), симулятори познайомлять

із особливостями різних професій та підкажуть шляхи перепрофілювання й отримання нової освіти (шеф-кухар, графічний дизайнер, проєктний менеджер тощо). Платформа розрахована на запити громадян різного віку й професій, вона постійно оновлюється, підтверджуючи важливість володіння сучасними технологіями. Наприклад, освітній серіал «Базові цифрові навички для людей елегантного віку» демонструє, що в сучасному швидкозмінюваному світі навчатися потрібно протягом усього життя, тому налаштуватися на це потрібно ще зі школи.

Українська онлайн-платформа персоналізованого навчання «Навчання і технології», яка спочатку була пілотним проєктом у п'яти школах Львова, а зараз продовжує стрімко розвиватися й поступово завойовувати прихильність українських освітян, також має на меті забезпечити зручне, безпечне й ефективне впровадження цінностей та засад Нової української школи, полегшити професійну діяльність педагогів. Наприклад, вона дає змогу аналізувати результативність навчання й контролювати індивідуальний учнівський поступ зі смартфона чи з будь-якого іншого цифрового пристрою. Загалом функціонал платформи передбачає доступ до конструктора й трансформування ресурсу для власних потреб та індивідуальних потреб учнів, інклюзивності, можливості налаштувати різні типи оцінювання тощо.

Вебплатформа дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн», яка розпочала свою роботу в грудні 2020 року за підтримки Міністерства освіти і науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України, аби допомогти освітянам упоратися з викликами карантинних обмежень, функціонує й досі і є надзвичайно корисним помічником для учителів в організації не лише дистанційного, а й змішаного чи очного навчання. Ця платформа містить матеріали з різних навчальних предметів (включно з українською мовою), що представлені у формі якісних, візуально приємних коротких відео з інтерактивними завданнями, коротких, але зручних конспектів з

основними питаннями теорії, вправами, схемами, тестових завдань для самоперевірки. З-поміж переваг цього ресурсу в організації навчальної діяльності можна виокремити такі:

- необмежений доступ до матеріалів;
- можливість зареєструвати учнів на обраний курс й вести комунікацію з ними на платформі;
- контроль ритму мовлення вчителів;
- синхронне субтитрування з підсвічуванням;
- організація обговорення освітніх матеріалів;
- здійснення моніторингу навчального прогресу та можливість індивідуалізувати завдання через кабінет учителя;
- вибір форми оцінювання (формульвальне/підсумкове);
- поєднання роботи платформи з іншими програмами («Learning apps», «Kahoot», «Padlet» тощо).

Безперечно, дистанційне навчання має й недоліки (відсутність особистісного контакту, підвищений ризик до відволікання, соціальна ізоляція), однак розроблення й упровадження в освітній процес вебплатформ відповідає потребам сучасного освітнього середовища й самих старшокласників, сприяє підвищенню якості навчання, робить його більш доступним та інтерактивним.

Не стоять осторонь від проблеми реформування системи освіти й українські університети, що своїм завданням вбачають підготовку компетентних фахівців, у тому числі й педагогів, які згодом зможуть навчати компетентних учнів. До прикладу, 23 серпня 2023 року в Київському університеті імені Бориса Грінченка відбувся круглий стіл «Розвиток освітніх програм для підготовки педагогів на основі професійного стандарту вчителя та у відповідь на виклики війни», на якому учасники (директор Департаменту освіти і науки Київської міської державної адміністрації, голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти,

керівник експертної групи з питань фахової передвищої освіти (Директорату фахової передвищої, вищої освіти, проректори, керівники усіх структурних підрозділів, викладачі університету та студенти) обговорювали важливі освітні питання, пов'язані з побудовою ефективної траєкторії навчання українських студентів. Учасники дискусії наголошували, що важливе місце в функціонуванні якісної системи навчання в Україні відводиться врахуванню викликів війни, зокрема формуванню й посиленню інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх педагогів, їхньої емоційно-етичної, психологічної компетентності, адже саме вчителі є своєрідними провідниками для учнів у становленні й розвитку їхніх умінь і навичок (*Астудія*, б.д.).

Незважаючи на те, що сучасні педагоги фактично втратили пізнавальну автономію перед учнями, вони залишаються яскравими прикладами для наслідування, повинні надихати учнів на подальші самостійні наукові пошуки. Це можливо лише за умови якісної підготовки вчителів і розуміння ними потреб сучасності. Наразі учитель, який не вміє користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями й не використовує їх на уроках, буде не просто нецікавим для учнів, він навіть не зможе побудувати з ними ефективну комунікацію, оскільки буде розмовляти «іншою» мовою; як наслідок – втрата дорогоцінного часу й нерезультативність. Саме тому університети зацікавлені в розробленні стандартів навчання, їхньому осучасненні, намагаються підлаштувати навчальні програми під вимоги часу й реформувати ще на етапі підготовки учителів.

Ідея розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності з огляду на її актуальність отримала підтримку і від Президента України Володимира Зеленського, який 1 вересня 2023 року під час онлайн-зустрічі з педагогами та учнями представив проєкт нового освітнього застосунку «Мрія». За твердженням Президента України, ця платформа, з одного боку, значно полегшить діяльність

педагогів, дозволивши зосередитися саме на навчанні, а не на бюрократичних елементах, з іншого – допоможе організувати для кожного учня індивідуальний, цікавий та зручний освітній простір із можливістю відстежувати власний розвиток, шукати нові шляхи для формування вмінь і навичок, розкривати таланти й примножувати їх. Міністр цифрової трансформації М. Федоров і Міністр освіти О. Лісовий як одні з керівників проєкту підкреслили важливість реалізації пілотної версії, оскільки діяльність платформи матиме низку переваг:

- можливість використовувати як традиційні, стандартні матеріали, так і інноваційні, створені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- наявність персональної онлайн-бібліотеки із переліком корисних курсів, програм, відомостей про позашкільну активність тощо;
- орієнтація не лише на учнів, а й на вчителів та батьків, тобто всіх учасників освітнього процесу, задля організації ефективної взаємодії, можливості отримати зворотний зв'язок та скоригувати роботу;
- сформований перелік власних здобутків, а також алгоритм дій для реалізації майбутніх цілей.

Передбачено, що кожен учень матиме власне портфоліо із досягненнями, яке відобразатиме його потенціал (*У День знань Президент презентував інноваційний освітній застосунок «Мрія» – унікальний цифровий проєкт, який допоможе розкрити потенціал і таланти дитини — Офіційне інтернет-представництво Президента України, б. д.*).

Практика переконує, що створення учнями портфоліо є зручним інструментом для моніторингу рівня сформованих компетентностей, оскільки його мета – з'ясування динаміки руху важливих результатів самоосвіти загалом та забезпечення контролю індивідуального розвитку учня в контексті освіти

(Онопрієнко, 2010). Портфоліо дає можливість розв'язати такі завдання у процесі освіти учнів:

- розвивати, контролювати і сприяти розвиткові мотивації, бажанню учня до осмисленої продуктивної самоосвіти;
- забезпечувати розвиток умінь знаходити найбільш ефективні шляхи розв'язання проблемних завдань;
- формувати рефлексивну і самооцінювальну діяльність;
- фіксувати позитивні трансформації за певний період часу;
- забезпечити неперервний розвиток самоосвіти;
- сприяти покращенню рівня освітньої культури (Бахмат, 2014).

Аналізуючи мовне портфоліо як один із інструментів у розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності, доцільно виділити такі його функції:

- накопичувальна функція, що полягає у доборі та збереженні дидактичних матеріалів, розробок, творів на цифрових носіях у формі презентацій, інфографік тощо;
- моделювальна функція полягає у відображенні динаміки розвитку, показує результати самореалізації, рівень компетентності учня, допомагає спланувати його діяльність;
- діагностувальна функція полягає у фіксації динаміки зростання освітніх результатів за певний період часу;
- мотиваційна функція полягає у заохочуванні досягнутих результатів учнем; підвищенні мотивації росту майстерності, рівня усвідомлення можливостей;
- рейтингова функція сприяє відображенню діапазону навичок та вмінь;
- функція рефлексії власної діяльності – полягає у накопичуванні інформації про результати навчальної діяльності задля їх подальшого аналізу і на основі його проведення корекції власної діяльності (Будко, 2014, с. 43).

Оцінивши значний потенціал використання електронних ресурсів у шкільній практиці, приватні підприємці також долучилися до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес. Наприклад, сучасні українські вчителі не уявляють своєї педагогічної діяльності без використання безкоштовних інструментів освітніх платформ на зразок «На Урок» чи «Всеосвіта»: онлайн-тестів (із можливістю виконувати в реальному часі, задавати додому, у формі командної гри), вебквестів, онлайн-олімпіад, онлайн-щоденників та журналів тощо. Особливої популярності вони набули під час дії карантинних обмежень, введених через поширення пандемії COVID-19, згодом під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації підтвердили свою ефективність і зручність для супроводу навчального процесу. Крім того, широке використання цих інструментів продемонструвало, з одного боку, слабкі місця у функціонуванні ресурсів, з іншого, сильні сторони учнів, які дуже швидко навчилися обходити алгоритми системи, хитруючи й використовуючи їх на власну користь. З огляду на те, що це значною мірою суперечить принципам академічної доброчесності, розробники взялися до вдосконалення роботи системи, аби покращити дію сервісу й максимально скоротити відсоток списування, продовжуючи цю роботу й надалі. Однак варто визнати, що сучасні учні виявили неабиякі знання з комп'ютерного програмування й комп'ютерної грамотності, тому їхні вміння варто розвивати й скеровувати на уроках у напрямку освітньої доброчесності.

Отже, впровадження й використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності вважаємо одним із найперспективніших напрямків розвитку в сучасному освітньому процесі, оскільки це дає змогу підтримувати мотивацію учнів до навчання впродовж життя у швидко змінюваному світі й відповідає потребам та вимогам часу. Систематична робота над розвитком і вдосконаленням зазначеної компетентності в учнів ліцею на уроках української мови дає змогу розв'язати

низку завдань: розвиток навичок впевненого користування цифровими технологіями для власної професійної діяльності; вдосконалення вміння критично працювати з інформацією, дотримуватися цифрової етики; можливість налагодження ефективної комунікації як в очному, так і онлайн-овому форматі із використанням найрізноманітніших засобів мови для досягнення найкращих результатів.

1.2. Сучасні підходи до навчання української мови в 10 класі ліцею в контексті завдань Нової української школи

Сучасний світ невинно змінюється та розвивається, разом із ним модернізуються також вимоги до системи освіти. Реформування цієї системи є важливим викликом часу, оскільки сучасне суспільство передбачає пристосування до нових умов та вимагає нових навичок і знань від людей. Стрімкий розвиток технологій, зміни в економічній, політичній, науковій і культурній сферах потребують вчасного реагування і від освітян, підвищення ефективності навчання й навчальних програм, забезпечення інклюзивності в освіті й удосконалення системи оцінювання на засадах об'єктивності й справедливості. Крім того, сучасна школа має першочергово навчати молоде покоління жити в глобальному світі, розв'язувати глобальні проблеми, а також готувати випускників до подальшої кар'єрної самореалізації.

У контексті цих змін питання ефективності й актуальності методів та підходів до навчання звучить особливо гостро й потребує ретельного дослідження. Нові технології, сучасні психологічні розвідки, розвиток інтернет-освіти та глобалізація інформації змушують переглядати та удосконалювати традиційні підходи до навчання й адаптувати їх до потреб і можливостей сучасних учнів. До того ж, необхідно зважати на особливості організації процесу навчання учнів старших класів. Старшокласники мають більше життєвого досвіду та краще вміють працювати самостійно, тому потребують більш складного підходу до їхнього

навчання. Наразі це реалізується завдяки тому, що 10-11 класи шкіл мають спеціалізацію й поглиблене вивчення обраних предметів, завдання для учнів стають більш складними, глибшими, об'ємнішими, потребують серйознішої теоретичної підготовки й готовності до роботи з абстрактними концепціями. Не менш важливим надбанням цього періоду є вдосконалення навичок планування свого часу, самоконтролю як у навчанні, так і в повсякденному житті. Навчання в старших класах передбачає також більший рівень відповідальності учнів за власні здобутки й невдачі, розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту та підготовку до вступу в заклади вищої освіти й майбутньої професійної реалізації, тобто готує до дорослого життя й вчить відповідально ставитися до власних виборів. Попри те, що учителі вже не є головним джерелом знань для учнів, вони все ще відіграють важливе значення в освітній комунікації, стаючи своєрідними наставниками, які сприяють розвитку критичного мислення учнів, стимулюючи їхню самореалізацію, тому пошук і впровадження сучасних ефективних підходів до навчання старшокласників є надзвичайно актуальним.

Освітня реформа в Україні охоплює чотири основні напрями: середню освіту, професійну (професійно-технічну), вищу, а також створення нової системи управління та фінансування задля перетворення української освіти в ефективне інноваційне середовище, де кожен учасник освітнього процесу розвивається, вдосконалює власні теоретичні знання й практичні навички, має доступ до наукової роботи й творчості. З огляду на це ключова реформа Міністерства освіти й науки України «Нова українська школа» свідчить про усвідомлення необхідності глобальних змін. Згідно з основними положеннями Концепції, реформування української освіти є довготерміновим трифазним процесом, упродовж якого відбуватиметься переорієнтація на компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід (Концепція Нової української школи, с. 30).

Незважаючи на те, що пілотні класи НУШ розпочнуть функціонування за програмою 10 класу в 2027-2028 н.р., позитивну динаміку змін повинні відчути юні здобувачі освіти вже сьогодні. Учні 10 класу ліцею – це старшокласники з високим рівнем сформованості вмінь і навичок, тому надважливо формувати у старшокласників стійку мотивацію, стимулювати вміння шукати різні способи розв’язання завдань, навчити учнів раціонально та ефективно використовувати свої здібності.

Попри «хаос у терміносистемі» (за твердженням Н. Голуб) і різні тлумачення поняття «підхід до навчання», вони вивчені науковцями досить глибоко (Голуб, 2015, с. 4). Наприклад, компетентнісний підхід досліджувався Н. Бібік, І. Зимньою, О. Пометун, О. Овчарук та іншими, особистісно орієнтований – Н. Голуб, О. Горошкіною, Н. Дикою, Т. Донченко, С. Караманом, О. Караман, І. Кучеренко, О. Кучерук, О. Савченко, О. Семенов та іншими, діяльнісний підхід був розроблений і досліджений психологами та педагогами Л. Виготським, П. Гальперіним, О. Леонтєвим, О. Матюшкіним та іншими.

У змісті чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти вказано, що він «ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів» (*Державний стандарт базової середньої освіти*). Втім у Концепції Нової української школи провідними підходами до навчання зазначено такі:

- особистісний;
- педагогіки партнерства;
- тематичний і діяльнісний;
- компетентнісний.

Ґрунтовний аналіз означених підходів дає підстави стверджувати, що це ті самі, відомі педагогічній науці, підходи, проте осучаснені й адаптовані до вимог нового часу. Такі тенденції є цілком виправданими, оскільки прикметною ознакою

функціонування сучасного суспільства й усіх галузей його життєдіяльності є прагнення до оновлення традиційних прийомів і технік, впровадження прогресивних технологій, запозичення успішного новаторського досвіду зарубіжних колег та пошуки ефективних шляхів організації діяльності, які відповідали б сучасним викликам і забезпечували якісні результати.

Реформування нашої системи освіти спрямоване на забезпечення рівних умов для навчання в сучасному освітньому середовищі, яке повинне відповідати високим світовим стандартам. Однак ключові тези реформи залишаються вже давно відомими: гуманізм, розвиток гармонійної особистості, забезпечення творчої свободи, виховання свідомого й відповідального громадянина. Саме на таких засадах будувалася, наприклад, навчальна система відомого українського педагога В. Сухомлинського, отже, можна сміливо стверджувати, що всі новації прямо чи опосередковано пов'язані з українською педагогічною традицією й базуються на її найкращих та перевірених часом принципах і здобутках. Безперечно, новий час вимагає нових підходів, оскільки багато в чому змінилося не лише наше життя, а й ми самі, проте загальнолюдські й національні цінності залишаються незмінними, і, на наше глибоке переконання, дійсно ефективне реформування можливе лише за умови переосмислення досвіду класиків, а не його відкидання.

Скажімо, у поглядах згаданого В. Сухомлинського є важливі умовиводи, які не втратили своєї актуальності:

- особистість учителя є для учнів прикладом, за яким вони сприймають навколишній світ і роблять висновки про взаємостосунки людей;
- навчання повинно бути цікавим і творчим процесом, виховувати естетичні смаки й давати простір для свободи дій;
- визначальна роль у становленні особистості відводиться зокрема й колективу, тому важливо розвивати в учнів уміння комунікувати й налагоджувати зв'язки (Сухомлинський, 1976).

На уроках української мови в старших класах ліцею учителі можуть використовувати творчий доробок В. Сухомлинського у межах вивчення конкретних тем програми. Такі вправи будуть результативними, оскільки разом із засвоєнням мовних норм ненав'язливо відбудуватиметься поширення в учнівський колектив важливих гуманістичних тез. За умови грамотної підготовки й відповідної атмосфери в класі можна організувати цікаву дискусію, почути думки учнів щодо тієї чи іншої проблеми, отримати матеріал для організації подальших виховних бесід тощо. Наприклад:

1. *Прочитайте уривок із оповідання В. Сухомлинського «Дивний мисливець». Спробуйте передбачити, як історія закінчиться.*

Живе у нашому селі дід Максим. Усі кажуть: дід-мисливець. Як тільки починається полювання на зайців чи на качок, дід щодня йде з рушницею до лісу. Виходить із дому **рано-вранці**, а повертається ввечері. Але що це за дивний мисливець такий! Ніколи не несе додому ні зайця, ні качки. Приходить із **порожньою** торбою...» (Павленко, 2017, с. 38).

2. *Виконайте морфологічний розбір виділених слів.*
3. *Поясніть уживання розділових знаків. Доповніть одне з речень відокремленими членами. Зробіть його повний синтаксичний розбір.*
4. *Подискутуйте у класі щодо проблеми екологічної свідомості в сучасному світі.*

Виконання подібного завдання має декілька переваг: повторення теоретичних знань і практична реалізація, а також обговорення важливих моральних настанов і проблем не як «сухих» інструкцій, а крізь демонстрацію прикладів у реальному житті. Відтак тексти В. Сухомлинського є ефективними засобами розвитку предметної й ключових компетентностей і мають значний педагогічний потенціал.

Втім зазначені підходи все ж потребують модернізації, оскільки педагогічна наука розвивається, оприлюднюються нові наукові дослідження в галузі педагогіки та психології, з'явилася потреба врахування ролі інтерактивних технологій в освітньому процесі та розвитку навичок майбутнього, та й загалом сучасна освіта змінилася разом із суспільством: стала з одного боку полікультурною, з іншого – надзвичайно індивідуалізованою. У цьому контексті особистісний підхід, або особистісно орієнтований, який спрямований на індивідуальний розвиток кожного учня, враховуючи його потреби, інтереси та особливості, теж видозмінюється для врахування запитів сучасних учнів.

Попри те, що він відомий педагогічній практиці вже давно й разом з іншими підходами є одним із пріоритетних в організації освітнього процесу, як і будь-яка педагогічна традиція, зазнає змін, удосконалюється, осучаснюється. Йдеться не про те, що учень в доступній формі повинен засвоїти інформацію в чітко визначеному нормативними документами обсязі, розвивати й удосконалювати індивідуальні вміння й навички, а про те, щоб здобути їх стільки й у такий спосіб, аби учень відчував себе гармонійною й цілісною особистістю, конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці та свідомим громадянином, патріотом своєї держави, здатним на осмислену участь в громадському житті. Шкільні уроки, зокрема й уроки української мови, покликані закласти поняття власної й чужої гідності кожного як один із основоположних принципів взаємоіснування, створювати сприятливі умови для самовизначення та самореалізації, сприяти розвитку інтересів і запитів кожного учня.

Моделюючи навчальну стратегію за принципами особистісно орієнтованого підходу, учитель-словесник обов'язково повинен спочатку з'ясувати, у який спосіб можуть навчатися його учні та комунікувати з ним. Отримана інформація допоможе врахувати важливі чинники, зокрема такі: де перебувають учні (в Україні чи за кордоном), чи мають вони можливість відвідувати школу, чи є доступ до якісного

інтернет-з'єднання, чи дає змогу їхнє матеріально-технічне забезпечення повноцінно працювати онлайн, долучаючись до відеоконференцій тощо. Відтак учитель може спрогнозувати, які види робіт та прийоми будуть ефективними й посильними для учнів, а які не варто використовувати.

Практика переконує, що уроки української мови в ліцеї мають бути практико-орієнтованими. Безумовно, вивчення мовної теорії є надзвичайно важливим, але зосередження уваги більшою мірою на теорії позбавляє учнів можливості стати компетентними практиками в майбутньому. Для прикладу, у Концепції «Нова українська школа» уміння пов'язувати теорію з практикою визначено критерієм сформованості як ключових, так і предметної компетентностей. Саме тому доцільно використовувати проектну діяльність, яка спрямована на розв'язання проблем, уміння виокремлювати найголовніше, працювати з інформацією, критично мислити, орієнтуватися як на процес, так і результат (Полінок, 2018, с. 40).

Важливим елементом особистісно орієнтованого підходу є зворотний зв'язок, який є показником не лише успішності й ефективності уроку загалом, а й фактором мотивації для здобувачів освіти. Учням усіх рівнів шкільної освіти однаково важливо чути об'єктивну думку щодо своєї роботи та бути почутими з власними пропозиціями й рекомендаціями. Після повномасштабного вторгнення звичне спілкування порушилося, довелося налагоджувати різні канали комунікації. Учителю в цьому аспекті потрібно бути максимально відкритим, не обмежуватися лише корпоративною поштою, а й бути готовим до спілкування в соціальних мережах, месенджерах, бо часто це єдина можливість для учня бути залученим в освітню атмосферу. Крім того, навіть таку взаємодію можна використати з навчальною метою, наприклад, розробити правила ділового електронного спілкування, схарактеризувати лексику за сферою вживання, виявити наявність чи відсутність учнівського сленгу, мовних кліше, проаналізувати допущені помилки та виправити їх тощо.

Відтак, організація навчання на засадах особистісно орієнтованого підходу дає змогу не лише осучаснити уроки української мови в ліцеї, поєднуючи стандартні прийоми з інноваційними технологіями освітніх платформ, а й врахувати індивідуальні потреби учнів, прослідкувати їхній навчальний поступ та змотивувати до подальшого поглибленого вивчення української мови.

Ще один підхід, визначений Концепцією, – це педагогіка партнерства, яка передбачає активну співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу: учнями, учителями та батьками – на основі панування ідеї взаємоповаги, співпраці, взаєморозуміння й спільної відповідальності за навчання та розвиток учнів. Цей підхід спрямований на створення сприятливого й комфортного навчального середовища, в якому учні мають можливість бути активними учасниками освітнього процесу та впливати на нього.

Загалом проблема співпраці родини й школи у навчанні учнів, зокрема й старшокласників, досить складна і багатоаспектна. Це пов'язано з питаннями визначення найзручніших шляхів взаємодії та каналів комунікації, розподілу обов'язків, вироблення системи реагування на ті чи інші ситуації. Батьків можна й треба залучати до освітнього процесу, адже саме вони до настання повноліття дітей несуть найбільшу відповідальність за них і їхнє майбутнє, саме вони найкраще відчують потреби своїх дітей і можуть допомогти вчителю вибудувати для учня найефективнішу індивідуально-освітню траєкторію задля досягнення якнайкращих результатів (Ніколенко, 2018, с. 3).

Разом із тим учитель теж не повинен сумніватися в своїй педагогічній майстерності чи відчувати провину з огляду на те, що йому може знадобитися допомога батьків для розв'язання нагальних освітніх ситуацій чи їхньої корекції. Принцип партнерства має передбачати толерантність, позитивне ставлення одне до одного, доброзичливість у спілкуванні й довіру в прийнятті спільних рішень для побудови діалогу-взаємодії (Ковальчук, 2023, с. 8).

З-поміж переваг педагогіки партнерства доцільно виокремити такі аспекти:

- беззаперечна повага усіх учасників освітнього процесу один до одного: тези про те, що повагу потрібно заслужити, мають залишитися в минулому. Цінність людини визначається вже тим, що вона особистість, незалежно від віку, статусу чи професії, має унікальні інтереси та погляди й право на них;
- учні стають більш активними учасниками в організації навчання, можуть вільно висловлюватися щодо окремих форм чи видів роботи, бути ініціативними, брати відповідальність на себе за реалізацію окремих ідей, а також готові спільно ухвалювати рішення щодо особливостей освітнього процесу з урахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб;
- сприяння розвитку самостійності та усвідомленої відповідальності учнями за визначення мети та очікуваних результатів свого навчання та розвитку, за прийняті рішення й здійснені вибори.

Застосування принципів педагогіки партнерства на уроках української мови у 10 класі ліцею вважаємо надзвичайно ефективним, оскільки вона сприяє активній участі учнів у процесі навчання та створює умови для розвитку їхньої мовної й мовленнєвої компетентностей. Пропонуємо варіанти можливих форм робіт, які сприятимуть формуванню предметної й ключових компетентностей учнів:

- залучення учнів до діалогу та обговорення літературних творів, мовних явищ, подій, пов'язаних із мовною політикою держави тощо. Ознайомлення з різноманітними громадськими ініціативами мовного змісту, голосування за перейменування вулиць і станцій метро, заохочення до аналізу й висловлення власних міркувань щодо змісту, структури чи стилістики текстів, вражень від нововведень, власних думок і пропозицій щодо тієї чи іншої події, пов'язаної з функціонуванням мови у державі, значно розширює кругозір учнів, дає їм можливість відчувати себе громадянами з активною позицією. Наприклад, дискусія щодо переведення української мови з кирилиці на латиницю

обов'язково спровокує жваве обговорення, до якого долучаться навіть найменш активні учні, а пропозиція записати будь-який українськомовний текст латинським алфавітом буде сприйнята з ентузіазмом. Доцільно також запропонувати учням переглянути зміст описаної петиції або будь-якої іншої на сторінці Офіційного інтернет-представництва Президента України, проаналізувати їхній зміст, прослідкувати дотримання авторами мовних норм чи стилістики офіційно-ділового тексту;

- поєднання комплексного вивчення мови на основі важливих для культури загалом і учнів зокрема текстів з використанням інтерактивних технологій (створення презентацій, відео, наповнення вебсайтів, проходження квестів у мобільних додатках, аналіз мовлення героїв сучасних фільмів чи телепередач, інтернет-блогерів для залучення учнів до самостійного дослідження мови);
- організація групової роботи задля вдосконалення навичок співпраці, комунікації та усвідомлення закономірностей функціонування мови через взаємодію з іншими (щоправда, треба добре продумати таку роботу й спланувати, за яким критерієм учні будуть ділитися на групи: за власним бажанням, за списком, за визначеним учителем порядком тощо, – а також передбачити ситуацію, за якої не всі учні будуть приєднані до групи, тому підготувати завдання й для них). Для групової роботи доцільно пропонувати творчі завдання з написання власних текстів різних стилів і жанрів, розроблення мовних вікторин для однокласників чи учнів молодших класів або завдання проєктного характеру з дослідженнями конкретних мовних явищ або їхніх аспектів.

Спостережено, що використання прийомів педагогіки партнерства на уроках української мови в 10 класі ліцею є ефективним, оскільки забезпечує створення сприятливих умов для активної участі учнів у навчальному процесі та співпраці між учнями, вчителем та батьками, допомагає налагодити комунікацію, розвиває вміння

слухати інших і висловлювати власні думки, дає змогу враховувати індивідуальні особливості й потреби кожного, сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей.

Враховуючи вищезазначені висновки, пов'язані з педагогікою партнерства, педагогам-практикам необхідно прагнути до гармонійного поєднання передбачених реформою підходів до навчання учнів старших класів ліцею. Освітній процес не повинен обмежуватися лише передачею фактів від учителя та нагромадженням інформації, а має бути спрямований на розвиток умінь в учнів аналізувати, критично оцінювати свої напрацювання та аргументовано висловлюватися. У таких умовах учні навчаються грамотно ставитися до інформації та перевіряти достовірність фактів.

Поєднання тематичного й діяльнісного підходів на уроках української мови в 10 класі ліцею дає змогу визначити ключовим орієнтиром формування й розвиток різних видів мовленнєвої діяльності учнів. Механізми гармонійної взаємодії цих підходів забезпечують розвиток мовної особистості учнів, їхніх соціокультурних навичок, моральних принципів із подальшою реалізацією їх у процесі особистої чи професійної комунікації, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного й природного середовища (Шелехова, 2015). Під мовною особистістю учня розуміємо сукупність певних здібностей і характеристик людини, що сприяють комплексному розумінню та продукуванню нею лінгвістичного і комунікативного матеріалу. Відтак мовну особистість можемо охарактеризувати такими якостями, як знання і розуміння мовних одиниць, об'єкта й теми висловлювання, поведінки у процесі спілкування тощо (Мамчур, 2016, с. 108).

Практика переконує, що вивчення шкільних предметів у взаємозв'язку є об'єктивно доцільним і логічним процесом, оскільки дає змогу сформувати цілісну картину світосприйняття. Опанування української мови у цьому контексті прикметне широкою міжпредметною інтеграцією і сприяє гармонійному розвитку

учнів та пізнавальної діяльності, відтак становлення мовної особистості відбувається у межах різних галузей знань.

Динамічні зміни в системі освіти спонукають вчителів до впровадження в освітній процес різноманітних педагогічних технологій, розроблення нових методик та підходів до вивчення мови. Саме тому задля вироблення внутрішньої мотивації учнів до поглиблення мовних знань доцільно реалізовувати міжпредметні зв'язки (Гриджук, 2016, с. 26).

Найбільш тісний зв'язок української мови як навчального предмета простежується з літературою, оскільки навчання на текстовій основі є надзвичайно ефективним. Вдало дібраний текстовий матеріал сприяє розвитку критичного мислення учнів та забезпечує формування емоційного інтелекту, відтак простежується зв'язок із психологією. Уміння керувати власними емоціями та відчувати емоційний стан співрозмовника, підлаштовуватись під темп комунікації, усвідомлювати приховані інтенції невербальних засобів спілкування є невід'ємною характеристикою сформованої мовної особистості.

Прикладом ефективного використання міжпредметних зв'язків може бути інтегрований урок української та світової літератур і української мови із використанням інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення двох творів: повісті «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П. Мирного та п'єси «Гамлет» В. Шекспіра.

Варто зауважити, що інтегровані уроки вимагають значної підготовки як з боку вчителя, так і учнів, тому у процесі відбору навчального матеріалу необхідно враховувати рівень знань учнів та їх інтереси.

Аналізуючи вищезазначені твори, з'ясовуємо, що різні, на перший погляд, сюжети мають спільні точки перетину, пов'язані із психологією персонажів. Тому глибокий аналіз творів, реалізований через виконання завдань різних форм,

сприятиме становленню емоційного інтелекту учнів, умінню співпереживати як на рівні емоцій, так і вербально.

Показовим може бути нестандартне завдання на зразок театралізованого дійства, а в умовах змішаного навчання таке завдання можна також організувати у формі онлайн-сеансу, як це стало популярно серед спеціалістів психологічної галузі:

Завдання «Творче конструювання». Уявіть, що Чіпка прийшов на прийом до психолога. Розіграйте їх діалог від першої особи, даючи відповіді на такі питання психолога:

- Розкажіть про своїх батьків. Яким було ваше дитинство?
- Як змінилося ваше життя після отримання землі?
- Як ви сприйняли факт втрати землі?
- За які вчинки вам соромно? Чи хотіли б ви щось змінити?

Під час відповіді використовуйте дієприкметникові та дієприслівникові звороти.

Виконуючи таке завдання, учні підсвідомо заглибляться в психологію персонажа, спробують зрозуміти мотивацію його вчинків. Мовний компонент вправи забезпечує використання учнями відповідної лексики та синтаксичних конструкцій, що сприяє вдосконаленню теоретичних і практичних мовних знань.

Доречним буде проведення мовознавчої роботи на повторення із фразеології, синтаксису та пунктуації, виконання вправ із розвитку зв'язного мовлення:

Пригадайте поняття «крилатий вислів», «афоризм». Прокоментуйте запропоновані фразеологізми. У яких творах вони трапляються? Поясніть вживання розділових знаків. Підготуйте презентацію про один із фразеологізмів на вибір.

- Бути чи не бути – ось питання.

- Доброго, кажуть, дождати треба, а лихе само прийде.
- О, жінки, ім'я вам – віроломство!
- Життя – що стерняста нива: не пройдеш, ноги не вколовши.

Подібні імпровізаційні завдання дають змогу проявити лінгвістичну креативність та продемонструвати знання мовної теорії, що сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності. Крім того, багатоконпонентні вправи, на думку О. Караман, можуть значною мірою покращити мовні навички учнів, адже сприяють збагаченню словникового запасу, розвитку граматичних навичок, формуванню мовних структур та комунікативної компетентності в цілому, оскільки передбачають уміння виражати свої думки й ідеї чітко та логічно. Комплексні вправи також сприяють розвитку критичного й творчого мислення учнів, оскільки спонукають їх до пошуку нетривіальних рішень та власних підходів до виконання завдань (Караман, 2020, с. 49).

Загалом робота вчителя на уроках української мови над розвитком емоційного інтелекту мовної особистості учня має носити системний характер, оскільки сучасна мовна особистість – це людина, яка добре володіє мовою, творчо і креативно нею користується, вдосконалює власний інтелектуальний та емоційний потенціал. А розвинутий емоційний інтелект дає змогу мовній особистості повною мірою використовувати інтелектуальні здібності у процесі мовлення (Шуневич, 2016, с. 159).

У межах діяльнісного підходу варто відзначити й важливість розвитку дослідницьких умінь. Кожен учень за своєю природою є дослідником, однак не кожен учень уміє застосовувати свої дослідницькі вміння на практиці. Завданням старшої школи, зокрема 10 класу ліцею, є вдосконалення навичок пошукової роботи учнів, доведення їх до рівня майстерності. У педагогічній науці навчально-дослідницьку діяльність учнів тлумачать як вищу форму самостійної пізнавальної

діяльності, що передбачає отримання нових знань завдяки прийомам наукових методів пізнання (*Недодатко, 2000*). Реалізація навчально-дослідницької діяльності на уроках української мови в 10 класі ліцею сприяє розвитку в учнів умінь пояснювати та обґрунтовувати мовні явища, аналізувати морфологічні процеси, виокремлювати граматичні закономірності тощо.

Ефективність навчально-дослідницької діяльності на уроках української мови у 10 класі ліцею залежить від низки чинників. По-перше, вікових особливостей учнів: у цей час старшокласники входять у період ранньої юності, відбувається активне формування дорослої особистості, зростає самостійність, активізується пізнавальний інтерес як до власного «я», так і до світу загалом.

По-друге, у чинній програмі з української мови та низці документів, що регулюють освітній процес (зокрема й Концепції НУШ), передбачено використання на уроках української мови завдань, спрямованих на розвиток дослідницьких умінь учнів, адже це сприяє підвищенню мотивації до навчання та покращенню його результатів.

Крім того, перехід на практико-орієнтовану систему освіти визначає збільшення частки самостійної роботи учнів, що дає змогу виявити науковий потенціал десятикласників.

У цьому контексті доцільно пропонувати учням 10 класу ліцею провести дослідження, пов'язані зі змінами в новій редакції «Українського правопису» (2019). Наприклад, обґрунтувати доцільність змін у правописі запозиченого іменника «проєкт», простежити особливості вживання невідмінюваного числівника «пів» із загальними/власними назвами, з'ясувати підґрунтя появи варіантних форм родового відмінка іменників на зразок «вічність», «любов» тощо (Мазніченко та ін., 2019). Провівши аналіз обох редакцій Правопису, опрацювавши довідкову літературу, ознайомившись із коментарями Української національної комісії з питань правопису, учні можуть підготувати презентації та

доповіді, у процесі представлення яких ознайомлять однокласників зі своїми науковими спостереженнями.

У цьому контексті засвоєння знань з української мови в 10 класі ліцею на дослідницькій основі вважаємо результативним, оскільки дослідницький метод сприяє формуванню навичок самоконтролю й уміння здобувати знання самостійно. Поглиблення знань з морфології, усвідомлення функційного навантаження частин мови, побудоване на використанні навчально-дослідницьких завдань, забезпечують формування як предметної, так і ключових компетентностей старшокласників.

Компетентнісний підхід в системі Нової української школи є однією з ключових парадигм, яка визначає організацію та зміст освітнього процесу в Україні на сучасному етапі. У його основу покладено ідею про те, що завданням школи є не лише передача знань учням, а формування й розвиток учнівських компетентностей, які забезпечать їм успішну реалізацію в суспільстві. Міжнародна комісія Ради Європи трактує поняття компетентності як сукупність ключових кваліфікаційних умінь, які передбачають здатність особистості розуміти та задовольняти як індивідуальні, так і соціальні потреби (Кремень, 2003, с. 19). На думку О. Сиви, «компетентнісний підхід зміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування здатності застосовувати їх творчо й діяти практично» (Сова, 2022, с. 52).

У межах компетентнісного підходу виокремлюються ключові компетентності, які є важливими для професіонала сучасності: уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, математична грамотність, інформаційно-комунікаційна компетентність тощо. Крім того, він передбачає інтердисциплінарність, яка реалізується через вибудовування зв'язків між різними предметами та дисциплінами, що в перспективі допомагає учням бачити зв'язок між різними аспектами життя.

На уроках української мови у 10 класі ліцею вправи компетентнісного спрямування є важливим складником освітнього процесу, оскільки спрямовані на формування в учнів ключових для спілкування та саморозвитку компетентностей. Уроки мають забезпечувати систематичну роботу над удосконаленням мовленнєвих навичок, а завдання повинні сприяти розвитку вміння в учнів висловлюватися чітко, логічно й аргументовано, користуючись багатством і потенціалом мовних засобів.

Ще одним важливим аспектом є колективне створення відповідної атмосфери в класі, коли учні довіряють учителю й знають, що будуть почуті, не соромляться вільно спілкуватися, обговорювати тексти, аналізують їх із урахуванням культурних, політичних чи соціальних контекстів, виявляють підтекст, вловлюють авторські натяки, думають над тим, як ефективно висловити свої ідеї та думки. Оскільки комунікативні навички розвиваються через діалоги, дискусії та спільну роботу, перспективним буде створення в межах класу чи паралелі розмовного клубу або наукового гуртка, під час роботи якого порушуватимуться й обговорюватимуться теми щодо актуальних суспільних питань, культурних явищ чи сучасних медіа. Н. Голуб вважає, що учнівська компетентність ситуативно й особистісно маркована, тому виявити її можна лише в конкретній ситуації, відповідно, уроки української мови мають стати своєрідним майданчиком для вдосконалення мовленнєвих навичок учнів (Голуб, 2015, с. 9).

Отже, компетентнісний підхід до навчання української мови для учнів 10 класу ліцею вважаємо перспективним в умовах неперервного розвитку усіх сфер діяльності держави й суспільства. Він забезпечує не лише засвоєння мовної теорії через сучасні форми вправ і завдань, але й формування важливих навичок та компетентностей, на основі яких відбуватиметься самореалізація учнів.

Однак вважаємо справедливим звернути увагу на проблеми, з якими може зіткнутися вчитель в умовах реформування системи освіти:

- учителі, які працюють у школі багато років та мають значний педагогічний досвід, можуть відчувати невпевненість у своїй професійній діяльності з огляду на конфлікт поколінь, світоглядну прірву між ними та несприйняттям сучасних підходів до навчання та принципів використання сучасних технологій на уроках української мови. Наприклад, це може бути пов'язано з тим, що раніше люди отримували одну професію на все життя, і зараз просто не готові до соціально-професійної мобільності. Завданням держави в такому випадку є забезпечення компетентного супроводу педагогів і допомоги їм у реальному, а не бюрократичному підвищенні кваліфікації;
- із попередньою проблемою тісно пов'язана наступна: недостатній рівень інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів може призвести до педагогічної невдачі або втрати контролю над класом. Такі неприємні ситуації можуть викликати в учителя відчуття власної професійної непридатності і як наслідок – зниження якості освіти учнів (Грицькова, 2011, с. 2).

Отже, аналіз сучасних підходів до навчання дає підстави для висновку, що, попри стрімкий і багатовекторний розвиток суспільства, сучасна освіта прагне зберегти гуманістичну основу навчання, акцентуючи на розвитку навичок співпраці, комунікації та мирного врегулювання конфліктів. Учні вчаться злагоджено працювати в команді, розвивають емпатію та соціальні навички. Розглянуті підходи до навчання покликані підготувати ліцеїстів до подальшого повноцінного життя в сучасному швидко змінюваному суспільстві, де важливі не лише знання, але й вміння аналізувати, приймати рішення та критично ставитися до всього, що відбувається навколо.

1.3. Сутнісні характеристики базових понять дослідження

Розв'язання обраної проблеми передбачає визначення конкретного поля дослідження й подальший ретельний аналіз ключових термінів галузі, з-поміж яких окреслено такі: *«інформаційно-комунікаційна компетентність»*, *«методи й прийоми навчання української мови»*, *«методи формування інформаційно-комунікаційної компетентності»*, *«засоби навчання української мови»*, *«засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності»*, *«учні 10 класу ліцею»*.

Поняття *«інформаційно-комунікаційна компетентність»* є складним і комплексним, оскільки дотичне до площин різних наукових галузей і вивчається науковцями різних спеціалізацій: інформатики, економіки, соціології, культурології, педагогіки тощо – однак навіть у межах конкретної науки спостерігаємо термінологічне різноманіття. Вважаємо, що наявність різних тлумачень поняття в освіті пов'язане з популярністю компетентнісного підходу до навчання в освітніх системах різних країн.

Зважаючи на те, що різні визначення цього поняття були запропоновані нами раніше, зупинимося на сутнісних характеристиках інформаційно-комунікаційної компетентності.

Термін «компетентність» є актуальним у сучасному освітньому процесі й трактується як комплекс знань, умінь і навичок, від яких безпосередньо залежить результат професійного становлення особистості (Приходькіна, 2017, с. 83). В умовах активного розвитку інформаційного суспільства ключове значення мають не так кількість і якість здобутих знань, як рівень сформованих компетентностей, уміння швидко зорієнтуватися для ведення ефективної професійної діяльності. Осучаснення системи освіти призвело не лише до зміни ролі педагога, а й до необхідності використання інформаційно-комунікаційних технологій, що в свою чергу вимагає від суб'єкта формування інформаційно-комунікаційної компетентності. У цьому контексті вважаємо також цікавою думку

С. Сороквашина, який розмежовує поняття «інформаційно-комунікаційної грамотності» та «інформаційно-комунікаційної компетентності», вважаючи, що основна відмінність полягає якраз у тому, що можна просто мати знання, а можна вміти ними скористатися на практиці, отже, поняття «компетентності» є більш конкретним і складним (Сороквашин, 2016, с. 148). Високий рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності свідчить і про успішність опанування предметної компетентності, і про перспективність формування ключових компетентностей, і про становлення наукового світогляду учнів, і про вміння творчо працювати з інформацією. Вона дає змогу учням і вчителям бути сучасними, включеними в розвиток суспільства, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати технічні здобутки в своїй професійній діяльності (Карпенко, 2021, с. 62).

Інформаційно-комунікаційна компетентність виходить за межі базових навичок роботи з комп'ютером і охоплює широкий спектр умінь, які дають змогу учням:

- грамотно споживати інформацію, критично до неї ставитися та знати, як її перевірити;
- налагоджувати ефективну комунікацію за допомогою цифрових технологій і відповідально приймати рішення задля співпраці;
- нестандартно підходити до розв'язання проблем;
- швидко опановувати нові технології та працювати в цифровому середовищі.

З-поміж ключових складників інформаційно-комунікаційної компетентності виокремлюємо такі:

- використання цифрових інструментів для задоволення інформаційних потреб, пошук та добір інформації в цифровому середовищі, класифікація отриманих матеріалів у зручний для суб'єкта спосіб;

- демонстрація обробленої інформації за допомогою цифрових інструментів для синтезу, узагальнення, порівняння та зіставлення інформації з різних джерел;
- поширення інформації, актуальної для певної аудиторії, в ефективному цифровому форматі й з урахуванням усіх комунікативних чинників (Katz & Masklin, 2007, с. 51).

Можна стверджувати, що інформаційно-комунікаційна компетентність визначається глибокими знаннями в конкретній предметній галузі, особистим досвідом суб'єкта, спрямованим на досягнення визначних результатів у професійній діяльності та формуванні сучасного наукового світогляду. Вона передбачає готовність до постійного навчання та самовдосконалення шляхом збирання, оцінювання та використання інформації.

Процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності повинен охопити всі рівні освіти й орієнтуватися на розвиток в учнів здатності навчатися протягом усього життя.

Відповідно до визначених понять, варто окреслити шляхи формування компетентності особистості:

- створення сприятливого середовища для виявлення й цілеспрямованого розвитку потенціалу старшокласників у процесі навчання;
- реагування на індивідуальні запити та потреби учнів;
- налагодження відповідної атмосфери в колективі для засвоєння актуальних знань;
- стимулювання бажання опановувати нові технології.

Втім процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності є двостороннім, тому учень 10 класу ліцею повинен закласти міцну основу з базових знань, набути навичок ефективного пошуку інформації на певну тему в глобальному інформаційному просторі, удосконалити вміння аналізувати та

перетворювати інформацію, формулювати власні думки й робити незалежні висновки, розвивати креативність і вміння генерувати нові ідеї, застосовувати здобуті знання на практиці.

У дослідженні змістове наповнення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)» потлумачено як здатність десятикласників ліцею до продуктивного та критичного використання ресурсу інформаційно-комунікаційних технологій задля розв'язання освітніх завдань з української мови; вміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності на основі відповідних компетенцій, які охоплюють розвинену систему знань, навичок, відповідальності та мотивації, особистісних ціннісних орієнтирів, мовного досвіду, мовної стійкості.

Закономірно, що учні, які мають сформовану інформаційно-комунікаційну компетентність, швидше засвоюють матеріал, успішніше розв'язують проблеми, мають стійкі навички самоконтролю. Поза межами класу ця компетентність дає змогу бути активними учасниками суспільного життя та ефективними працівниками на робочих місцях, тому впровадження цифрових технологій в освітній процес має базуватися на основі таких принципів: педагогічної доцільності, системності, наступності та гуманітаризації (Саяпіна & Дроздова, 2019, с. 43).

Продовжуючи тему різночитання лінгвометодичного апарату, варто звернути увагу й на поняття «*методи й прийоми навчання*». Цій проблемі присвячено багато праць науковців (О. Кучерук, О. Горошкіної, Н. Голуб, С. Карамана, О. Караман, О. Любашенко, С. Омельчука, М. Пентиліук та ін.), проте хаотичне вживання й взаємозаміна понять «метод», «методика», «технологія» все ще помітне в науковій практиці й пов'язане зі складністю реального процесу навчання української мови (Кучерук, 2017, с. 8-9).

Методи навчання української мови можна трактувати як сукупність дій учителя для організації освітньої роботи учнів задля глибокого засвоєння знань з української мови та вироблення відповідних умінь і навичок, тоді як прийоми навчання – це складники методу, які можуть бути універсальними.

Опрацювання спеціальної наукової літератури дало змогу з'ясувати, що в педагогічній науці функціонує численна кількість класифікацій методів навчання української мови залежно від принципів, які покладені в основу. Наприклад, за способами взаємодії вчителя й учнів на уроці класифікували методи українські лінгводидакти О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк, С. Караман, О. Караман, О. Горошкіна, виділяючи такі методи, як усний виклад вчителем матеріалу, бесіда, робота з підручником тощо. Джерело знань як ключову характеристику виокремлення методів визначають С. Чавдаров, О. Текучов, Л. Федоренко, Є. Дмитровський і виокремлюють слово учителя, бесіду, аналіз мови, вправи тощо. Усі ці класифікації є глибоко дослідженими, тому вважаємо за доцільне в контексті сучасних подій в Україні розглянути методи дистанційного навчання української мови, запропоновані Н. Голуб та О. Горошкіною.

Протягом декількох років в Україні з об'єктивних причин реалізовано дистанційну та змішану форми навчання, тому з'явилася необхідність переорієнтації на нову модель навчання й використання нових методів на уроках української мови. Дослідниці, класифікуючи методи, орієнтуються на Державний стандарт загальної середньої освіти, який визначає чотири групи базових знань для мовно-літературної освітньої галузі: з інформації, комунікації, тексту і мовних засобів – і виділяють 3 аспекти: домінування ідеї про нове покоління учнів як суб'єктів освітнього процесу, сформовані вміння як показник результату і форми навчання. Науковиці окреслюють такі групи методів дистанційного навчання української мови:

- організаційно-діяльнісні;

- опрацювання й засвоєння інформації;
- закріплення й творчого застосування знань і вмінь;
- самоконтролю;
- розповідь;
- спільної діяльності вчителя й учнів (діалогічний, спостереження за мовою, проблемний, ситуаційний, проєктний, робота з навчальною інформацією) (Голуб & Горошкіна, 2022, с. 152-155).

Аналізуючи запропоновані методи, лінгводидакти не відкидають традиційних класифікацій, а лише осучаснюють і надають нового звучання уже відомим методам. Наприклад, О. Горошкіна зазначає, що метод роботи з підручником є, безперечно, важливим і ефективним, проте в сучасних реаліях підручнику відводиться значно менше ролі в освітньому процесі, тому доцільніше називати такий метод роботою з навчальною інформацією, що включає в себе і довідкові, і лексикографічні видання, і матеріали зі Всесвітньої мережі (Горошкіна, 2021).

Разом із тим дослідниці окреслюють і прийоми, які будуть ефективними під час того чи іншого виду діяльності. Наприклад, у межах методу проєктів виокремлено такі прийоми: визначення проблеми, цілевизначення, мотивування, припущення, уточнення, конкретизування, планування, групування, регулювання, аналіз, зіставлення, порівняння; узагальнення, формулювання запитань, прогнозування, налагодження (виявлення) причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків та ін (Голуб & Горошкіна, 2022, с. 155). Цей широкий перелік все ж не є вичерпним, оскільки поняття прийому досить гнучке, адаптивне, одні й ті самі прийоми можуть видозмінюватися залежно від використовуваного методу, видів діяльності та інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Варто також зазначити, що традиційні методи є випробуваними тривалою навчальною практикою і все ще залишаються ефективними. Вони активно

використовуються в освітньому процесі українських шкіл і відображені в змісті підручників та навчальних посібників. Крім того, вони впливають на формування компетентної особистості учнів (Пентиліук, Окуневич & Мунтян, 2021, с. 45). Викладачі вишів також послуговуються традиційними методами, адаптуючи їх до специфіки своїх дисциплін. Втім традиційні методи навчання мови в сучасній школі переосмислюються та інтерпретуються в контексті сучасної лінгводидактики та концепцій Нової української школи, відповідно до законів «Про освіту» і «Про функціонування української мови як державної», тому забезпечення роботи навчального цифрового середовища, яке б підвищувало компетентність як учнів ліцею, так і вчителів, має важливе значення (Сороко, 2014, с. 153). Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій не є самоціллю сучасного навчання, їхнє використання не може й не повинно замінити традиційного навчання, а лише збалансовано доповнити, відтак варто поєднувати традиційні методи навчання зі спеціальними:

- інтерактивні лекції, тренінги, вебінари, які, по-перше, активізують увагу учнів і є для них зручними дидактичними матеріалами, оскільки доступні в будь-який час, по-друге, дають змогу використовувати більше елементів наочності, що сприяє кращому розумінню матеріалу, по-третє, можуть значно розширити географію слухачів, сприяють академічній мобільності в онлайн-режимі;
- робота з джерелами інформації (удосконалення в учнів навичок роботи з різними типами інформаційних джерел: книг, журналів, вебсайтів, баз даних, репозиторіїв, соціальних мереж – а також оцінювання їхньої достовірності та авторитетності);
- робота з медійними текстами (дослідження та аналіз різних медійних форм, наприклад, новин, відеофрагментів, рекламних оголошень тощо);

- робота в команді (колективні проєктні завдання, які передбачають уміння ефективно вести комунікацію онлайн, слухати інших і грамотно висловлюватися самому, розподілити обов'язки, конструктивно розв'язувати проблеми, давати якісний зворотний зв'язок тощо);
- робота над презентацією результатів (уміння представити результати власного дослідження в цікавій сучасній формі, викликати дискусію й обмін думками щодо різних аспектів досліджуваної проблеми є не менш важливим, ніж добір інформації чи вміння користуватися електронними ресурсами для вибору зручної й нестандартної форми виконання);
- самоорганізація й самоконтроль (робота над розвитком навичок учнів планування власного часу, уміння відокремлювати більш важливе від другорядного).

Втім варто бути об'єктивними й звернути увагу на деякі виклики, які постають перед педагогами у процесі формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів. По-перше, учнівський колектив, який долає межу між підлітковим віком та юнацтвом, має ряд психологічних особливостей, які впливають на сприйняття ними навколишнього світу. Вони вважають себе достатньо компетентними користувачами, оскільки щодня користуються цифровими пристроями, тому можуть не бути зацікавлені у вдосконаленні цих навичок. По-друге, стирається межа між навчальним і соціальним середовищем, оскільки використовуються ті самі пристрої, тому замість навчальної діяльності учні можуть відволікатися на особисте листування, перегляд стрічки новин у соціальних мережах, ігри тощо.

Такі прикрі ситуації свідчать почасти про неефективність впроваджуваних стратегій навчання попри те, що на перший погляд видаються дуже сучасними, і про те, що в педагогічній практиці бракує цікавих прийомів навчання інформаційно-комунікаційної компетентності.

Тому педагоги у процесі формування в учнів 10 класу ліцею зазначеної компетентності повинні бути готовими до того, що:

- їм потрібно виробити ефективну стратегію роботи з користувачами, які вважають себе досвідченими майстрами;
- необхідно організувати навчання релевантним до потреб учнів із використанням знайомих і незнайомих їм цифрових технологій;
- варто забезпечити активну роботу учнів, залучаючи їх до співпраці;
- треба продумати способи повідомлення інструкцій до виконання завдань, шляхів контролю та системи оцінювання.

З-поміж переваг використання спеціальних методів навчання для формування інформаційно-комунікаційної компетентності можна виокремити аспекти активного, проблемного й адаптивного навчання, які сприяють розвитку навичок комунікації та роботи в групах, стимулюють більш глибокий аналіз та розвиток критичного мислення та дають змогу учням навчатися власним темпом та відповідно до своїх індивідуальних потреб.

Що стосується засобів навчання української мови, то їхнє вивчення все ще залишається актуальним, оскільки вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу учнями, розвивають навички самостійності в навчанні і загалом полегшують організацію навчального процесу. Вони досліджувалися такими науковцями, як О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, І. Кочан, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Т. Симоненко, А. Фасоля, й були потрактовані як такі, за допомогою яких здійснюється процес навчання мови (Пентилюк, 2015, с. 104). У Словнику-довіднику з української лінгводидактики (за загальною редакцією проф. М. Пентилюк) запропоновано такий перелік засобів навчання української мови:

- аудіовізуальні (екранні і звукові посібники);
- матеріальні (посібники, фільми, інтерактивні дошки);
- мультимедійні (цифрові носії);

- технічні (сучасне обладнання).

Дослідниця Е. Палихата пропонує більш широкий перелік засобів навчання української мови, з-поміж яких виокремлює вербальні, візуальні, вербально-візуальні, аудіовальні, аудіовізуальні та природні ситуації (Палихата, 2002, с. 92). Не можемо не погодитися з думкою Н. Яремчук, яка стверджує, що «засоби навчання – це допоміжні опори, що забезпечують ґрунтовність знань, логічність операцій, пізнавальну активність, самостійність учнів згідно з мовними, мовленнєвими та соціокультурними аспектами вивчення», проте вважаємо, що з розвитком технічного прогресу виокремлені засоби навчання почасти почали дублювати одне одного, а тому потребують уточнення (Яремчук, 2020, с. 203).

Ставлячи за мету формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови, потрібно враховувати специфіку навчального матеріалу, конкретну дидактичну мету, потреби й інтереси учнів, рівень їхньої підготовки та мотивації, а також можливості навчального середовища. З огляду на це пропонуємо такі засоби навчання:

- інтернет-джерела й електронні ресурси для пошуку інформації та здійснення комунікації (навчальні вебсайти, електронні бібліотеки, репозиторії, бази даних);
- мультимедійні засоби (відео, аудіо, ілюстрації, інфографіки, схеми, таблиці);
- віртуальні навчальні середовища (онлайн-школи, канали, курси, проєкти, симуляції);
- програми і застосунки (програми для роботи з текстом, презентаціями, графічними зображеннями, а також застосунки, які спрямовані на вивчення української мови);
- соціальні мережі, блоги, форуми, електронні журнали, чат-боти (ресурси, які дають змогу створювати власні сторінки, колонки, блоги, журнали тощо);

Використання різних сучасних засобів навчання в освітньому процесі учнів 10 класу ліцею для формування в них інформаційно-комунікаційної компетентності є актуальною та важливою лінгводидактичною проблемою, оскільки вона сприяє якісній підготовці учнів до сучасного цифрового світу та розвитку їхніх навичок і вмінь.

Пошук нових і сучасних методів, прийомів та засобів навчання учнів зумовлений не популярністю модних тенденцій до оновлення, а викликами часу й об'єктивною потребою, тому що змінюються не лише принципи навчання, а й учні і вчителі. В альманасу «Освіторія special 2021-2022» запропоновано 4 можливих сценарії майбутнього шкільного навчання, і кожен із них враховує особистісний складник:

- зростання ролі індивідуалізованого формального навчання із залученням міжнародних зв'язків та технічного прогресу на основі традиційної структури;
- освітній аутсорсинг (делегування освітніх обов'язків та відповідальності між педагогічними працівниками й приватними підприємцями, громадськими організаціями тощо);
- перетворення шкіл на навчальні хаби;
- покрокове навчання упродовж усього життя і в будь-який зручний момент (Кисельова, 2022, с. 96-97).

Усі ці сценарії спрогнозовано на основі відомостей про психолого-педагогічні особливості сучасних учнів та вчителів, тому по-особливому гостро звучить запитання: як вчити учнів за умови постійного науково-технічного прогресу людства, змін у системі освіти, у суспільно-політичному житті країни, зрештою, змін в усьому світі?

Сьогодні вчителеві доводиться працювати з учнями 10 класу, представниками покоління Зет – учнями, народженими після 2000 року (а в суспільстві вже говорять

про їхніх наступників, покоління Альфа), яке живе в цифровому світі, щодня споживає значну кількість мультимедійного контенту та є активним користувачем соціальних мереж. Це перше повністю цифрове покоління. Психологи найчастіше виокремлюють такі характеристики цього покоління:

- нетерплячість (оскільки звикли до швидкого розв'язання завдань у віртуальному світі);
- зосередження на короткострокових цілях (у всьому прагнуть отримати негайні результати, як в інтернеті);
- залежність від інтернету (значну кількість часу витрачають на соціальні мережі, інтернет-ігри, блоги тощо);
- фрагментарність образного мислення (читання зводиться до перегляду мініновин, формату твітів);
- орієнтація на використання (точно знають, чого прагнуть, а тому мають у своєму арсеналі десятки аргументів, які вміло використовують);
- цінують чесність (як правило, є досить відкритими у соціальних мережах);
- віртуальний світ на першому плані (у виборі між особистою зустріччю та спілкуванням у кіберпросторі віддають перевагу другому способу);
- низький рівень емоційного інтелекту (послугуються порадами інтернету на противагу спілкуванню зі спеціалістами чи з колом рідних);
- розумні виконавці (легко піддаються впливу та часто потребують вказівок щодо того, що потрібно робити та чим займатись) (Коростіль, 2018, с. 83-84).

Крім того, сучасні учні покоління Зет – візуали, вони люблять бачити й створювати яскраве й красиве, але їхнє критичне мислення недостатньо розвинене, вони погано запам'ятовують, важко сприймають критику та концентруються лише в моменті. Ще однією проблемою покоління Зет є так зване «кліпове» мислення, яке формується через надмірне занурення у світ цифрових технологій. Такі учні здатні сприймати і переробляти інформацію лише маленькими порціями, вони не

готові читати великі тексти. Як наслідок, значною мірою прослідковується зниження здатності до аналізу та зосередженості, що так само може призвести до поверхневого підходу в сприйнятті тексту і, відповідно, до прийняття необдуманих рішень (Зеленов, 2018, с. 49).

Проте сильних сторін у цього покоління також вистачає. Назвемо найважливіші, на нашу думку, характеристики сучасного учня 10 класу ліцею – типового представника покоління Зет:

- швидка адаптація до нових технологій, а також можливість навчитися майбутній професії онлайн;
- бажання самовдосконалюватися (прагнення створити винятковий імідж та оригінально самовиразитись);
- креативність (швидке генерування оригінальних ідей, вираження себе за допомогою творчості та через створення різноманітного контенту);
- мультизадачність (уміння виконувати декілька справ одночасно);
- прагматичність та підприємливість (виконання завдань з урахуванням їхньої користі для свого майбутнього);
- толерантність (прийняття різноманітності культур та поглядів).

У цьому контексті зміст поняття «учень 10 класу ліцею (профільний рівень)» схарактеризовано як особистість, що зростає в умовах постійних соціокультурних та технологічних змін у суспільстві, має активний пізнавальний інтерес, володіє комунікативними навичками для успішної взаємодії, уміє самостійно вчитися та застосовувати здобуті знання на практиці, зорієнтована на розвиток критичного мислення, творчості, а також вирізняється високим рівнем інформаційної грамотності, здатністю ефективно й безпечно послуговуватися інформаційними ресурсами та технологіями.

Відтак завдання школи та вчителів української мови зумовлює розвиток в учнів комунікативних навичок, забезпечення доступу до різних сучасних форм

навчання та опанування основних їх принципів, стимулювання учнів до саморозвитку та самовдосконалення, формування критичного мислення, ціннісних орієнтирів (культурної й мовної ідентичності, поваги до мови й літератури).

Що ж стосується згаданого вище покоління Альфа, то це діти, які вже вступили до першого класу (2022-2023 рр.) і вчителям української мови вже потрібно готуватися до зустрічі з цими учнями за декілька років у основній школі. Для цього покоління інтернет є продовженням існування з народження. Це діти, які легко сприймають цифровий контент, поглинають рекордно велику кількість даних (у порівнянні з попередніми поколіннями) (Андрієвська & Шинкарьова, 2022, с. 50-51). Відповідно до досліджень, 90% сучасних дітей віком до двох років володіють мінімальними навичками використання планшета; кожен п'ятий із покоління Альфа має планшет у віці 3-4 років; майже кожен другий – у віці 5-7 років.

Т. Чикалова визначає такі властивості цього покоління:

- проблеми з тривалою концентрацією уваги;
- розвинене кліпове мислення;
- слабка здатність до синтезу, аналізу, узагальнення, класифікації;
- низький рівень розвитку уяви;
- поверховість в усіх сферах життєдіяльності;
- несформованість здатності діяти конструктивно, продуктивно в різних умовах життя, свідомо та відповідально ставитися до виконання різноманітних життєвих ролей;
- знижений рівень відповідальності;
- емоційна бідність та спрощений спектр емоцій;
- низький рівень розвитку умінь здійснювати комунікацію та розрізняти відтінки емоційного стану;
- залежність від технологій, гаджетів;

- зниження інтересу до традиційної дитячої гри, суттєве зменшення часу на творчі ігри на користь віртуальних (Чикалова, 2021, с. 658).

Особливості навчання покоління Альфа досліджено ще недостатньо, тому можна лише спрогнозувати, що їм будуть притаманні такі позитивні характеристики: цифрова грамотність, гнучкість у вивченні та швидка адаптація до нового, глобальність у поглядах на світ, адекватне сприйняття різноманітності та інклюзивності, тягіння до творчого самовираження, підприємливість, здатність до колективної роботи тощо. Саме тому учителям української мови потрібно грамотно використати переваги на користь вивчення мови.

З огляду на об'єктивні причини й особливості мислення учнів, учителям варто визнати й прийняти як виклик те, що представники цього покоління краще опановують знання в ігровій формі, а правила, формули та іншу теорію їм простіше сприймати у формі інфографіки, яка їм зрозуміліша (Струтинська, 2020, с. 149). Л. Коростіль пропонує декілька порад, які допоможуть ефективно організувати навчальний процес для майбутніх учнів ліцею: логічно структурувати навчальний процес і забезпечити якісний зворотний зв'язок, максимально скоротити навчальний матеріал, візуалізувавши його й ставлячи перед учнями реальні й досяжні цілі (Коростіль, 2018, с. 85).

Отже, аналіз змістових характеристик базових понять дослідження дав змогу відстежити еволюціонування їх в педагогічній науці та освітній практиці. З'ясовано, що відсоток цифрових технологій в освіті постійно зростає, оскільки це об'єктивна потреба нашого часу. Утім спостереження за освітньою практикою свідчать, що означені технології використовуються радше як спосіб донести вже напрацьований досвідом матеріал і методики, ніж як ефективний спосіб докорінно змінити якість навчання. Система освіти справді потребує серйозних і сучасних реформ, переосмислення освітнього середовища загалом. Потрібно зважати, що технічний прогрес неспинний, технології змінюватимуться й

удосконалюватимуться швидше, ніж пересічна людина встигатиме до них адаптуватися, тому завданням школи є підготувати учнів до якісного й повноцінного життя в цифровому світі, а отже, формувати й розвивати в них інформаційно-комунікаційну компетентність.

Висновки до розділу 1

У процесі обґрунтування теоретичних основ формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови встановлено, що вимушений перехід українських шкіл на дистанційну, а згодом і змішану форми навчання, пов'язаний із запровадженням карантинних обмежень, російською агресією проти України та її наслідками, підтвердив важливість уміння всіх учасників освітнього процесу швидко орієнтуватися в сучасних технологіях і здобувати знання в стресових умовах, підлаштовуватися під обставини мінливого світу й бути креативними в організації навчання. Використання різноманітних онлайн-платформ, створення інтерактивних вправ і завдань, онлайн-комунікація з учнями, добір найзручніших цифрових інструментів, внесення змін до освітнього складника загалом та з урахуванням потреб кожного окремого класу чи групи – це вже не новаторські педагогічні підходи, а повсякденна практика української школи.

З'ясовано, що вебплатформа дистанційного навчання, яка функціонує й донині і є надзвичайно корисним ресурсом для учителів в організації не лише дистанційного, а й змішаного чи очного навчання, містить матеріали з різних навчальних предметів (включно з українською мовою), представлених у формі якісних, візуально прийнятних коротких відео з інтерактивними завданнями, стислих, але зручних конспектів із основними питаннями теорії, вправами, схемами, тестовими завданнями для самоперевірки, створюють сприятливі умови для організації продуктивної навчальної діяльності учнів 10 класу ліцею.

Установлено, що уроки української мови в ліцеї мають бути практико-орієнтованими, тому завдання вчителя української мови й літератури оптимізувати

процес ґрунтового опанування десятикласниками мовної теорії в пропорційному поєднанні з мовною практикою.

Обґрунтовано, що навчання на засадах особистісно орієнтованого підходу дає змогу не лише осучаснювати уроки української мови в 10 класі ліцеї, поєднуючи традиційні методи й прийоми з можливостями інноваційних технологій освітніх платформ, а й урахувати індивідуальні потреби учнів, відстежувати їхній навчальний поступ та мотивувати до подальшого поглибленого вивчення української мови. Винятково дієвим складником особистісно орієнтованого підходу визначено зворотний зв'язок, який є показником не лише успішності й ефективності уроку загалом, а й чинником мотивації для здобувачів освіти, яким важливо знати об'єктивну думку про свою роботу та бути своєчасно почутими з власними пропозиціями й рекомендаціями.

Описано педагогіку партнерства, якій у Концепції Нової української школи надано статус підходу до навчання, що передбачає активну співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу: учнями, учителями та батьками – на основі панування ідеї взаємоповаги, співпраці, взаєморозуміння й спільної відповідальності за навчання та розвиток учнів, спрямованого на створення сприятливого й комфортного навчального середовища, в якому учні мають можливість бути активними учасниками освітнього процесу, де створено ефективні умови для продуктивного розвитку мовної й мовленнєвої компетентностей десятикласників ліцею.

Обґрунтовано методичну доцільність поєднання тематичного й діяльнісного підходів на уроках української мови в 10 класі ліцею як пріоритетних і зорієнтованих на розвиток різних видів мовленнєвої діяльності учнів, а також на формування українськомовної особистості, її соціокультурних навичок, моральних принципів із подальшою їх реалізацією у процесі міжособистісної комунікації.

Доведено, що компетентнісний підхід, на засадах якого ґрунтується сучасна система освіти, дає змогу сформувати надважливі для фахівця сучасності ключові компетентності: уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, математичну грамотність, інформаційно-комунікаційну компетентність та ін. Крім того, компетентнісний підхід уможлиблює забезпечення інтердисциплінарності, яка реалізується через вибудовування зв'язків між різними освітніми предметами, що в перспективі допомагає учням бачити зв'язок між різними аспектами життя.

Досліджено, що в умовах дистанційного й змішаного навчання та стрімкого розвитку суспільства цифрові технології стають однією з основ опанування українською мовою, адже є більш цікавими та зрозумілими для старшокласників, які проводять в інтернеті значну частину свого дня. Спостережено, що саме інформаційно-комунікаційна компетентність сприяє якісному опануванню шкільної програми з української мови в 10 класі ліцею, оскільки за допомогою комп'ютерних технологій учитель не просто передає вже готові знання учням, а вчить їх працювати з інформацією та розвивати критичне мислення.

У процесі опрацювання й аналізу різногалузевої наукової літератури з обраної проблеми визначено й схарактеризовано базові поняття: «методи й прийоми навчання української мови в 10 класі ліцею», «методи формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею», «засоби навчання української мови в 10 класі ліцею», «засоби формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею», «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею», «учень 10 класу ліцею (профільний рівень)» і проаналізовано їхнє змістове наповнення в контексті здобутків лінгводидактики. У дослідженні змістове наповнення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)» потлумачено як здатність десятикласників ліцею до продуктивного та критичного використання ресурсу інформаційно-комунікаційних технологій задля

розв'язання освітніх завдань з української мови; уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності на основі відповідних компетенцій, які охоплюють розвинену систему знань, навичок, відповідальності та мотивації, особистісних ціннісних орієнтирів, мовного досвіду, мовної стійкості.

Зміст поняття «учень 10 класу ліцею (профільний рівень)» у дисертації схарактеризовано як особистість, що зростає в умовах постійних соціокультурних та технологічних змін у суспільстві, має активний пізнавальний інтерес, володіє комунікативними навичками для успішної взаємодії, уміє самостійно вчитися та застосовувати здобуті знання на практиці, зорієнтована на розвиток критичного мислення, творчості, а також вирізняється високим рівнем інформаційної грамотності, здатністю ефективно й безпечно послуговуватися інформаційними ресурсами та технологіями.

Аналіз досліджень українських лінгводидактів та спостереження за сучасною освітньою практикою дали змогу простежити зміни в термінологічній парадигмі, зумовлені реформами та потребою осучаснити й адаптувати до нових умов традиційні підходи й прийоми до навчання учнів ліцею.

Матеріали першого розділу представлено в таких публікаціях автора:

1. Резнік, Т. (2017). Мовне портфоліо учня як інноваційний засіб навчання. *Українська мова і література в школах України*, (1), 37-38.
2. Резнік, Т. (2020). Компаративний аналіз повісті «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та п'єси «Гамлет» Вільяма Шекспіра: емоційний складник. *Українська мова і література в школах України*, (9), 33-34.
3. Резнік, Т. (2021a). Особливості організації навчально-дослідницької діяльності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови в контексті ідей

Нової української школи. У *Нова українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти*. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.

4. Резнік, Т. (2021b). Дидактичні ресурси з української мови як чинник формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (8(346) Ч.1), 198-206.

РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЛІЦЕЮ

2.1. Аналіз змісту чинного навчально-методичного ресурсу з української мови для учнів 10 класу ліцею

Функціонування шкільної освіти в Україні позначено активним процесом реформування задля її вдосконалення й підвищення якості. Запроваджені нововведення мають велике значення для майбутнього усієї країни і її громадян, особливо в часи повномасштабної війни, коли відбувається загальнокультурна ревалоризація, оскільки усе це комплексно впливає на становлення учнівської особистості, формування її компетентностей та готовності до подальшого життя в суспільстві.

Зміни в усіх сферах суспільства відбуваються настільки стрімко, що за ними часто не встигаєш. Втім освітня галузь просто зобов'язана адаптуватися до нових вимог, адже в стінах школи учні проводять значну частину свого життя, саме там вони повинні пройти основні етапи соціалізації й набути навички до подальшої професійної самореалізації. Сучасні учні формуються як особистості в епоху інформаційних технологій, традиційні методи, підходи, прийоми вже не задовольняють їхніх потреб, тому вони вимагають оновлення принципів навчання. Втім будь-яке осучаснення не відбувається саме по собі, а базується на авторитетних, випробуваних часом і практикою дослідженнях науковців, розроблених методиках та оприлюднених спостереженнях. Передусім зупинимося на аналізі концепцій навчання української мови в старших класах профільного рівня.

Кінець ХХ століття позначений появою важливих концепцій розвитку української національної освіти. У Концепції мовної освіти в Україні (Біляєв, Вашуленко & Плахотник, 1994) особлива увага авторів була зосереджена на виявленні ролі предмета «Українська мова» у формуванні моральних якостей та

національної свідомості особистості. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної мови) (Єрмоленко & Мацько, 1994) у філософському ключі осмислювала закономірності становлення світогляду особистості в процесі навчання та виховання. Концепція навчання державною мовою в школах України (Біляєв, Скуратівський, Симоненкова & Шелехова, 1996) зосереджувалася на етнокультурному аспекті, спрямованому на усвідомлення учнями естетики мови, її багатства й образності.

Залежно від того, як змінювалися тенденції в освіті, трансформувалися й осучаснювалися концепції. Компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи визначено пріоритетними в концепції навчання української мови учнів старшої школи авторства Н. Голуб та О. Горошкіної (2019). Згідно з її основними положеннями, сучасний процес навчання повинен орієнтуватися на розвиток когнітивних, творчих, організаційних та інформаційних здібностей учнів, а уроки української мови в ліцеї повинні бути спрямовані на розвиток навичок комунікації, ключових компетентностей та вміння вільно та вмотивовано користуватися мовою у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Традиційно зміст навчання української мови в загальноосвітніх школах визначається календарно-тематичними планами, навчальними програмами та підручниками. Предметом наших наукових зацікавлень є організація навчання української мови в 10 класі ліцею філологічного профілю у контексті ідей Нової української школи. Оскільки перші учні цієї реформи підуть до 10 класу в 2027 році, оновлених програм, стандартів чи підручників наразі немає, та й загалом рішення про перетворення шкіл на ліцеї повинно бути ухвалене до 1 вересня 2024 року. Така організаційна невирішеність дещо гальмує оновлення шкільної мережі. Саме тому вважаємо за доцільне проаналізувати чинну програму, за якою навчаються десятикласники зараз, і спрогнозувати, наскільки ґрунтовними можуть бути зміни.

На сторінці Міністерства освіти і науки України (Міністерство освіти і науки України – Навчальні програми для 10-11 класів, б. д.) оприлюднено навчальну програму для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів авторства Л. Мацько, Т. Грубої, О. Семенов та Т. Симоненко.

Провідною метою профільного навчання української мови є «формування інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається активною громадською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати» (Мацько та ін., 2017, с. 4).

Структурно програма складається з таких елементів: пояснювальної записки, основної частини (власне програми) і додатків. Основна частина подана у формі таблиці, яка охоплює очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів; зміст навчального матеріалу мовної, лінгвістичної, змістової лінії; мовленнєву (комунікативну) змістову лінію; соціокультурну змістову й наскрізні лінії. Що важливо, в програмі зазначено компетентнісну переорієнтацію навчання за Концепцією Нової української школи, тому головною метою є не лише опанування вмінь і навичок, а й засвоєння предметної й ключових компетентностей, які увиразнено через наскрізні лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Аналізуючи зміст навчального матеріалу, доходимо висновку, що до нього введено відомості з комунікативної, перцептивної лінгвістики, соціо-, прагма-, етнолінгвістики, лінгвокультурології та культури мовлення. Наприклад, у межах теми «Мова як суспільне явище. Українська мова в Україні» передбачається, що

учень, разом зі знаннєвою складовою, набуває навичок діяльнісної (пояснює причини «мовного суржику», здійснює пошукове дослідження за допомогою довідників та інтернет-джерел), ціннісної (оцінює мовну ситуацію в державі, усвідомлює, що українська мова як державна – важливий чинник національної ідентичності тощо), поведінкової (бере активну участь у проведенні мовознавчих дискусій, дебатів).

Загалом аналіз змісту програми дав змогу з'ясувати, що вона має на меті поглиблене вивчення української мови задля розвитку предметної й ключових компетентностей учнів. Вона включає в себе опрацювання як соціокультурних аспектів функціонування української мови в Україні в синхронії й діяхронії, так і вивчення граматики, стилістики на більш високому рівні, дослідження актуальних тем і питань, пов'язаних з розвитком сучасної української мови. Можемо припустити, що до моменту появи десятикласників Нової української школи навчальна програма дещо трансформується відповідно до новацій того часу, але зміни не будуть надто кардинальними.

Вважаємо за необхідне також зазначити, що соціально-економічна ситуація в сучасному світі, яка характеризується стрімким розвитком усіх галузей людської діяльності, зокрема й освіти, завдяки інноваційним технологіям, що швидкими темпами реалізуються в роботі багатьох сфер, потребує розроблення навчально-методичного забезпечення не лише для учнів, а й для навчання фахівців освітньої галузі, оскільки змін зазнає не тільки процес навчання учнів, а й способи підвищення кваліфікації самих освітян.

Потреба модернізації освітнього процесу й застосування нових, сучасніших прийомів задля збільшення ефективності навчання, підтримання мотивації здобувачів освіти та заохочення їх до відповідального й осмисленого навчання вимагає від фахівців освітньої галузі постійного підвищення кваліфікації, аби

розумітися в сучасних світових тенденціях, вільно користуватися надбаннями технічного прогресу й загалом краще розуміти своїх учнів попри різницю у віці.

За таких умов постійний саморозвиток і самоосвіта педагога стають не лише обов'язком для систематичного проходження підвищення кваліфікації й звітування перед адміністрацією, а й вимогою часу, адже вміння швидко переорієнтуватися й підлаштовуватися під мінливі, а часом і складні умови в державі й суспільстві є невіддільним складником професійної особистості педагога (Вознюк, 2010, с. 18). Освіта впродовж життя як ключова компетентність «Нової української школи» має бути опанована не лише учнями, а й їхніми вчителями. Сьогодні безперервна освіта протягом усього життя є однією з найважливіших сфер соціальної політики, засобом піднесення культурного та економічного потенціалу держави (Айзікова, 2012, с. 62).

В Україні як демократичній країні для фахівців освітньої галузі є багато способів для підвищення власної кваліфікації: навчання в закладах післядипломної освіти, стажування, сертифікація, участь у конференціях, семінарах, практикумах, майстер-класах тощо. Після введення карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19, після воєнної агресії освітній процес в Україні для всіх здобувачів освіти зазнав суттєвих змін. Для вчителів з'явилася можливість відвідувати й організувати онлайн-заходи, спілкуватися й обмінюватися досвідом, не виходячи з дому. Наприклад, онлайн-платформами, які допоможуть учителям та викладачам залишатися в курсі останніх освітніх тенденцій, є «На Урок», «Всеосвіта», «Освіторія», «AtomsHub», «ІППО», «EDPRO» тощо. Можливість пройти курси, прослухати вебінари, ознайомитися з методичними матеріалами колег або запропонувати власні, навіть отримати психологічну чи юридичну консультацію – усе це педагог знайде в освітянських спільнотах. Крім того, багато онлайн-ресурсів, які пропонують інструменти для урізноманітнення уроків, наприклад «Kahoot», «Piktochart», «Powtoon» тощо, проводять власні

вебінари й майстер-класи для усіх, хто хоче навчитися користуватися запропонованими інструментами або вдосконалити навички роботи з цими платформами.

Поділитися власними напрацюваннями можна, надрукувавшись у фахових виданнях, які забезпечують популяризацію та обмін науково-педагогічних здобутків учителів, викладачів, методистів тощо. Наприклад, видавництво «Педагогічна преса» уже понад 25 років підтримує освітян та всіх, хто цікавиться педагогікою, видаючи журнали за різними напрямками: «Українська мова і література в школах України», «Іноземні мови в школах України», «Професійна освіта», «Вища освіта України» тощо.

Однак, на нашу думку, індивідуальний розвиток педагога буде неповним без вдосконалення особистісних якостей, а не лише фахових. Професійне життя є лише складником життя людини в цілому, тому надзвичайно важливо приділяти час на розвиток власного хобі, удосконалення навичок, отримання знань про щось нове, іноді навіть кардинально нове. Крім того, жоден учитель чи викладач не буде цікавий своїм учням/студентам, якщо він буде обмежений лише знаннями про професію. Саме тому педагогам варто звертати увагу на самоосвіту й поза колом робочих інтересів. Сучасні технології дають змогу кожному поглибити власні знання із циклу гуманітарних, соціальних чи технічних наук або навіть навчитися грати на фортепіано онлайн. На допомогу можуть прийти такі платформи, як «Prometheus», «EdEra», «ВУМ онлайн», «Coursera», «LITOSVITA» тощо. Різноманітний набір курсів, можливість наживо ставити запитання викладачам і відпрацьовувати отримані знання на практиці, спілкування з однокурсниками з різних куточків нашої планети, обмін досвідом і враженнями – це мінімальний набір переваг відвідування подібних заходів.

Професійна діяльність фахівців освітньої галузі передбачає не тільки щоденне використання вже здобутих ними знань, а й постійний професійний та

особистісний розвиток. Відтак учителі зможуть власним прикладом не лише зацікавити здобувачів освіти інформацією з навчального предмета, а й продемонструвати всебічний розвиток, підтримати бесіду на різні теми, які цікавлять учнів, що сприятиме підвищенню мотивації до самостійної роботи й самовдосконалення.

Розроблення навчально-методичних рекомендацій є важливим елементом забезпечення якісної освіти й професійного розвитку вчителів. Над їх створенням працюють як у Міністерстві освіти і науки України, так і в інших наукових установах, тому ознайомлення з Рекомендаціями і їхнє використання є важливим ресурсом не лише для учителів-початківців, які потребують порад щодо належної організації освітнього процесу, а й для досвідчених педагогів, яким потрібно швидко адаптуватися до змін в навчальному середовищі, наприклад, до нових технологій, актуальних освітніх трендів чи змін у програмах. Навчально-методичні рекомендації допомагають учителям підвищити якість своєї роботи й професійної кваліфікації, стандартизувати методи навчання, забезпечити рівні можливості для всіх учнів. Відкритий доступ до якісних навчально-методичних матеріалів може стимулювати вчителів більш мотивовано підходити до організації освітнього процесу. Рекомендації також можуть сприяти забезпеченню принципів послідовності та системності в навчанні, що важливо для успішного засвоєння знань учнями.

З-поміж найновіших публікацій (за 2023 р.) можна виокремити методичні рекомендації від Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського «Формування ключових компетентностей здобувачів освіти на основі впровадження педагогіки партнерства», від Харківської академії неперервної освіти «Спілкуємося на відстані: віртуальний освітній простір закладу загальної середньої освіти», від «Українського інституту розвитку освіти», які оприлюднили вже 2 випуски: «Використання освітніх онлайн-матеріалів:

сучасні підходи і технології нової української школи» та «Сучасні підходи і технології Нової української школи: компетентнісно орієнтовані завдання як засіб формування ключових компетентностей».

Аналіз зазначених Рекомендацій дає підстави стверджувати, що всі вони, попри регіональну локалізацію чи спеціалізацію, мають дещо спільне: усвідомлення ваги компетентнісного навчання, необхідності залучення інформаційно-комунікаційних технологій, які активно функціонують в усіх сферах суспільства та необхідності створення такого освітнього простору, який би задовольняв особисті й професійні потреби усіх учасників освітнього процесу.

Наприклад, у Рекомендаціях від Інституту К. Д. Ушинського зазначається, що сучасним учителям потрібно враховувати факт постійного формування інформаційно-комунікаційної компетентності не лише в межах уроків, а й поза ними, тому процес навчання повинен включати в себе розвиток в учнів навичок безпечної поведінки в онлайн-середовищі, а відтак становлення цифрової грамотності, необхідної для особистісного успіху в сучасному суспільстві та на ринку праці. Аналізуючи педагогіку партнерства як основу Нової української школи, розробники відзначають, що креативність учня, його критичне мислення, вміння висловлюватися, формулювати судження й розв'язувати проблеми в співпраці, використовувати потенціал сучасних технологій для навчання й особистісного розвитку є найголовнішими акцентами навчання, тому потрібно використовувати й відповідні інструменти: ведення блогів, проектну діяльність, співпрацю з українськими й міжнародними компаніями в рамках освітніх програм, групову роботу, екскурсії (реальні й віртуальні) тощо (Пригодій, 2023).

У посібнику «Спілкуємося на відстані: віртуальний освітній простір закладу загальної середньої освіти» Харківської академії неперервної освіти зазначено, що в сучасному суспільстві інформація стала ключовим елементом для його розвитку, тому автори особливу увагу приділяють особливостям організації дистанційного

навчання як альтернативі традиційного очного в умовах, коли першочерговим завданням є збереження життя й здоров'я учасників освітнього процесу. Намагаючись знайти найоптимальніші шляхи для ведення освітнього процесу онлайн, укладачі виокремлюють декілька термінів, які характеризують лексику сучасної школи: *цифрове навчання* (система, яка дає змогу навчатися за допомогою електронних технологій), *онлайн-педагогіка* (онлайн-навчання з викладачем), *гібридна педагогіка* (змішане навчання), *критична цифрова педагогіка* (міжкультурна комунікація в системі освіти). З огляду на це в посібнику визначено необхідність організації в закладі освіти інформаційного простору, який би характеризувався відкритістю й можливістю видозмінюватися залежно від потреб закладу, адаптивністю, інтегрованістю та цифровою масштабністю (опанування нових сервісів і платформ), а також запропоновано практичні поради щодо ведення онлайн-комунікації між учасниками освітнього процесу, вебсервіси, які можна використовувати для створення електронного дидактичного матеріалу чи інтерактивності, особливості оцінювання освітніх успіхів учнів (Смирнова та ін., 2023).

«Український інститут розвитку освіти» запропонував для педагогічних працівників навчально-методичні матеріали щодо розкриття основних підходів і технологій навчання Нової української школи, зокрема про проектне й дослідницьке навчання, технологію розвитку критичного мислення тощо. Автори акцентують на мовно-літературній (в частині англійської мови), природничій, громадянській та історичній галузях, втім учителі української мови можуть використати в своїй педагогічній діяльності ті поради, які стосуються цифрових інструментів для організації навчання, зокрема платформи для створення тестів, вправ, візуалізації, ігор, карток, а також стратегій навчання (використання вправ для розвитку критичного мислення, заохочення до комунікації, спільне розв'язання проблем, розвиток творчого мислення тощо) (Лисогор та ін., 2023).

Опрацювання методичних рекомендацій є важливим складником професійного розвитку вчителів української мови. У цих документах можна знайти інформацію про перевірені педагогічні практики та новації освітньої сфери, поради щодо розв'язання педагогічних завдань, матеріали для розроблення власних уроків, а також корисні ресурси для урізноманітнення освітнього процесу й формування відповідних компетентностей.

Наступним етапом вивчення навчально-методичного забезпечення учнів ліцею є аналіз змісту чинних підручників для закладів загальної середньої освіти. С. Караман та О. Караман переконані, що зміст підручника з української мови для учнів 10 класу профільного рівня повинен орієнтуватися на побудову реальних зв'язків із життям учня, спрямовуватися на створення передумов для формування особистості старшокласника, розвиток його здібностей та обдарувань у контексті індивідуальної мовотворчості, адже профільне навчання української мови передбачає глибоку лінгвістичну підготовку учнів і покращення їхньої мовленнєвої майстерності (Караман & Караман, 2012, с. 204, 206).

Зміст підручників «Українська мова (профільний рівень) для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» авторства С. Карамана, О. Горошкіної, О. Караман та Л. Попової відповідає цій концепції. Це досягається шляхом включення завдань, які мають важливе значення для особистісного розвитку учнів, а також для виконання пропонуються вправи із моделювання комунікативних ситуацій, спрямованих на практичне оволодіння мовленнєвими навичками та розуміння соціального аспекту комунікації.

Майже кожен параграф у підручнику починається наскрізною рубрикою «**Мовне портфоліо**», що передбачає виконання учнями різних ролей (науковців, їхніх опонентів, журналістів, наприклад: *«Упродовж опанування розділу підготуйте проєкт «Музей слова», під час якого, працюючи з різними словниками, зберіть інформацію про слово (наприклад, життя, душа, вода, школа, кохання*

тощо). Результати виконання проєкту представте як мультимедійну презентацію». Рубрика **«Буду я навчатись мови золотої»** містить теоретичний матеріал, поданий не лише в текстовому форматі, а й у вигляді схем, таблиць, порівнянь, а **«Практикум»** забезпечує учнів вправами та завданнями з теми переважно аналітико-синтетичного та конструктивного характеру, **«Спілкування»** пропонує комунікативні навчальні проблемно-пошукові або дослідницькі завдання, що забезпечують комунікативну функцію підручника, наприклад: *«Обговоріть з однокласниками вислів Б. Грасіана «Нехай буде твоє спілкування з друзями школою знань, а бесіда — вишукано приємним навчанням». Які настанови автора в спілкуванні вам імпонують і чому?»*, **«Перевір себе»** забезпечує саморефлексію, як от: *«Сформулюйте визначення поняття «культура мовлення». Що регулюють норми української літературної мови? Яких правил культури мовлення необхідно дотримуватися? Які чинники впливають на формування культури мовлення особистості?»* Рубрика **«Уживайте правильно»** сприяє культурі усного й писемного мовлення, а **«Домашнє завдання»** містить вправи різного рівня й різного формату виконання: як традиційне письмове, так і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, наприклад: *«Створіть мультимедійну презентацію на одну з тем: «Мовний портрет сучасного старшокласника», «Мовне обличчя мого міста (села)»*. Також розлогою в підручниках є електронна підтримка, що є ознакою інтерактивності й адаптивності видання.

Втім, на нашу думку, беззаперечною перевагою цього підручника є його наповнення різнорівневими вправами, які розраховані переважно не на механічне списування чи пошук відповіді в готових домашніх завданнях, а на творчість і пошукову діяльність, на критичне ставлення до знайденої інформації й на вміння якісно представити результати своєї роботи. Показовими в цьому плані можуть бути такі вправи:

- *вправа 75*: Пригадаєте слова з відомої пісні гурту «Плач Єремії» «Ми усі розбіжимося по зрусифікованих містах...»? Як ви вважаєте, чому саме мова міста зазнала найбільшої русифікації?

Ознайомтеся з рекомендаціями, яких радять дотримуватися дописувачі Інтернету, щоб захистити українську мову. Доповніть ці поради власними.

1. Говорити українською мовою в публічних місцях і ніколи не переходити на іншу мову, крім розмов з іноземцями.
2. Вибирати українську мову в налаштуваннях електронної пошти, у соціальних мережах, у мобільному телефоні, у банкоматах, платіжних терміналах.
3. Завжди писати українською мовою паперові документи та електронні повідомлення.
4. Спілкуватися державною мовою з владою і різноманітними сервісними службами.
5. Купувати книги та пресу українською мовою, дивитися фільми, дубльовані українською, слухати українську музику, відвідувати українські фестивалі.
6. Поширювати ці правила з-поміж найбільшої кількості людей.
 - *вправа 97*: Складіть текст-опис «Барви бабиного літа». За QR-кодом ознайомтеся із художніми текстами. Розподіліть усі приголосні вірша, прозового уривка і власного тексту на групи. Підрахуйте їх і внесіть результати в таблицю. Яким приголосним за участю голосу й шуму в їх творенні надають перевагу автори? А яким приголосним надаєте перевагу ви? Зробіть висновки.
 - *вправа 271*: виконайте одне із завдань. А. Поясніть символіку українських слів *рушник, вітер, блискавка, верба, явір, соняшник, барвінок*. Свої міркування доповніть уривками з фольклорних і художніх творів. Б. Складіть словник топонімів місцевості, де ви живете. Яка їх етимологія?

Виконання таких вправ сприяє розвитку навичок пошуку інформації та роботи з нею, інформаційної грамотності, критичного мислення та комунікативних навичок, що загалом забезпечує збереження мотивації до навчання й розширення власного кругозору (С. Караман та ін., 2018).

Альтернативним для десятикласників філологічного профілю є підручник авторів А. Ворон та В. Солопенка, які структурували його ніби за видозміненою моделлю «перевернутий клас»: на початку кожного параграфа учням запропоновано проблемне запитання, на яке вони одразу можуть дати відповідь, а згодом у процесі ознайомлення з матеріалом прослідкувати, наскільки вони мали рацію, і зробити певні висновки про рівень своєї підготовки. Переважна більшість вправ впорядкована за тематичними групами відповідно до їхнього характеру та мети. Назви цих груп не випадкові, а являють собою висловлювання відомих осіб: «Вчити себе самого – благородна справа», «Найкращий спосіб пояснити – це самому зробити», «Єдиний шлях, що веде до знання, – це діяльність» тощо. Теоретичний матеріал підручника подано у вигляді або невеликих конспектів, або таблиць чи схем, також є додаткові матеріали, доступ до яких зашифрований у QR-коді. Рубрика «**Культура спілкування**» представлена меншою мірою, ніж у попередньому аналізованому підручнику, проте традиційних письмових вправ більше, наприклад: «*Запишіть подані словосполучення у дві колонки: з однозначними словами; з багатозначними словами*», «*Подані слова запишіть у дві колонки: ті, що позитивно характеризують людину; ті, що містять негативну оцінку*» тощо. Цікавим рішенням є використання авторами формулювання «мовна задача», яких у підручнику багато. На наш погляд, вони швидше схожі на проєктні завдання, однак це не скасовує їхньої ефективності, наприклад: «*Розв'яжіть мовну задачу. Ярина, виконуючи завдання, записала у зошиті речення: Настав довгожданий день приїзду бубусі. Її сусідка по парті Леся зауважила, що в слові довгожда(н)ий треба писати дві букви н, тому що наголос падає на суфікс і*

частина слова довго- вказує на збільшену міру ознаки. Хто з дівчат має рацію?» або «Розв'яжіть мовну задачу. Як пояснити учневі (учениці) 5 класу, що слово народження треба переносити так: наро-дження?» Є в підручнику також вправи, спрямовані на розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності: «Підготуйте повідомлення-презентацію про «Словарь української мови», упорядкований Борисом Грінченком», «Чи знайомі ви з котом Інжиром, відомим комікс-персонажем, якого придумала українська художниця Олена Павлова? Прочитайте його дотепні вислови за покликанням: <http://com.net.ua/13638>. Подискутуйте на тему краси української мови з однолітками (за можливості, у соціальних мережах)» (Ворон & Солопенко, 2018).

Безперечно, підручник із української мови є важливим засобом навчання учнів, оскільки містить систематизовану й дібрану відповідно до психолого-педагогічних особливостей інформацію про правила граматики, правопису, структури мови, а також вправи для закріплення навичок і формування предметної й ключових компетентностей. Очевидним є також те, що систематичне оновлення підручників є важливим елементом забезпечення якісної мовної освіти, адже осучаснення дає змогу відображати актуальний стан розвитку мови, відповідати вимогам і змісту навчальних програм, включити інтерактивні вправи, мультимедійні ресурси й відкриті навчальні платформи, тому на момент зарахування перших учнів Нової української школи до 10 класу ліцею аналізовані вище підручники вже будуть значною мірою застарілими. Втім авторам нових підручників з української мови потрібно враховувати здобутки попередників і використовувати їхні найкращі аспекти для розроблення якісно нових навчальних матеріалів.

Для порівняння й окреслення перспектив можна проаналізувати декілька підручників з української мови для 5 класу, які розроблені вже за новою програмою. Наприклад, у виданні А. Онатій та Т. Ткачука виділено такі рубрики: «Завдання

для обговорення, роботи в групах, проєктні завдання», «Завдання підвищеної складності», «Завдання з використанням інтернету, медіа-, відео-, аудіоресурсів (виконання в класі)», «Теоретичний матеріал». Уже з назв рубрик прослідковується інформаційно-комунікаційна спрямованість підручника й переорієнтація на компетентнісну складову навчання, на уміння працювати в команді й разом розв'язувати проблеми, на цифрову грамотність та критичне ставлення до здобутої інформації. Наприклад, вправа *«Подивися короткі відео про сленгові слова й напиши коментар-пояснення, що вони означають. Наведи приклади речень із цими словами»* повністю побудована на QR-кодах й вимагає від учнів 5 класу вміння швидко зорієнтуватися в цифровому середовищі задля виконання комплексного завдання (Онатій & Ткачук, 2022).

Підручник іншого авторського колективу в складі Н. Голуб та О. Горошкіної, на наш погляд, повністю відповідає гуманістичній спрямованості навчання, діалогічності та розвитку творчого мислення. С. Рудницька виділяє такі характеристики зазначених підходів: спрямованість на розвиток здатності до саморефлексії, особистого підходу, відданості конкретним цілям, орієнтованість на майбутнє, унікальність, позитивний настрій, врахування індивідуальності, посилене акцентування на творчому підході, можливість відтворення та відновлення, а також фокус на розумінні культурних концепцій, які існують у суспільстві через дискурси. Переважна більшість зазначених компонентів прослідковується у підручнику, про що можна стверджувати вже після ознайомлення з рубриками:

- «Пригадуємо» (систематичне повторення вже здобутих знань);
- «Шукаємо відповіді на запитання» (поточні завдання на урок);
- «Цілевизначення» (розвиток уміння визначати мету як у межах уроку, так і в подальшому житті);

- «Рефлексія» (формування здатності самоконтролю, самостійності, наполегливості і відповідальності);
- «Слово дня» (розширення словникового запасу);
- «Домашнє завдання» (можливість обирати один із запропонованих варіантів завдання, а також його форму і зміст).

Вправа на зразок *«Підготуйте презентацію або колаж на тему «Нові слова довкола нас». Висловіть ставлення до нових слів у мові»* допомагає розвивати в п'ятикласників уважність до слова, вчить прислухатися до мовлення оточення й робити висновки, а також формувати навички роботи з цифровими технологіями (Голуб & Горошкіна, 2022).

Майбутнім авторам підручників з української мови для 10 класу ліцею потрібно враховувати те, що сучасна освіта надзвичайно чутлива до збереження суспільних цінностей і поширення толерантного ставлення до проявів індивідуалізму особистості. Якісними підручниками будуть ті, у яких вдасться збалансувати теоретичний матеріал із соціально-особистісною складовою учня, традиційні завдання – з нестандартними, вивчені технології – з новими й невідомими; таким чином можна зберегти мотивацію сучасного учня до навчання й використання ним підручника як помічника й тренажера (Рудницька, 2018).

Для кращого розуміння глибини проблеми варто звернутися до аналізу дисертацій із методики навчання української мови, оскільки в них відображено новації лінгводидактики протягом останніх років. Вагомими для нашого дослідження є дисертації О. Захарчук-Дуке, Г. Шиліної, О. Полінок, А. Олійник, С. Карамана, О.Кучерук, А. Карпенко, О.Кулик. І.Кучеренко, Ю. Огарь, Т. Тютюми, Т. Ясак, які присвячені висвітленню провідних аспектів у методиці навчання української мови учнів, студентів, підвищення кваліфікації працівників університетів, формування їхніх ключових компетентностей.

Аналіз дисертаційних праць у ретроспективі дав змогу відстежити еволюціонування обраної проблеми дослідження в українському лінгводидактичному дискурсі.

Так, ще у 2000 році С. Караман обґрунтував методичну доцільність і перспективність використання засобів мультимедіа у навчанні української мови учнів старших класів гімназії. За твердженням дослідника, «використання засобів мультимедіа дає змогу створити кероване середовище мови, що імітує реальне комунікативне, в якому моделюють мовленнєві ситуації, коли учень має розв'язувати свої поведінкові завдання, ... самостійно перевіряти рівень засвоєння теоретичного матеріалу, а також обирати для виконання завдання різних рівнів складності, багаторазово повторювати опрацьований раніше матеріал» (Караман, 2000, 177-178).

Вивчаючи реалізацію інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі гімназій, Т. Ясак у дисертації *«Методика навчання синтаксису із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у 8-9 класах гімназій»* (2011 р.) запропонувала визначення поняття «інформаційно-комунікаційні технології» – це «інноваційне технічне забезпечення, сукупність комп'ютерно зорієнтованих методів і засобів навчання з високою адаптивністю, що сприяють оптимізації навчально-виховного процесу в гімназіях на засадах індивідуалізації, диференціації та інтенсифікації, а також уможливають розвиток інтелектуального й творчого потенціалу здібних учнів» (Ясак, 2010, с. 7). Таке тлумачення повністю відповідає концепції формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, адже результатом упровадження інноваційних технологій в освітній процес є сформована компетентна особистість, яка вміє ефективно користуватися усіма здобутками технічного прогресу задля власного комфорту в побуті й професії.

На основі отриманих і опрацьованих даних можна зробити висновок, що посередництво електронно-дидактичних засобів у комунікації між учнем та

вчителем сприяє ефективній реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні обдарованих учнів, а отже, і компетентнісного, і діяльнісного, і педагогіки партнерства. Ця практика сприяє покращенню комунікативного аспекту через спільну роботу в парах та групах за умови активної взаємодії учасників навчального процесу у творчому колективному пошуку.

В умовах комп'ютеризованого навчання діяльність учителя значною мірою відповідає структурі традиційного, оскільки так само передбачає вибір змісту, форм, методів та засобів навчання, створення позитивної мотивації тощо, однак беззаперечною перевагою є те, що цифрові технології розширюють можливості освіти, роблять її більш доступною та ефективною для всіх учасників, допомагають оптимізувати освітній процес у багатьох аспектах, зокрема індивідуалізації, інтерактивності, гнучкості тощо.

У дисертації О. Захарчук-Дуке *«Розвиток культури мовлення майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»* (2015 р.) дослідниця аналізує з-поміж інших і поняття «інформаційно-комунікаційні технології», «віртуальна спільнота», «електронний підручник», розробляючи методику розвитку культури мовлення майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Попри те, що роботу присвячено аналізу особливостей навчання студентів, вважаємо її доречною в контексті нашого дослідження, оскільки йдеться приблизно про одну вікову групу здобувачів освіти та про учнів, які свідомо обрали поглиблене вивчення мови, тому цілком можливо, планують пов'язати своє життя з учительською практикою. Крім того, використання інформаційно-комунікаційних технологій є однаково важливим у навчанні різних професій, адже є об'єктивною вимогою часу. Цінною також вважаємо думку про те, що чинні підручники з української мови, попри ґрунтовну підготовку авторів і постійне осучаснення, все ж часто втрачають свою актуальність у контексті

швидкозмінного часу, тому постає потреба в розробленні електронного супроводу до них, веденні віртуальних платформ як для учнів, так і для вчителів (на зразок онлайн-шкіл чи онлайн-методичних майстерень) (Захарчук-Дуке, 2015).

Дослідження Г. Шиліної «*Методика дистанційного навчання української мови учнів основної школи*» (2016 р.) засвідчило ефективність такого виду навчання, однак необхідно враховувати те, що воно зумовлює використання сучасних підходів і прийомів. Зокрема дослідниця вказує на те, що найбільш вдалими формами організації дистанційного навчання є модифіковані (поєднання очної й дистанційної форми), що підтвердилося згодом в Україні через організацію змішаного навчання спочатку під час введення карантинних обмежень, а згодом – повномасштабного вторгнення Російської Федерації в нашу державу. Дистанційна форма набула особливої популярності в останні роки ще й тому, що має низку переваг, які можуть порівняти її з традиційним очним навчанням:

- доступність (здобувати освіту можна в будь-якому місці, де є можливість під'єднатися до інтернету. Це робить освіту більш доступною для учнів, які раніше з об'єктивних причин не могли відвідувати навчальні заклади);
- розвиток самодисципліни та навичок самостійного навчання (якісне дистанційне навчання вимагає від учнів значної самостійності та вміння організувати свій час. Це сприяє розвитку важливих навичок планування й відповідальності за власні результати);
- використання інноваційних технологій (а відтак – формування інформаційно-комунікаційної компетентності, адже онлайн-навчання зазвичай передбачає застосування сучасних технологій та онлайн-ресурсів, що значною мірою урізноманітнює навчання та робить його більш цікавим та ефективним).

Зрештою, наразі важко стверджувати, чи замінить повністю у майбутньому дистанційне навчання традиційне очне, однак очевидним є те, що використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування в учнів інформаційно-

комунікаційної компетентності є актуальним та відповідає потребам сучасного суспільства (Шиліна, 2016).

О. Полінок у своїй дисертації «*Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проєктів у процесі навчання української мови*» (2018 р.) дослідила ефективність проєктного навчання на уроках української мови, визначаючи метод проєктів як такий, що «забезпечує системну вмотивовану реалізацію послідовних дій, спрямованих на підготовку особистості до успішної самореалізації в майбутній професійній діяльності» (Полінок, 2018, с. 26). Отже, ключовим завданням проєктної роботи є створення такого навчального середовища, яке б сприяло формуванню й збереженню стійкої мотивації до навчання в десятикласників, забезпечувало використання активних методів на всіх етапах навчання, формувало вміння й навички як самостійної, так і групової роботи на основі пошукової діяльності та інформаційно-комунікаційну компетентність для якнайкращого виконання проєктів і представлення їхніх результатів. Крім того, очевидно, що проєктна робота на уроках української мови відзначається:

- практичною орієнтованістю (проєктне навчання дає можливість десятикласникам використовувати здобуті знання про мову на практиці й застосовувати їх у конкретних комунікативних ситуаціях);
- розвитком творчих умінь та критичного мислення (працюючи над проєктом, учні вчаться генерувати ідеї, розробляти концепції та висловлювати аргументи, а також критично оцінювати інформацію);
- формуванням комунікативних навичок (учням потрібно ефективно спілкуватися, обговорювати ідеї та презентувати свої проєкти перед іншими);
- формуванням інформаційно-комунікаційної компетентності (проєктне навчання на уроках української мови дає змогу інтегрувати цифрові навички в освітній процес і допомагає учням розвивати інформаційно-комунікаційну компетентність, необхідну в сучасному інформаційному суспільстві).

Прикметно, що, виконуючи проєкти на уроках української мови, учні вчаться здійснювати пошук інформації в глобальній мережі, оцінювати її достовірність та релевантність, працюють з різними цифровими інструментами, програмами й ресурсами, зокрема й новими для себе, вчаться адекватно сприймати зворотний зв'язок, отриманий після публікації в соціальних мережах, вебжурналах, блогах або інших спеціалізованих майданчиках.

А. Олійник у дисертації *«Методика навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні»* (2020 р.) провела аналіз теоретичних досліджень та практичного досвіду щодо викладання морфології на профільному рівні та систематизувала їхні результати. Наприклад, вона з'ясувала, що застосування інтерактивних методів у процесі вивчення морфології в 10 класі сприяє розвитку вмінь та навичок учнів, створює позитивну атмосферу співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, сприяє ефективній комунікації, розв'язанню проблем і ухваленню обґрунтованих рішень. Завдяки цьому учні мають можливість самостійно оцінити свої знання та вміння, а також перевірити, як вони володіють необхідною інформацією для досягнення навчальних цілей на уроках морфології. Це проявляється, передусім, в їхній здатності розв'язувати творчі завдання і брати участь у лінгвістичних іграх.

Разом із тим дослідниця зазначає, що вивчення морфології в старших класах буде більш ефективним, якщо використовувати онлайн-ресурси (електронні енциклопедії, словники, блоги письменників тощо) (Олійник, 2020).

А. Карпенко у дисертації *«Розвиток цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті»* (2021 р.) досліджувала формування цифрової компетентності не на шкільному рівні, а на університетському, втім цінною вважаємо її думку про те, що будь-який колектив є складним утворенням, незалежно від того, чи це працівники університету, чи учні, і для становлення особистості в колективі потрібно обирати найоптимальніші

шляхи, які б допомогли не втратити своєї індивідуальності. Компетентнісний підхід з огляду на це є надзвичайно актуальним, адже дає змогу проявити себе кожному учаснику групи, відчутти свою значущість і професійність (Карпенко, 2021).

Дослідження Ю. Огарь *«Формування граматично нормативного мовлення учнів ліцею на засадах особистісно орієнтованого підходу»* (2021 р.) є важливим у контексті ідей Нової української школи, адже особистісно орієнтований підхід визнаний як один із пріоритетних у навчанні сучасних учнів. Реалізація зазначеного підходу дотична до компетентнісного, оскільки вони взаємопов'язані й можуть взаємодоповнюватися. Скажімо, обидва підходи акцентують увагу на особистості учня та його здібностях, спрямовані на індивідуалізацію та диференціацію навчання, передбачають активну роль учнів в освітньому процесі, підтримують ідею оцінювання не знань, а індивідуального прогресу, забезпечують активну взаємодію на рівнях «учень-вчитель», «учень-учень». Виокремлення ключовим поняттям дослідження «граматично нормативне мовлення учнів ліцею» свідчить про розуміння дослідниками важливості формування комунікативних навичок учнів, що є запорукою ефективного спілкування, професійної реалізації, розвитку інтелекту та збереження культурної спадщини (Огарь, 2021).

У дисертації Т. Тютюми *«Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»* (2023 р.) висвітлена позиція, з якою ми погоджуємося у контексті нашого дослідження, зокрема йдеться про те, що поняття «інформаційно-комунікаційні технології» й «цифрові технології», «електронні освітні ресурси» й «цифрові освітні ресурси» є абсолютними синонімами. Відтак можемо стверджувати, що й поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність», «цифрова компетентність» та інші, які визначені в роботах науковців і які є важливими для нашого дослідження, теж можемо вважати синонімічними. Цікавою є також система вправ, запропонована дослідницею, адже переважна більшість із

них розроблена на основі інформаційно-комунікаційних технологій і передбачає використання цифрових інструментів, що зрештою сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності, а також уміння критично мислити, здійснювати саморефлексію: *«Ознайомтеся з інфографікою. Виокремте трьома кольорами фрагменти інфографіки, зважаючи на те, що 1) я знаю і розумію; 2) я знаю, але не дуже розумію (цей матеріал є складним для мене); 3) я не знаю (цей матеріал є новим для мене)»* (Тютюма, 2023, с. 118). Звісно, більшість завдань будуть заскладними для учнів, але окремі елементи та рекомендації від авторки учителі можуть використовувати у своїй педагогічній діяльності.

Отже, аналізуючи концепції, методичні рекомендації, програми, підручники з української мови, а також дослідження сучасних науковців у галузі лінгводидактики й професійної освіти, можна дійти висновку, що сучасна українськомовна освіта розвивається й має значне теоретичне й практичне підґрунтя, однак стрімкий розвиток технологій, глобалізація, соціокультурні й економічні зміни вимагають від освітньої системи швидкого реагування, постійного перегляду наявних нормативних документів та модернізації для забезпечення учнів необхідними знаннями й навичками для подальшого розвитку й особистісного успіху.

2.2. Використання електронних ресурсів на уроках української мови в 10 класі ліцею

Постіндустріальне суспільство, яким є й український соціум, прикметне раціоналізмом та індивідуалізмом, вирішальну роль у ньому відіграють освіта і наука. Почасті система шкільної освіти в Україні не встигає за вимогами часу, що призводить до неефективності освітнього процесу. Визначаючи шляхи побудови ефективної освітньої траєкторії, педагогічні працівники повинні враховувати актуальність онлайн-виміру спілкування та навчання сучасних учнів, що значною мірою відбувається з використанням інтернет-ресурсів. Із появою

інтернету та можливістю вільного доступу до інформації в будь-який час здобувати знання можна не лише в шкільному класі, саме тому соціальні мережі, онлайн-платформи, месенджери, мобільні програми з вивчення української мови, ютуб-канали, блоги, чатботи тощо можуть стати зручними інструментами організації уроків української мови.

Формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності з огляду на це відводиться особливо важливе місце, оскільки, використовуючи наведені вище засоби на уроках, учитель навчає учнів працювати з інформацією, критично її осмислювати, робити це швидко та ефективно. Відтак основними характеристиками сучасного уроку стають співпраця та спілкування під час опанування матеріалу, яка ґрунтується на взаємоповазі, повному зануренні в тему, а також забезпечення умов для творчого самовиявлення учнів. Наприклад, вмикаючи мультимедійну презентацію, реалізується «золоте правило дидактики» – поєднання наочності з одночасним впливом на інші органи чуття. У процесі повторення розділу «Фонетика» в десятому класі вчитель української мови може вести лекцію про класифікацію звуків та паралельно показувати її на слайдах презентації.

Втім звичайною презентацією сучасного десятикласника точно не здивуєш і навряд зацікавиш, а завдання з її створення не видається оригінальним. Щоб перетворити такий засіб на ефективний інструмент розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності, потрібно ускладнювати завдання, пропонувати різні програми та варіанти для оформлення, тому вчителі повинні використати усю свою педагогічну креативність і запропонувати учням дійсно нестандартні засоби навчання.

Важливим документом, який регулює розвиток та модернізацію освітнього процесу шляхом впровадження та поширення електронних освітніх ресурсів, є «Положення про електронні освітні ресурси». Це Положення було затверджено

наказом Міністерства освіти та науки України від 01.10.2012 року №1060 (із подальшими змінами). У ньому описано базові характеристики та вимоги для створення й поширення електронних освітніх ресурсів, розглянуто такі аспекти:

- визначення основних видів електронних освітніх ресурсів у сучасному інформаційно-освітньому середовищі;
- розроблення функціональної класифікації електронних освітніх ресурсів;
- встановлення єдиних вимог для оцінювання їхньої ефективності.

Електронні освітні ресурси трактують по-різному. Наприклад, В. Биков зазначає, що це один із засобів для освіти, для використання якого потрібні електронні носії (Биков, 2008, с. 417). Дослідники Д. Федасюк, Н. Гоц, М. Микийчук трактують це поняття як «освітні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, подані в електронній формі і розміщені в Інтернеті, які потребують для користування сформовану цифрову компетентність» (Федасюк та ін., 2016, с. 48).

За основу в роботі беремо визначення електронних освітніх ресурсів, сформульоване С. Крупко, яка зазначає, що це засоби навчання, які зберігаються на електронних носіях будь-якого типу або на певних платформах і потребують для використання сучасних комп'ютерних технологій (Крупко, 2022, с. 229).

За Л. Майбородою, до основних видів електронно-освітніх ресурсів належать: електронні документи й видання, аналоги друкованих видань, електронні дидактичні демонстраційні матеріали, репозитарії електронних ресурсів, тести, словники, довідники, навчальні посібники, підручники, методичні матеріали, курси тощо (Майборода, 2015, с. 157).

З огляду на це пропонуємо класифікацію електронних освітніх ресурсів, якою доцільно користуватися на уроках української мови в 10 класі ліцею:

I. За типом створюваного/використовуваного контенту:

- відеоуроки (освітні матеріали, які використовують відеоформат для навчання та передачі інформації);
- інтерактивні симуляції (навчальні інструменти, які дають змогу учням стати частиною реального або спроектованого середовища із подальшим дослідженням визначених аспектів);
- електронні підручники (допомагають зробити процес навчання більш інтерактивним);
- аудіоматеріали (звукові файли, які використовуються для покращення мовних навичок учнів);
- інтерактивні вправи й тести (завдання для відпрацювання учнями мовних тем та оцінювання навчального прогресу).

II. За платформою, на якій відбувається навчання:

- соціальні мережі;
- вебресурси;
- мобільні додатки;
- комп'ютерні програми;
- мультимедійні курси.

III. За методами навчання:

- традиційні курси з відео та текстом;
- інтерактивні завдання та ігри;
- масові відкриті онлайн-курси.

IV. За доступністю:

- безкоштовні ресурси;
- платні платформи;
- гібридні (поєднання безкоштовного й платного доступу з різницею у функціоналі).

З огляду на значну цифровізацію нашого життя можливості учителів і учнів значною мірою розширилися, електронна пошта, онлайн-конференції, вебсайти та вебпортали уже не є специфічними дидактичними засобами, а увійшли в щоденний освітній ужиток. Саме тому впровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій змінило й дидактичний матеріал, яким послуговуються в школі: традиційні друковані засоби поступово витісняються електронними, покращилася якість ілюстративного матеріалу, незалежність учителя від готових розроблених матеріалів стала більшою, оскільки він може створювати їх самостійно за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до потреб своїх учнів, та й загалом змінилися засоби подання й відтворення інформації, оскільки тепер скористатися технічними пристроями не видається проблемою (Олефіренко, 2014, с. 130-131).

Активне використання електронних засобів суттєво розширило й збагатило спектр освітніх ресурсів. У педагогічних дослідженнях останніх років приділено значну увагу використанню соціальних мереж в освітньому процесі, зокрема в працях С. Івашньої, А. Крижановського, Н. Морзе, О. Слободяник та ін. Розкриттю психолого-педагогічних особливостей навчання сучасних учнів присвячено праці І. Зарішняк, Г. Солдатової, К. Шах та ін. Окремі дослідження висвітлюють дидактичні можливості соціальних мереж у процесі вивчення української мови як іноземної, це праці Т. Фоменко, В. Юфименко.

Сучасний рівень розвитку цифрових технологій змінив шляхи отримання і передачі інформації, комунікацію між людьми. Інформаційно-комунікаційні технології нині активно використовуються в освітньому процесі, різноманітні освітні платформи пропонують широкий спектр інструментів та засобів для урізноманітнення уроків. Соціальні мережі зазвичай використовують за прямим призначенням – забезпечення онлайн-комунікації, натомість під час уроків практично не реалізують. За визначенням О. Сакалюк, соціальні мережі – це

потужні медійні ресурси, що значно розширюють можливості роботи з інформацією, а відтак мають значний дидактичний потенціал (Сакалюк, 2014).

Відповідно до останніх досліджень ІТ-компанії «GlobalLogic», станом на 2021 рік кількість зареєстрованих користувачів соцмереж в Україні становила 26 мільйонів, приблизно 60% населення країни. Значне зростання аудиторії частково пов'язане з пандемією COVID-19, оскільки користувачі реєструвалися на цих платформах задля неперервного спілкування, можливості працювати та творити онлайн (GlobalLogic Ukraine, б. д.). Кількість користувачів соціальних мереж продовжує невпинно зростати, за даними агенції «We are Social», у липні 2023 року загальна кількість користувачів у світі досягла 4,88 мільярда (Social media use reaches new milestone – We Are Social UK, б. д.).

Зрозуміло, що значний відсоток цих користувачів становлять учні, представники покоління Зет. Їхній інтерес до соціальних мереж зумовлений не тільки популярністю самих платформ, а й психологічними особливостями. Нині діти змалку вправно користуються електронними пристроями й багато часу проводять в інтернеті, оскільки для них це невіддільна частина життя. Для цих дітей важливо мати можливість голосно і впевнено заявити про себе, виділитися з-поміж інших, запропонувати світу щось нове, щодня відчувати ситуацію успіху.

Утім спостереження за освітнім процесом дають змогу стверджувати, що сучасні учні віртуальне життя переносять на реальне, тому вони часто нетерплячі, прагнуть отримати негайні результати, важко сприймають великі за обсягом тексти і в усьому покладаються на інформацію з інтернету. Натомість більшість учителів належать до поколінь Ікс та Ігрек, що часто призводить до непорозумінь, неможливості вибудувати ефективну комунікацію та обмін знаннями. Педагогам варто максимально візуалізувати новий матеріал, давати чіткі й зрозумілі завдання, що мають яскраве практичне спрямування, та обов'язково забезпечити зворотний зв'язок (Коростіль, 2018, с. 83-84).

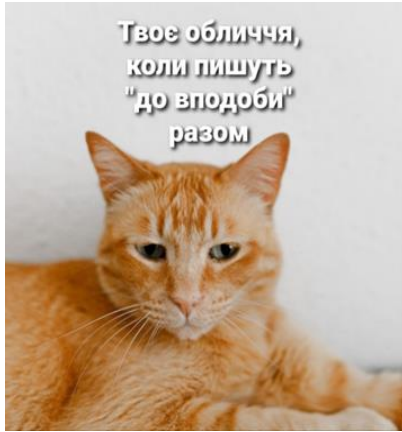
У цьому контексті вважаємо доцільною організацію уроків української мови в 10 класі ліцею із використанням потенціалу соціальних мереж. Десятикласники вже ознайомлені з правилами безпечної поведінки в інтернеті, мають досвід осмисленої й критичної роботи з інформацією в мережі та виявляють високий рівень інформаційно-комунікаційної компетентності для створення цифрового контенту самостійно.

Найбільш популярними соціальними мережами в Україні з-поміж молоді на сьогодні є «Фейсбук», «Інстаграм», «Ютуб», «Тікток» тощо. Зазначені вебмайданчики постійно вдосконалюються, тому наразі користувачам доступний значно ширший набір інструментів, ніж звичайний обмін повідомленнями – є можливість надсилати файли різних форматів, створювати групові онлайн-зустрічі в режимі конференцій, вести індивідуальні блоги, поширювати подкасти, ділитися фото- й відеопрезентаціями тощо, відтак рівень залучення соціальних мереж на уроках української мови в 10 класі ліцею залежить від креативності й ентузіазму як учнів, так і вчителя-словесника.

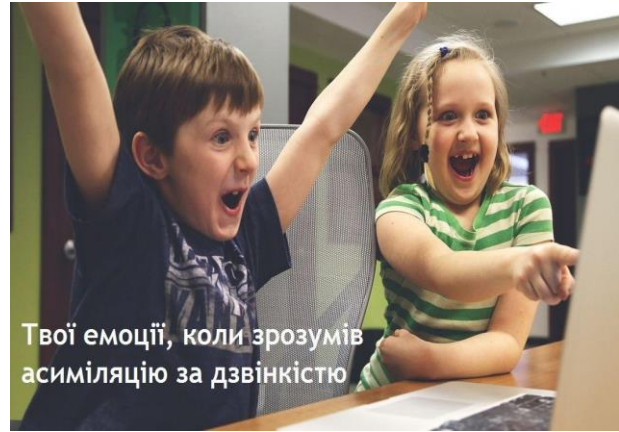
Доречно створити сторінку класу в соцмережі, до якої б усі учні мали доступ, та наповнити її відповідним матеріалом, що корелюється з темами уроків української мови. Організація індивідуальної чи групової самостійної роботи десятикласників, спрямованої на ведення онлайн-візитівки класу, сприяє розвитку в учнів відповідальності перед самими собою та перед однокласниками, розвиває креативність та оригінальність підходів до оформлення сторінки, активізує критичне мислення та забезпечує вдумливий добір інформації, що публікується. Здобувачі освіти вчаться грамотно організовувати свій час, розподіляти обов'язки в команді та сприяють власному індивідуальному поступу.

Наповнення як сторінки класу, так й індивідуального облікового запису учня може бути різним залежно від виучуваної в класі теми чи особистих уподобань десятикласників. Наприклад, доцільно запропонувати учням створити серію мемів

на основі вивченого чи повтореного правила (Рис. 1, 2) або опублікувати допис-есе з подальшим коментуванням робіт однокласників.

(Рис. 1)

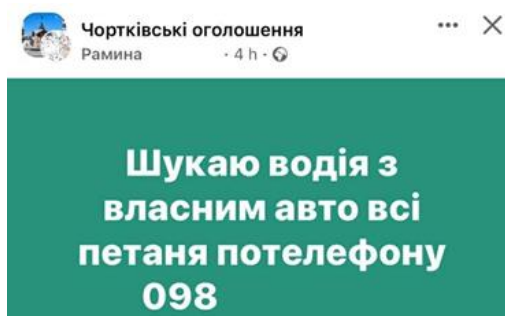
(Рис. 2)

Не менш ефективним може бути завдання, пов'язане з розробленням тематичних рекомендацій культури мовлення, приурочених до державних свят чи індивідуально-колективних визначних подій, наприклад «Святкуємо Новий рік українською», у яких прописані правила написання назви свята, вживання прикметника «прийдешній», правильних назв новорічних атрибутів тощо. Продуктивним може бути завдання на створення й ведення рубрики «Слово дня» з подальшим доббором цікавих фактів про названі слова, яка сприятиме розвитку уважного ставлення до рідного слова та розширюватиме словниковий запас учнів.

Потенціал соціальних мереж можна використати й для налагодження освітніх соціальних зв'язків між учнями різних класів, шкіл або країн. Багато представників сучасної науки й культури також мають облікові записи у фейсбуці чи інстаграмі, тому доречно спонукати учнів до виваженої й грамотної дискусії з ними. Подібна комунікація розвиває в учнів уміння вести віртуальне спілкування із дотриманням як мовних норм, так і правил етикету, забезпечує встановлення дружніх та професійних контактів з однодумцями, дає змогу знайти нові майданчики для

оприлюднення результатів дослідження (Кобися & Семенов, 2019, с. 146). Крім того, є можливість домовитися з науковцями про проведення навчальних вебінарів для десятикласників, що значно підвищить мотивацію учнів до навчання та урізноманітнить освітній процес використанням сучасних технологій.

Навчання української мови в 10 класі ліцею професійно орієнтоване, учні визначаються із вподобаннями та майбутньою професією. Соціальні мережі можуть допомогти здобувачам освіти спробувати себе в ролі редакторів, копірайтерів, журналістів. Наприклад, десятикласники можуть долучитися до створення соціальних чи комерційних реклам, суспільно важливих текстів. Це завдання сприяє виробленню мовного чуття, уміння добирати відповідні стилістичні засоби для найповнішого впливу на читача, паралельно зі становленням компетентної мовної особистості відбувається й формування активної громадянської позиції. Редагування реальних рекламних текстів чи дописів користувачів соцмереж яскраво демонструє недостатню, а почасти низьку грамотність тих, хто їх публікував, відтак учні можуть самостійно оцінити, яке значення для адекватного сприйняття інформації має культура письма (Рис. 3, 4).

(Рис. 3)

(Рис. 4)

Значної популярності нині набувають блоги тих, хто популяризує українську мову, її чистоту, грамотне й культурне спілкування. Одним із перших авторитетних блогерів-мовознавців, які стали широковідомими, можна вважати доктора філологічних наук, професора О. Пономарева, який вів блог на «BBC News

Україна». Близько 10 років він відповідав на найрізноманітніші й найзаплутаніші запитання українців, які хотіли покращити рівень своєї української.

Завдяки розробленню навчально-методичних матеріалів для підготовки до ЗНО та НМТ популярність у старшокласників здобув також О. Авраменко, доцент Київського університету імені Бориса Грінченка, серед учнів якого був навіть нинішній Президент України В. Зеленський. Експрес-уроки мовознавця на телебаченні та в соціальних мережах зараз активно використовуються не лише вчителями на уроках української мови, а й викладачами вишів, репетиторами та всіма, хто хоче знайти відповіді на запитання щодо вживання того чи іншого слова, його написання чи значення. Перевагою цих відеоуроків є те, що правила пояснюються максимально доступно, оскільки розраховані на широкий загал, на різні вікові й соціальні групи, тому вони є зручними інструментами для підвищення власної мовної компетентності.

Надзвичайно цікавим видається проєкт журналістки Д. Колодяжної, яка за підтримки освітньої платформи «Всеосвіта» започаткувала цикл бесід про українську мову, про сучасні тенденції в ній, про філологічні цікавинки, типові помилки та багато іншого під назвою «ПРОмовні витребеньки». Ведучими стали сама Д. Колодяжна та Ю. Вишницька, доктор філологічних наук, доцент Київського університету імені Б. Грінченка. Охоплюючи широку тематику у висвітленні мовних аспектів (форми привітання, фемінітиви, суржик, діалектизми тощо), авторки залучають широку аудиторію глядачів, розмірковуючи про рідну мову, про її значення в житті суспільства, і поширюють важливі наративи про необхідність вивчення української мови для збереження власної національної ідентичності.

Зразковими можуть бути блоги А. Шимановського або Д. Гайдамахи в тіктоці та інстаграмі, які з гумором та в доступній легкій формі розповідають про

поширені мовленнєві помилки українців, правила слововживання, обігрують ситуації із використанням означених слів.

Знайшов відгук у глядачів освітньо-розважальний проєкт «Солов'їне шоу», у якому ведучі – В. Жогло та К. Тимошенко – влаштовують для зіркових гостей вікторину на знання правил української мови. Формат випусків максимально інтерактивний, побудований таким чином, що глядач, переглядаючи відео в ютубі, теж бере участь у конкурсах разом із зірками. За словами організаторів, метою цього проєкту є підтримка тих, хто переходить на українську мову, аби вони не боялися робити помилки, аби відчували відкритість і щирість українськомовного простору, а також створення якісного розважального продукту для всіх поціновувачів української мови, для тих, хто хоче перевірити свої знання й удосконалити їх. К. Тимошенко є учителькою української мови, тому її коментарі щодо правил допоможуть розібратися в проблемних моментах і опанувати мову без труднощів. Перегляд випусків цього шоу може стати хорошою традицією для індивідуальних занять з української мови або елементом уроку в межах вивчення конкретної мовної теми, формат вікторини із системою заохочень урізноманітнить освітній процес і забезпечить стійку мотивацію до подальшого опанування державної мови.

Багато учителів, репетиторів та успішних випускників ведуть свої сторінки в різних соціальних мережах, ділячись досвідом підготовки до ДПА/ЗНО/НМТ, публікуючи різноманітні поради, пояснення правил, розбори завдань у формі подкастів, візуалізованих конспектів, ментальних карт тощо. Наприклад, «Українська література. Візуалізований посібник для підготовки до ЗНО» Г. Дем'яненко 2020 року був надзвичайно популярним, однак починала авторка із розповсюдження своїх робіт-підказок із візуалізованим поясненням теорії мови й літератури у соціальних мережах, надалі створила сайт і зрештою опублікувала посібник завдяки видавництву «Основа».

Ютуб-канал «Пані Вчителька» К. Лепської створювався як помічник для випускників у процесі підготовки до ЗНО, на якому авторка публікувала свої відеоуроки; згодом був створений однойменний телеграм-канал, де почали з'являтися онлайн-тести та інші мовно-літературні тренажери. Зараз блогерка публікує не лише навчальний матеріал, а й культурно-пізнавальний про нашу історію, культуру й традиції, а також ділиться досвідом щодо особливостей навчання сучасних учнів.

«На всі 200» А. Огойко – ще один популярний ютуб-канал про підготовку до ЗНО/НМТ, проте він буде корисним не лише випускникам, а всім, хто намагається осягнути правила української мови, хоче освіжити свої знання з теорії та підвищити мовну культуру.

Досвід цих блогерів демонструє, що для того щоб навчатися української мови, розширювати свої освітні горизонти, вдосконалювати комунікативні навички й знання найважливіших правил, ефективно готуватися до іспитів, не обов'язково витратити кошти у пошуках додаткових уроків, достатньо мати будь-який цифровий пристрій, який зараз є практично у кожного, і відповідний рівень сформованої інформаційно-комунікаційної компетентності, а також відповідальності за власне навчання й навичок самоконтролю. Їхній приклад успішності, популярності та можливості заробляти веденням відеоблогу може якнайкраще змотивувати десятикласників до вивчення української мови й забезпечення особистого внеску в її розвиток і поширення культурного спілкування.

У цьому контексті доречно запропонувати учням також створити власні короткі відеоролики про красу української мови, її неповторність, пояснити правила чи розповісти про винятки. По-перше, виконуючи таке завдання, десятикласники вдосконалюють уміння уважно й критично працювати з інформацією, добирати відповідні матеріали, по-друге, виявляють креативність у

виборі музичного супроводу чи локації для знімання, по-третє, вчатьса домовлятися та розподіляти обов'язки між собою. Публікація результатів у соціальних мережах допоможе учням отримати зворотний зв'язок від інших користувачів та відчутти користь виконаної роботи.

Про позитивний імідж вивчення української мови свідчить і той факт, що до її популяризації доєднуються не лише наукові чи освітні організації, а й ті, які не мають до них жодного стосунку. Наприклад, банк «ПУМБ» реалізує програму «БезуМОВНА підтримка», яка допомагає українцям перейти на українську мову й удосконалити свої знання. Спочатку чат-бот підказував користувачам правильну фінансову термінологію українською (що теж є надзвичайно важливим у контексті компетентнісного підходу, зокрема фінансової грамотності учнів), але згодом зі збільшенням користувачів та ростом їхнього інтересу тематику було розширено, а також запущено подкаст «Безумовно, українською» із ведучим-блогером А. Мурафою, який до повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну створював свій контент російською. Яскравий власний приклад ведучого та його гостей демонструє усім, у тому числі й учням, що перехід на українську мову, опанування її законів, поглиблення знань, занурення в її структуру й українську культуру загалом є достатньо легким і природним процесом, головне – мати підтримку й мотивацію. Виконуючи завдання в програмі, учасники отримують бали, які можуть обміняти на подарунки, але найголовніше – здобувають знання й підвищують власний рівень фаховості.

До поширення норм культури мовлення в зручному електронному форматі долучаються й українські наукові установи та виші. Наприклад, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України на своїй сторінці у фейсбуці регулярно ділиться з користувачами корисною й цікавою інформацією про мову та її дослідників. Там можна послухати лекції авторитетних науковців, ознайомитися

з науковими розвідками, знайти яскраві інфографіки та іншу наочність, яку можна ефективно використовувати на уроках української мови в ліцеї (Рис. 5):

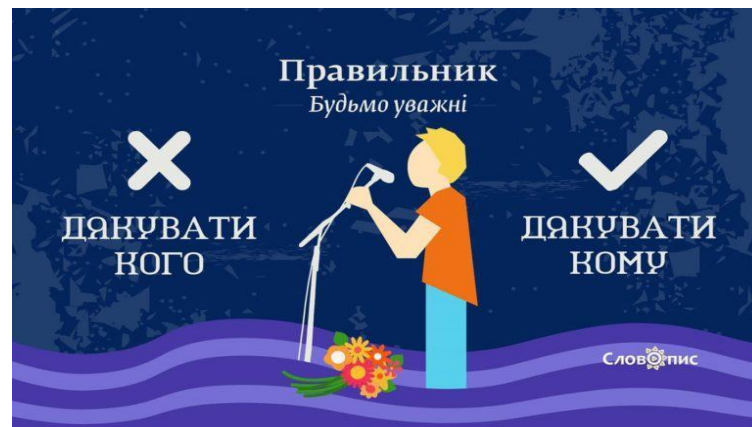
(Рис. 5)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка оцифрував тридцятирічні філологічні дослідження, створивши інтернет-журнал «Культура мови на щодень». На сторінці журналу зазначено, що такий крок – це «початок інтерактивного спілкування дослідників сучасного життя українського слова з тими, хто бажає удосконалити свої знання мови» (Культура слова, б. д.). Передбачається, що в подальшому буде створено словники правильної вимови й наголошування, нових слів і значень, орфографічний словник тощо. Своїм завданням редактори вважають збереження глибоких і ґрунтовних наукових досліджень для тих, хто шанує свою мову й хоче вдосконалювати своє мовлення, хто шукає відповіді на важливі для себе мовні питання, хто усвідомлює цінність мови для самоідентифікації й формування власної мовної особистості, використовуючи для цього сучасні технології.

Київський університет імені Бориса Грінченка протягом тривалого часу забезпечує функціонування соціального проекту «З Києвом і для Києва» за ініціативи студентів та викладачів, у межах якого постійно діють розмовні клуби

для різновікових груп населення. У 2023 році проєкт вийшов на новий рівень завдяки підтримці КМДА, і на безоплатний практичний курс української мови від кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва зареєструвалися близько 300 киян. Такий приклад може бути показовим для десятикласників, адже він демонструє популярність ідеї про навчання упродовж життя й засвідчує швидкий розвиток як мови, так і технологій, які можуть допомогти мову вивчати.

Крім того, Університет Грінченка курує діяльність ще одного проєкту – «СловОпис», який увійшов до п'ятірки ресурсів (за дослідженням видання «Детектор медіа»), які допомагають усім охочим удосконалювати українську мову. Рубрики «Відеословник», «Українська – це сучасно», «Відкрий Україну», «ЗгодИться», «Читати, слухати, дивитись», «Правильник», «Збагати себе українською» пропонують широкий спектр цікавої й корисної інформації. Утворившись у 2013 році на базі університетської «Астудії», «СловОпис» зараз об'єднує не лише внутрішньоуніверситетську студентську спільноту й не лише українців, поширюючи українську культуру за межі наших кордонів. Він рекомендує підписувачам яскраві матеріали з культури української мови, які можна використовувати на уроках української мови (Рис. 6):

(Рис. 6)

На сайті «Освітній хаб міста Києва» запропоновано курс «Сучасна українська мова», який містить 3 модулі: «Мова та мовлення», «Правопис» та «Ділова українська мова». Вони можуть засвідчити для учнів обов'язковість володіння державною мовою для успішної професійної самореалізації й спонукати до вироблення грамотності та комунікативних навичок.

Освітня платформа «EdEra» містить курс «МовиТи: онлайн-курс про те, як залюбитись в українську». У 5-ти модулях із лекціями, практичними завданнями й тестуваннями учасник познайомиться з різними аспектами української мови, включаючи суржик, діалектизми, афоризми, сленг і навіть вишукану лайку, дізнається, чому літературна мова відрізняється від «живої» та багато іншого. Проходження цього курсу можна зарахувати учням як контрольну роботу або індивідуальне завдання, як можливість перескласти невдало написаний контроль або використати як основу для подальших дискусій на уроках української мови.

Продовжуючи тему корисних інтернет-ресурсів з української мови для учнів, доречно згадати про сайт «Мова – ДНК нації», який є освітнім проектом від трьох небайдужих до української мови людей: П. Мельника-Крисаченка, Н. Клименко та О. Клименка. Завдяки графічним матеріалам сайту можна легко запам'ятати правильні наголоси або орфографічні норми, розширити словниковий запас переліком синонімів і звернути увагу на підступні пароніми в українській мові, дізнатися про значення українських фразеологізмів, про нововведення Правопису або про способи позбавлення від росіянізмів. Проект має сторінки в найпопулярніших соціальних мережах, а також власну мобільну програму, яка значно покращує функціонал, забезпечує легкий доступ до ілюстрацій, вправ чи корисних статей у будь-який момент і дає змогу користуватися ним на уроках української мови.

Мобільний застосунок «Р.І.Д» («Ріднися з українським») містить лекції про українську мову, культуру, історію. Побудований у формі гри, він дає змогу

користувачеві відслідковувати свій прогрес щоденно, адже кожного дня потрібно запам'ятати три нових слова, які відкриють доступ до колекції матеріалів програми. Працюючи в режимі квесту, учні тримають свої знання «в тонусі» й зберігають мотивацію до подальшого навчання.

Широкий діапазон можливостей щодо урізноманітнення уроків надають освітні портали «НаУрок», «Всеосвіта», які містять бібліотеку готових матеріалів від учителів усієї України. На особливу увагу заслуговує інноваційний інструмент «Всеосвіти» для створення навчальних ігор – вебквест.

На платформі розміщено готові шаблони за різними галузями, інтересами та вподобаннями, у яких за запрограмованими вчителем об'єктами сховані підказки з ключами та вихід. Учитель самостійно обирає кількість завдань для квесту та приховує за кожною вправою зашифровану літеру. Можна створити й додаткові завдання без зашифрованих елементів, що ускладнить і водночас зробить цікавішим проходження квесту. Розшифрувати закодоване «слово-відгадку» можна за допомогою шифратора, для якого потрібно дібрати окремий ключ. Тобто, один вебквест поєднує у собі різноманітні завдання, які задіюють різні сфери особистості: мотиваційну, когнітивно-пізнавальну, дієво-практичну та емоційно-вольову.

Окремої уваги заслуговує підхід порталу «Всеосвіта» до академічної доброчесності, адже розміщувати матеріали потрібно із покликанням на джерела, а зображення обов'язково мають бути з офіційних сервісів, які дозволяють їхнє використання.

Перевагою порталу є можливість створювати кабінет учителя та учнів, що значно полегшує взаємодію між ними. Учитель може відстежити час, який витратив учень на проходження квесту, кількість пройдених рівнів, кількість спроб проходження тощо.

Правильно створений вебквест розвиває в учнів інтерес до мови, зацікавлює предметом, сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності у пошуках використання здобутої навчальної інформації, а також збагачує досвід ліцеїста у розв'язанні вправ різних видів. Вебквести можливо використовувати для вивчення нового матеріалу, повторення і закріплення вивченого, формування вмінь і навичок, використання знань на практиці (Космідайло та ін., 2023, с. 231-232).

Ще однією корисною платформою, яка допоможе створити ефективне інформаційно-освітнє середовище й організувати взаємодію з учнями, є сервіс «Wordwall». Це зручний і багатофункціональний інструмент із українськомовним інтерфейсом, що сприяє підвищенню мотивації учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність і забезпечує можливість швидко перевірити рівень засвоєння матеріалу. Він має широкий функціонал, оскільки дає змогу не лише створювати інтерактивні дидактичні вправи, завдання, ігри й відтворювати їх на різних пристроях, а й за потреби друкувати створені матеріали.

На сервісі можна знайти як готові навчальні матеріали, так і створювати власні, що дає значно більший вибір інструментів для використання на різних етапах чи формах уроку. Для вчителів-практиків це надзвичайно важливо, адже вони можуть організувати роботу на уроці на основі вправ, розроблених власноруч із врахуванням психолого-педагогічних особливостей класу, його рівня знань, інтересів учнів. Виконання біля дошки по черзі, на місцях із гаджетами, у друкованому форматі – це ті варіанти, які доступні вчителям безкоштовно.

Крім того, для урізноманітнення уроків учитель може запропонувати учням створити власні онлайн-ігри для однокласників, наприклад, для командного змагання, квесту чи перевірки виконання домашнього завдання, або розробити вправи для менших учнів школи у рамках підготовки індивідуальних проєктів до Днів самоврядування, Тижня української мови, звичайних уроків чи індивідуальних занять. Широкий вибір шаблонів для створення різних типів онлайн-ігор,

можливість налаштувати різноманітні параметри проходження гри формують в учнів уважність до деталей, уміння прораховувати дії наперед і обирати найзручніші й найефективніші прийоми.

Щоправда, з-поміж недоліків цього сервісу можна виділити обмежену кількість шаблонів та дій із іграми в межах безкоштовної версії і дещо недоречні варіанти ігор для учнів, наприклад «Шибениця».

Досить нетиповим інструментом для створення онлайн-ігор є сервіс «Powtoon». Він більше відомий у розробленні анімованих мультимедійних презентацій, однак педагогічна творчість дає змогу використовувати навіть не призначені для цього, на перший погляд, програми.

Це англomовний онлайн-сервіс зі зрозумілим та доступним інтерфейсом, який має як безкоштовний доступ, так і платний із більшою кількістю функцій. Ресурс має велику кількість тематичних шаблонів, графічних ілюстрацій, коміксів, інфографік, анімацій тексту тощо, а також можливість озвучити текстовий ряд, що допомагає задіяти більше каналів сприйняття інформації, простежити й відпрацювати на практиці мовні норми.

За допомогою інструменту «Powtoon» можна організувати нескладний онлайн-квест або використати відеоскрайбінг як супровідний матеріал до вже готової гри; також можна запропонувати учням підготувати відеовізитівки себе або своїх команд. Це забезпечує включеність усіх учнів у роботу, гарантує академічну добросовісність та індивідуальний підхід, сприяє реалізації міжпредметних зв'язків.

Платформа «Kahoot» із початком дистанційного, а згодом і змішаного навчання набула значної популярності серед педагогів, оскільки допомагала, по-перше, закріпити знання з виучуваної теми (створювані ігри-кахути є універсальними і доречними практично за будь-якої теми), по-друге, провести діагностику знань учнів на уроках у цікавій і нестандартній формі.

Перевагами цього сервісу є сучасний, візуально красивий і зрозумілий інтерфейс, інтерактивний режим проходження, змагальний характер ігор та автоматичне формування таблиці ігрових результатів учасників. До речі, в іграх на цій платформі враховується не лише правильність відповідей, а й швидкість, із якою вони були дані. У кінці учасникам пропонуються результати кожного із них поодиноці або команд, що особливо подобається тим учням, які люблять змагатися і тим, кому важливо побачити свої результати в цифрах. Позитивна атмосфера конкурентності та запалу допомагає учням подолати сором'язливість і втому від можливої одноманітності уроку й перетворює якийсь конкретний його етап (вступ, закріплення знань, поглиблення, рефлексія, контроль) у захопливу й невимушену гру.

Попри не надто широкий вибір інструментів та доволі одноманітну форму ігор «KaHooot», їхнє використання можливе і в режимі офлайн, і у форматі самостійної роботи для домашнього завдання, і як парна чи групова гра на уроці, і як проектна робота, що полягає у створенні учнями власних ігор.

Звісно, запропонований вище перелік ресурсів не є вичерпним, онлайн-платформ значно більше, і кожен педагог обирає для своєї педагогічної практики ті, які відповідають як його інтересам, так і інтересам учнів. Однак із упевненістю можна стверджувати, що соціальні мережі, мобільні програми, спеціалізовані сайти й платформи є ефективним інструментом навчання української мови учнів 10 класу ліцею, оскільки це зумовлено як психологічними особливостями самих учнів, так і запитам сучасного суспільства.

Популярні з-поміж здобувачів освіти соцмережі чи онлайн-сервіси нескладні в користуванні й не потребують спеціальних знань у галузі інформатики, проте їхнє систематичне використання в освітньому процесі сприяє розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності учнів для роботи з цифровим контентом. Їх варто використовувати не лише як засіб віртуальної комунікації, а й задля

урізноманітнення уроків, підвищення мотивації учнів та забезпечення зв'язку навчання з життям. Використання цих засобів значною мірою оптимізує освітній процес та створює сприятливі умови для ефективної мовної підготовки учнів.

2.3. Практико-орієнтовані аспекти формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови

Сучасне суспільство має забезпечити виховання й розвиток освічених, підприємливих, конкурентно спроможних громадян, які можуть самостійно й ефективно приймати рішення, уміють злагоджено працювати в команді на різних рівнях, відчувають відповідальність за свої дії. Саме тому перед школою як одним із соціальних інститутів і вчителем як провідником стоїть завдання не лише поділитися знаннями, а й навчити учнів здобувати ці знання самостійно, створити умови та забезпечити відповідну атмосферу, які мотивували б до самостійної й колективної пізнавальної роботи, до творчості тощо. Мовна освіта в сучасних реаліях відіграє одну з пріоритетних функцій у формуванні свідомої, багатогранної, духовно, інтелектуальної, самодостатньої особистості, яка уміє правильно й доцільно користуватися різноманітними засобами мови. Якість мовної освіти учнів ліцею є винятково важливою проблемою, оскільки передбачає необхідність використання учнями можливостей мови на когнітивному, комунікативному, дослідницькому та інших рівнях навіть без орієнтації на майбутні спеціалізацію, професію. Майстерне володіння українською мовою, значний рівень комунікативної культури є обов'язковими складниками в арсеналі характеристик грамотної й освіченої людини.

Особливої гостроти набувають рядки з повісті сучасного українського письменника А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука»: «Їй узагалі заборонено користуватися соціальними мережами. Там ховається багато збоченців, пишуть різну дурню, і це взагалі забирає час. Інтернет – даність, але в нашому домі для Лізи

він лише для навчання» (Кокотюха, 2022, с. 60). Напевно, саме в цьому виявляється конфлікт поколінь, коли старші люди, переважно консервативні, розуміючи неабияку роль і місце інтернету та інформаційних технологій у житті сучасного суспільства, його ритму, все ж намагаються обмежити доступ до них і применшити їхню вагу.

З огляду на це не втрачає актуальності проблема пошуків стратегій навчання, які сприяли б розвитку в учнів вміння вчитися в цифровому інформаційному середовищі безпечно, спонукали б до подальшої самоосвіти, зберігаючи позитивне ставлення до навчання. Сучасним старшокласникам подобається швидко змінювати види діяльності й переключати увагу, вони готові до нової різнопланової роботи та моделювання різних ситуацій, уроки у формі ігор, інсценізацій, дискусій із використанням цифрових технологій, навіть мінімальним, матимуть значно більше переваг порівняно з традиційними формами, а підсумкові роботи, проведені у формі онлайн-тестування чи командного змагання, засвідчать значно вищі результати, ніж написані на папері (Струтинська, 2020, с. 148-149).

Як переконує практика, однією з ефективних форм навчальної діяльності здобувачів освіти є групова робота. Звісно, це не нова форма організації освітнього процесу, однак вона дещо трансформувалася після запровадження спочатку онлайн-навчання, а згодом і змішаного, тому потребує аналізу й розроблення методичних рекомендацій для проведення ефективної групової роботи в сучасних умовах.

З-поміж переваг групової роботи можна виокремити такі:

- залученість до виконання конкретного завдання кожного з учнів, навіть малоактивних, у результаті чого створюється «ситуація успіху» для всіх учасників команди;
- налагодження дискусії, у якій у кожного є можливість висловитися й бути почутим;

- розвиток уміння вести ефективну комунікацію, виявлення лідерських якостей учнів тощо.

Щоправда, треба визнати, що це ідеальний сценарій організації колективної роботи; на практиці ж учителі часто зіштовхуються з тим, що така робота є або занадто складною й демотивує здобувачів освіти, або перетворюється на «покарання» для активніших і відповідальніших учнів, які змушені групову роботу виконувати самотійно, що знову ж таки нівелює попередні навчальні здобутки учнів загалом і важливість групової роботи зокрема. Такий освітній неуспіх є результатом неналежної підготовки до групової роботи передусім учителя, який з огляду на різні обставини не зміг грамотно спланувати перебіг роботи й передбачити її результати.

Пропонуємо декілька рекомендацій щодо організації групової роботи учнів в умовах змішаного навчання для розвитку в них предметної й ключових компетентностей.

По-перше, необхідно враховувати психолого-педагогічні особливості віку здобувачів освіти. Десятикласники більш усвідомлено ставляться до навчання, оскільки вибудовують свою освітню стратегію з позиції користі для майбутньої професійної діяльності. Відповідно, групова робота має бути не самоціллю, а повинна продемонструвати чіткі результати, засвідчити особистісний прогрес учнів та вдосконалити ті навички, які знадобляться їм у професійному житті. Саме тому завдання має бути проблемним і таким, що передбачає наявність різних поглядів, відстоювання своєї позиції в дискусії (Рапун, 2022, с.163).

По-друге, дуже важливо зважати на атмосферу в класі, аби не спровокувати конфліктних ситуацій чи не підсилити вже наявних. Групова робота тільки тоді буде ефективною, коли в мініколективі пануватимуть взаєморозуміння й взаємодопомога. Зважаючи на це, потрібно обирати оптимальний варіант розподілу учнів на групи в кожному конкретному випадку, щоб залучити до роботи всіх учнів. Крім того, розподіляти треба ще й таким чином, аби кожен з учнів мав доступ до

тих інструментів чи платформ (онлайнових/офлайнових), які йому знадобляться під час роботи, і був корисним для своєї команди (Шевчук, 2011, с. 55).

По-третє, необхідно пропонувати такі проєктні завдання, які можна було б розчленувати на окремі підпункти, що дасть змогу розподілити обов'язки в команді й контролювати, як цей розподіл реалізується, чи не порушують учні спільно встановлених правил і чи не підводять усю команду. В умовах змішаного навчання вчителю простіше здійснювати такий контроль, оскільки протягом виконання й підготовки проєкту можна організовувати невеликі онлайн-зустрічі для того, щоб за потреби учні мали змогу поставити запитання, проконсультуватися, а також розповісти про свою зону відповідальності й відзвітуватися про обсяг виконаної роботи.

Пропонуємо декілька варіантів завдань для групової роботи на уроках української мови в 10 класі ліцею:

- дискусія (варто об'єднати учнів у групи, попередньо запропонувавши кожній групі тему для обговорення, наприклад, про вплив інтернет-комунікації на реальне спілкування й мовлення, про розвиток мови, про молодіжний сленг, про зв'язок української з іншими слов'янськими мовами тощо. Групам потрібно підготувати аргументи на підтвердження своєї позиції та запитання до опонентів, обрати найзручніший спосіб представлення результатів дослідження, з'ясувати критерії вичерпності проведеного дослідження);
- проєкт (запропонуйте учням опрацювати найбільш цікавий для них аспект української мови та підготувати проєкт, який би містив власні умовиводи та перспективи подальших досліджень. Це може бути аналіз громадських ініціатив, створення власних соціолінгвістичних опитувань за зразком опитування в застосунку «Київ цифровий», дослідження спадщини відомого письменника і його внеску в розвиток мови, вивчення історії української мови тощо);

- підготовка мініуроку (дайте можливість учням відчувати себе в ролі вчителів, запропонувавши підготувати мініурок на обрану тему, який би включав теоретичний матеріал, вправи та практичні завдання);
- сортування (попросіть учнів дібрати якомога більше фейкових новин та проаналізувати, якими мовно-стилістичними засобами та прийомами привернення уваги користувалися їхні автори, а результати запропонуйте представити у формі візуалізованої класифікації з використанням цифрових технологій).

Цікавими для десятикласників будуть також вправи, побудовані на аналізі текстів новин, оскільки учні, по-перше, розглядають актуальні й зрозумілі для них тексти, по-друге, можуть позиціонувати себе як добре обізнаних у цій сфері, що сприятиме розвитку позитивного ставлення як до себе, так і до своєї діяльності, по-третє, мають можливість відчувати свою включеність у суспільні процеси, усвідомити важливість власної думки, а тому можуть продукувати свіжі й незаангажовані ідеї щодо тієї чи іншої ситуації. Загалом такий вид роботи матиме низку переваг:

- формування читацької компетентності (аналізуючи новинні статті, учні вчаться розуміти текст, виділяти ідею та ключову інформацію, робити висновки; крім того, завдяки аналізу новин учні отримують інформацію про актуальні події в світі, що значною мірою розширює їхній кругозір і сприяє кращому розумінню закономірностей функціонування сучасного світу, а цікаві новини можуть бути джерелом мотивації для учнів, що спонукатиме їх до активного читання та навчання);
- розвиток аналітичних навичок (робота з новинними текстами сприяє розвитку вміння критично ставитися до інформації, розпізнавати фейки та маніпуляції, оцінювати об'єктивність і достовірність інформації як у реальному часі, так і в ретроспективі, виявляючи наслідки поширення тих чи інших новин);

- удосконалення комунікативних навичок (аналіз текстів новин може включати усне висловлення думки, дискусію або написання відгуків, коментарів тощо. Це розвиває навички усного й письмового мовлення, сприяє вдосконаленню структури тексту та виразності мовлення).

Вправа 1.

Проаналізуйте надані новинні статті та коментарі блогерів, взяті із соціальних мереж, про медійно відомого «психолога» С. Субботу, зокрема, визначте основний зміст повідомлення, джерело, стиль викладу, можливу спрямованість повідомлення (наприклад, інформування, переконання, розважання), а також наявність мовних помилок.

Коментар 1

У цьому розслідуванні наведені факти та аналіз, які показують, як Спартак (Олександр) Суббота, використовуючи безпрецедентний масштаб брехні, в тому числі в популярних медіа, майже 10 років будував декорації для свого образу, який наразі монетизує. Також це розслідування підіймає низку важливих соціальних питань (*Відсутність медичної освіти, співпраця з ОПЗЖ та неетичне ставлення до клієнтів: розслідування про Спартак Субботу :: Свідомі, б. д.*).

Коментар 2

Зі свого боку, скажу за мою разову участь у ефірі з Яновичем та Субботою. Якось з паном Олександром Ярмаком ми йшли Києвом та говорили. Зустріли Яновича, який запропонував сходити до нього на ефір, там мав бути його знайомий, з яким у нього спільний проєкт. Я погодився, бо знаю про Яновича тільки хороше. Прийшов, все було наче ок. Власне, це усе. Але я також несу відповідальність за легалізацію Спартак у публічному просторі. Тому прошу у вас за це вибачення (*STERNENKO, б. д.*).

Коментар 3

Спартака Субботу розсекретили, його справжнє ім'я: Динамо Недділя (*Intermetzzo*, б. д.).

1. Як ви вважаєте, чи залежить від стилю подання інформації суспільна думка або переконання?

2. Який текст викликає у вас більше довіри? Який текст найбільше апелює до емоцій? Аргументуйте.

3. Висловіть свою думку щодо проблеми псевдофахівців у сфері медіа.

4. Доповніть вправу самостійно знайденими прикладами різноманіття подання інформації про одну подію. Зробіть порівняльний аналіз за планом, запропонованим вище.

Вправа 2.

1. Об'єднайтесь у групи по 4-5 осіб та знайдіть декілька джерел інформації (статті у газетах, відео з новин, соціальні мережі, коментарі експертів тощо) на тему «Російська мова в культурному житті українців: можливості та сфери існування».

2. Опрацюйте знайдену інформацію та доберіть аргументи, які допоможуть вам довести правильність своїх поглядів на проблему.

3. Проведіть у класі дискусію. Зверніть увагу на різницю в підходах добору інформації різними групами та на те, як вплинули ці джерела на їхню думку. Чи простежуються закономірності?

4. Спробуйте прийти до спільного рішення проблеми, враховуючи позиції кожної групи.

Варіанти тем для дискусії:

* Як читати російськомовні книжки: мовою оригіналу чи перекладати українською?

** Чи має право існувати поняття «віктимна поведінка»?*

** Чи варто вводити цензуру в медіа або обмежувати певні типи висловлювання?*

Враховуючи темпи поширення інформації в сучасному світі, навички перевірки достовірності тексту як на новинних сайтах, так і в соціальних мережах є надзвичайно важливими для учнів у їхньому подальшому житті. Десятикласники повинні усвідомити, що уважне ставлення до джерела інформації та ретельна перевірка фактів допомагає вберегтися від шкідливих і маніпулятивних статей, підвищити рівень своєї самосвідомості та відповідальності за власну інформаційну діяльність. Вивчення інструментів і методів перевірки інформації допомагає їм стати більш інформаційно грамотними та краще підготовленими до наукової та дослідницької роботи в майбутньому, тому можна стверджувати, що такі завдання допоможуть учням розвивати навички цифрової та дослідницької грамотності, публічного виступу й комунікації.

У цьому контексті доречно буде згадати й про ситуаційні вправи, які сприяють розвитку комунікативних умінь учнів:

Вправа 3.

1. Уявіть, що до вас у клас прибув новий учень і просить розповісти про традиції вашої школи, вашого класу тощо. Про що ви розповіли б? Під час розповіді використовуйте неологізми.

2. Уявіть, що до вас підійшли іноземні студенти і просять назвати найкрасивіші місця вашого міста (села). Уживаючи запозичену лексику, скажіть, що ви порекомендували б їм оглянути насамперед і чому.

За умов реалізації індивідуального підходу та правильного формулювання самої суті завдання, окресленні варіанту подання результатів (у формі

відеовізитівки, віртуальної екскурсії, електронного журналу тощо) запропоновані ситуаційні вправи допоможуть сформувати як предметну, так і ключові компетентності.

Засвоєння морфологічних знань є невід'ємною складовою навчання української мови загалом, оскільки сприяє формуванню в учнів системи граматичних понять, усвідомленню їх сутності, виділення й розрізнення їхніх основних ознак. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує проектна дослідницька робота, адже вона сприяє індивідуалізації та самостійності навчальної діяльності учнів. Оскільки сучасна система освіти передбачає реалізацію стратегічних завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей, самовдосконалення, постійний розвиток особистості, готової до ефективної роботи з інформацією, продуктивного спілкування, проекти набули значного поширення (Ващенко, 1997, с. 40). З огляду на це думка С. Карамана про ефективність в освітньому процесі 10 класу використання прийому алгоритмів є винятково актуальною, адже вони дають змогу чітко структурувати інформацію, систематизувати її й зблизити теорію з практикою (Караман, 2021, с. 9). Уміння розуміти алгоритми є ключовим для успішної проектної діяльності, де кожен етап вимагає чіткого та логічного підходу, оскільки знання й розуміння алгоритмів, їхнє застосування дає змогу ефективно планувати та виконувати завдання в межах проекту й моделювати та аналізувати його різні аспекти.

Проектна діяльність спрямована на самостійне й колективне розв'язання проблем, розвиток навичок виокремлювати найголовніше, здобувати необхідну інформацію, грамотно планувати діяльність, критично мислити, бути відповідальним у досягненні результатів (Полінок, 2018, с. 16).

Саме тому можна виокремити декілька позитивних чинників, які визначають ефективність проектів. По-перше, передбачається дотримання алгоритмів дій спільно з різними видами діяльності. По-друге, у процесі підготовки проекту

відбувається реалізація певних його видів, зокрема розвиток творчого мислення учнів, удосконалення компетентностей особистості, індивідуальний розвиток. Відтак проєктна діяльність забезпечує реалізацію класичного дидактичного принципу – зв'язку теорії з практикою. Використання методу проєктів є важливим і для формування комунікативної особистості учнів, оскільки дає змогу використовувати активні методи на різних етапах уроку, застосовувати пошуково-дослідницькі завдання випереджувального характеру, організувати самостійну роботу задля вивчення теоретичного матеріалу (Караман, 2023, с. 159).

Пріоритетним завданням проєктної діяльності є зацікавлення учнів ліцею в здобуванні знань, що знадобляться їм у майбутньому. Для цього необхідна справді значуща проблема, у процесі розв'язання якої треба максимально сконцентрувати власні знання. Роль учителя полягає в тому, щоб підказати джерело інформації або спрямувати думку учнів у потрібному напрямку. Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів, формує вміння самостійно обирати різні рішення, шляхи здобуття інформації, генерувати ідеї, гіпотези, прогнозувати їх розв'язання (Подранецька, 2006, с. 25).

Наведемо приклади реалізації проєктної діяльності. Матеріал, пов'язаний із поділом іменників на відміни, завжди викликав в учнів деякі труднощі. Однак ці відомості обов'язково знадобляться у процесі поглибленого вивчення інших розділів науки про мову. Відтак є об'єктивна необхідність закріплення знань із досить проблемних тем морфології. За реформою, вчитель-словесник має більшу свободу у плануванні уроків та може обговорити з учнями проблемний матеріал у межах використання резервних годин. Роботу над цією темою можна організувати у вигляді дослідження, що складається з кількох етапів:

I етап. Надання необхідної інформації вчителем, аналіз теоретичного матеріалу довідників, інтернет-джерел тощо.

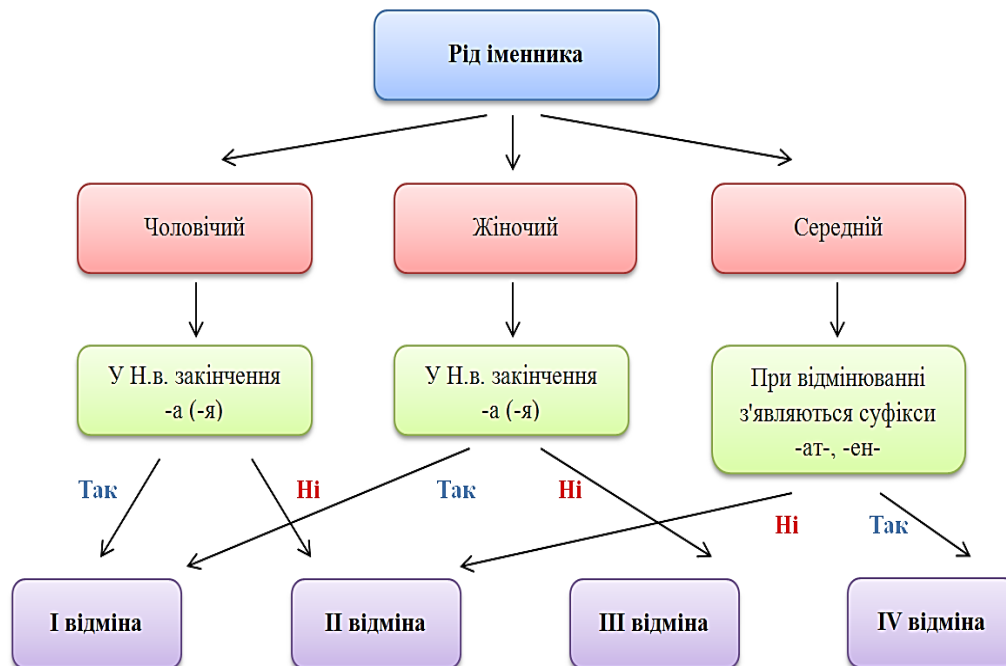
II етап. Самостійне опрацювання теоретичних відомостей.

III етап. Робота в парах. Відповісти на запитання задля перевірки рівня засвоєння опрацьованих правил.

1. Що таке відміна іменника? Як її виділяють?
2. Скільки є відмін іменників?
3. Чи є іменники, які не належать до жодної відміни?

IV етап. Підготовка проекту. Створити спільний проект «Відміни іменників» за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Працюючи в групі, створіть алгоритми визначення відміни іменників.

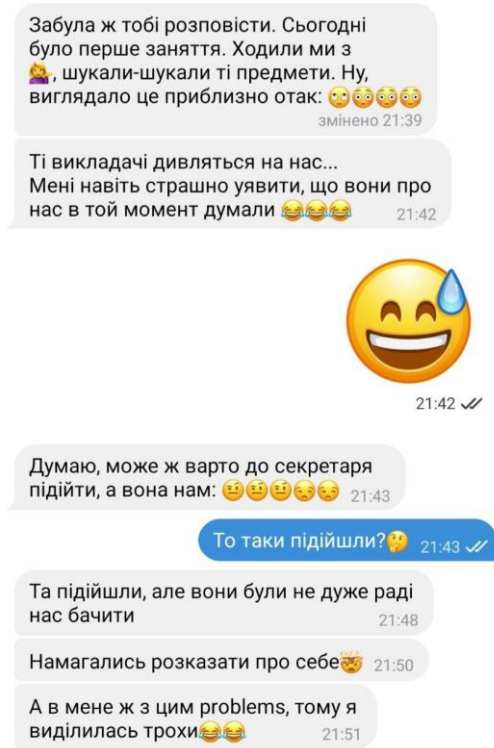
V етап. Презентація результатів спільного проекту (Рис. 7):

(Рис. 7)

Вправа 4.

Проаналізуйте 2-3 діалоги з друзями в соціальних мережах.

Виконайте аналіз комунікативних ситуацій за планом:

1. *Який відсоток повідомлень замість текстової відповіді займають смайли, стикери, мему, гіф-картинки тощо?*
2. *Назвіть декілька причин, чому дедалі частіше під час спілкування в мережі люди використовують заміну словам.*
3. *Чи має якийсь вплив на ваше мовлення використання таких заміників слів?*
4. *Проаналізуйте кілька діалогів зі старшими людьми (членами родини, вчителями, продавцями тощо).*
5. *Які особливості цих діалогів?*
6. *Назвіть переваги та недоліки графічного спілкування.*

Організуйте мінідискусію «Спілкування графічними елементами: економія часу і творчий підхід чи деградація до наскельних малюнків».

У процесі роботи на проектом учні розвивають свій інтелектуальний та творчий потенціал, вчаться співпрацювати в групі, розподіляти обов'язки, мислити оригінально, удосконалюють навички роботи з інформацією та її структурування.

Проведена робота має велике практичне значення для учнів ліцею, оскільки вже вивчений, але доволі проблемний матеріал ними переосмислено, систематизовано і відтворено у нестандартній формі.

Результативним для розвитку дослідницьких умінь і навичок десятикласників є залучення їх до розроблення завдань для шкільних олімпіад з української мови чи змагань у межах класу. Наприклад, створення морфологічних ребусів, анаграм, деформованих текстів, кросвордів тощо. Такі завдання дають змогу учням не тільки виявити знання з мовної теорії, а й продемонструвати наукову креативність у створенні нестандартних форм завдань чи їхнього текстового наповнення. Це свідчить про вміння шукати, осмислювати та репрезентувати інформацію, представляти результати навчально-дослідницької діяльності.

Не менш важливим є залучення обдарованих учнів до написання робіт МАН, де старшокласники мають можливість ознайомитися з досягненнями науки та запропонувати власні теми для досліджень. Наприклад, актуальною може бути тема, пов'язана з функціонуванням фемінітивів в українській мові, а відтак і висловленням міркувань щодо закономірностей визначення роду іменників на позначення назв професій та узгодження їх з іншими словами в межах речення. Написання робіт МАН якнайповніше розвиває в учнів вміння орієнтуватися у світовому інформаційному просторі та сучасних тенденціях мовної ситуації країни та світу, працювати з науковими джерелами, оформлювати інформацію та представляти власні дослідницькі здобутки в науковому середовищі.

У 10 класі дослідницькі можливості учнів більш умотивовані, оскільки до цього часу вони вже мають певний набір сформованих пошукових умінь і навичок. Відтак їхні дослідницькі завдання проблемного змісту мають бути особистісно орієнтованими, повинні стосуватися їхнього повсякденного життя та мати користь для життєвого досвіду. Саме тому пошукова робота є корисною та актуальною для них (Сисоєва, 2002).

По-перше, зосереджуючи свою увагу на тому, як говорить та пише оточення, учні вдосконалюють свої знання мовних норм та правил, оскільки виступають у ролі філологів-дослідників, які проводять контрольоване і систематичне спостереження над мовою.

По-друге, учні мають можливість пересвідчитися, що функціональне навантаження частин мови в різних стилях мовлення відрізняється, що пов'язано із ключовими ознаками кожного з них. У такий спосіб десятикласники мають можливість самостійно виокремити та проаналізувати ці чинники.

Вправа 5.

I. Перегляньте декілька новинних джерел інформації, простежте, як часто використовуються неологізми, запишіть їх. Спробуйте здійснити підрахунок у якійсь числовій системі (у відсотках, у пропорціях тощо).

Дайте відповіді на запитання:

- 1. Чи всі використані неологізми не мали українського відповідника?*
- 2. Чи доцільно використовувати неологізм, якщо є відповідник в українській мові?*
- 3. У чому полягає небезпека надмірного використання неологізмів?*
- 4. Чи варто вигадувати українське відповідне слово на заміну неологізмам, які лише нещодавно увійшли в ужиток?*

II. Відредагуйте запропонований текст, використовуючи замість неологізмів українські відповідники.

Шоу-бізнес зараз вже не є звичайною індустрією, він став швидше гламурною мікросистемою, яка впливає на нас через мільйони мейнстримних каналів. Зірки стали своєрідними крійторами нашого інтелекту. Модний арт-дизайн вражає своєю неординарністю, а цифрова інтеграція надає шоу-бізнесу нового звучання та

динамічності. Кожен ефір – це перформанс, це нова культурна мова, яка визначає та впливає на наш сучасний спосіб життя.

Вправа 6.

I. Опрацюйте словничок молодіжної сленгової мови, запропонований Національною гарячою лінією для дітей та молоді. Чи вживаєте ви такі слова? Як часто?

II. Проаналізуйте 2-3 діалоги з друзями в соціальних мережах. Дайте відповіді на запитання:

- 1. Який відсоток слів у переписці займає сленгова мова?*
- 2. Які основні причини того, що молодь воліє використовувати сленгізми, якщо в українській мові є відповідники?*
- 3. Який вплив на стан української мови в суспільстві має використання молоддю сленгізмів?*

III. Виконайте завдання на вибір:

1. Знайдіть у мережі «Інтернет» (новини, особисті блоги, дописи в соціальних мережах тощо) текст, перенасичений сленгізмами. Відредагуйте текст, використовуючи українські відповідники.

«Yeat дронув міні-альбом "Lyfë". Yeat – головний фрешмен індустрії 2022 року і це факт. Його прослуховування лише на Spotify сягають 7,5 мільйонів у місяць, світ шаленіє від саундтреку до мультфільму про посіпак «Rich Minion», який став мегавіральним у TikTok, а коли його шоу скасовують, поліції доводиться перекривати вулиці, щоб заспокоїти фанів. На реліз залетів Lil Uzi Vert, а на майбутній лонгплей сто відсотків підтягнеться ще більше зірок індустрії, адже зараз репер розриває медіапростір своїми бенгерами і цей реліз тому яскраве підтвердження (Yeat дронув міні-альбом «Lyfë» | rap.ua, б. д.).

2. *Оберіть будь-який текст та замініть якомога більше українських слів сленговими. Який текст є: а) досконалішим, б) легше сприймається, в) буде зрозумілий усім, г) показує високий рівень освіченості?*

Вивчення й аналіз неологізмів та сленгових слів сприяє збагаченню словникового запасу учнів і вдосконаленню їхньої предметної компетентності. Десятикласники вчаться сприймати слова з позиції науковця, аналізувати їх із врахуванням значення й контексту; крім того, дослідження неологізмів і сленгізмів може включати в себе аналіз їхнього культурного й соціального чинників, що сприяє формуванню культурної грамотності. Здійснюючи пошук інформації, обираючи з-поміж величезної кількості матеріалу найбільш доречний, навчаючись працювати з онлайн-платформами для публікації результатів, учні вдосконалюють власну інформаційно-комунікаційну компетентність.

У сучасній лінгводидактиці також визнається значний потенціал текстового ресурсу в процесі опанування учнями знань про мову, її структуру та особливості функціонування. У контексті змішаного навчання необхідно акцентувати на змістовій складовій мовознавчих дисциплін та глибокій інтеграції дидактичного матеріалу в українську культуру, традиції, звичаї, оскільки ці чинники є ключовими у формуванні українськомовної особистості (Караман & Караман, 2023, с. 183). Вивчення будь-якого розділу науки про мову супроводжується роботою з текстом, дібраним відповідно до психолого-педагогічних вимог, оскільки будь-яка мовна одиниця не існує ізольовано, сама по собі, а є невід'ємним складником мовної системи, що забезпечує грамотну комунікацію – одну з ключових навичок компетентного випускника.

Задля забезпечення комплексного розуміння функціонування мови й усвідомленого використання усіх її засобів учнями автори підручників з української мови намагаються осучаснити текстове наповнення, аби воно відповідало

сьогочасним інтересам здобувачів освіти та суспільним запитам. Однак учителі-словесники можуть самостійно або в межах роботи шкільного/районного методоб'єднання підготувати мінізбірники чи тематичні добірки текстів для опрацювання на уроках і вдома.

Без сумніву, така робота вимагає значної й тривалої підготовки від учителя, однак вона має беззаперечні переваги:

- реалізація особистісно орієнтованого підходу, оскільки текстовий матеріал до кожної конкретної теми учитель може добирати відповідно до кола читацьких зацікавлень його учнів чи актуальної інформації в порядку денному суспільного життя, а також компетентнісного підходу, адже проводити таку роботу можна із залученням різних онлайн-інструментів;
- забезпечення ефективної міжпредметної інтеграції (використання текстів українських і зарубіжних письменників, науково-популярних текстів з різних галузей науки);
- поглиблення знань із виучуваної теми не лише теоретично, а в спостереженні за функціонуванням кожної частини мови в реальному комунікативному дискурсі.

Відтак морфологічні уміння й навички з української мови в учнів 10 класу ліцею поглиблюватимуться природно, із забезпеченням системності й структурності опанування навчальним матеріалом (Заєць, 2015, с. 4).

Наприклад, наприкінці першого семестру, коли є час на повторення, учитель може підготувати тексти про Різдво чи Новий рік і відпрацювати потрібні теми: *«На Святий Вечір Лідія Василівна приготувала кілька пісних страв, присунула стіл ближче до вікна, запалила свічку, спершу дивилася, як сипле за вікном сніг і тане, навіть не встигнувши впасти на землю... Дістала Біблію, прочитала всі Євангелія про народження Ісуса, поставила диск із різдвяними піснями і почала згадувати, що завжди мала це свято в дитинстві, але не продовжила традицію, не зберегла...»*

(Ренн, 2021, с. 75). Опрацьовуючи уривок, доречно повторити правопис іменників на позначення власних/загальних назв, простежити авторське написання іменника «Святий Вечір» та дослідити рекомендації щодо правопису таких назв в «Українському правописі» чи від сучасних мовознавців. Повна характеристика самостійних частин мови, порушення чи дотримання норм закону милозвучності під час вживання службових частин мови, відпрацювання орфографічних правил – це мінімум, який можна провести на уроці, однак креативність учителя та учнів дасть змогу значно розширити потенціал цього тексту.

Продовженням такої роботи може стати ознайомлення з творчістю сучасних поетів. Наприклад, різдвяна поезія М. Кіяновської:

Очі воском печуть свічі:

Ми у хату прийшли з морозу.

Колядою тремтить вночі

Довга вервечка верболозу.

І стоїть на столі кутя –

Знаком радості цього дому.

І рождається в світ Дитя,

Щоби нас іскупити в ньому» (Жадан, 2011, с. 68).

Аналіз частиномовного наповнення тексту художнього стилю, роль кожної частини мови для створення художнього образу, обговорення сучасної колядки й обмін враженнями зі вживанням якоїсь частини мови чи окремої форми, індивідуальні творчі завдання можуть стати ефективним доповненням до опрацювання мовної теорії. Крім того, важливий ще й культурологічний елемент, адже без зайвого пафосу в запропонованих текстах порушено проблему збереження українських традицій, ці уривки спонукають до роздумів щодо ваги й цінності народних звичаїв у житті кожної людини.

Використання різноманітних онлайн-платформ, створення інтерактивних вправ і завдань, онлайн-комунікація з учнями, добір найзручніших цифрових інструментів, внесення змін до освітнього складника загалом з урахуванням потреб кожного окремого класу чи групи – це вже не новаторські педагогічні підходи, а повсякденна практика української школи.

Разом із тим є очевидним, що реалії сьогодення з необмеженим доступом до величезного масиву інформації у будь-який момент і майже з будь-якого куточка планети вимагають від особистості творчого підходу до власної діяльності, аби виділитися з-поміж інших. Щоб заявити про себе світу, необхідно запропонувати щось нове, креативне, не схоже на попередників або удосконалене, неординарне й цікаве. Для цього варто розвивати власні творчі здібності, здатність шукати й застосовувати нестандартні підходи до розв'язання завдань, орієнтувати на самовизначення й самовдосконалення. Як наслідок, ефективна інтеграція в сучасне суспільство можлива лише за умови формування в особистості розуміння важливості творчої діяльності. Це завдання частково покладене й на шкільну освіту, адже навчання – це не лише запам'ятовування правил чи виконання вправ, це процес, який має приносити учням задоволення, розкривати їхні сильні сторони, демонструвати безперервний розвиток, допомагати їм відчувати себе важливими, особливими, унікальними. Оскільки творчі здібності потрібно постійно вдосконалювати, школа й учителі, зокрема й учителі-словесники, покликані забезпечувати учням можливість виявити свої таланти й поділитися здобутками на уроках, під час виконання домашніх чи проєктних завдань тощо. Виховання компетентної особистості – найголовніша кінцева мета освітнього процесу в школі. Суспільство потребує компетентних випускників, зі сформованими комунікативними навичками, які вміють злагоджено працювати в команді, бути відповідальними й готовими до постійного самовдосконалення.

З огляду на це проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласників із використанням елементів творчої роботи на уроках української мови є надзвичайно актуальною, оскільки своєчасне розв'язання її сприятиме підвищенню ефективності роботи учителів у їхній професійній діяльності та якісному засвоєнню мовних знань учнями.

Опанування норм української мови може й повинно бути творчим і цікавим процесом; для цього педагогу потрібно бути й самому налаштованим на творчу роботу, систематично готуючи учнівський колектив до такого виду діяльності. Це надзвичайно важливо, адже глобальні трансформації сучасного суспільства вимагають уміння продукувати нові ідеї, сміливо, виважено й грамотно висловлюватися, впевнено обґрунтовувати свою позицію й критично мислити (Шелестова, 2019, с. 37). Це можливо за умови забезпечення в класі духу творчості, який допомагає зберегти й закріпити інтерес до навчання та бажання працювати далі. Людині із добре розвиненими творчими здібностями легко змінювати види діяльності, знаходити в кожній роботі незвичайне, їй не таке страшне професійне вигорання, оскільки вона може досягати високої продуктивності, застосовуючи нестандартний підхід до виконання завдань.

Ефективний розвиток творчих здібностей старшокласників безпосередньо залежить від дотримання педагогічними працівниками декількох рекомендацій:

- забезпечувати й підтримувати в колективі сприятливі умови свободи творчості, взаємопідтримки й толерантності. Практика доводить, що в класі, в якому панує доброзичлива й дружня атмосфера, у тому числі й у спілкуванні з учителем, учні не бояться висловлюватися, демонструвати власні творчі проекти, бути смішними, відвертими, щирими у своїй роботі. Натомість напруженість, прискіпливість і байдужість чи то учнів, чи то вчителя призведе до того, що навіть цікаві й амбітні творчі роботи не матимуть успіху й користі для розвитку учнів;

- пропонувати учням творчі роботи доречно після проведення діагностувальних робіт, з'ясування рівня готовності старшокласників до творчості, індивідуальної чи групової роботи, врахування соціокультурних, державних, політичних та інших чинників, тому що творчість на уроках має бути не самоціллю, а повинна відповідати потребам учнів, їхнім можливостям на кожному конкретному етапі становлення, мати користь для розвитку компетентностей і приносити задоволення для збереження мотивації до подальшої роботи;
- будувати творчу роботу на уроках чи поза ними потрібно з урахуванням психологічних особливостей ліцеїстів, їхньої мотивації до навчання й планів на власне життя. У старших класах ліцею учні більшою мірою вже визначилися з майбутньою професією або в процесі визначення, вони досить прагматично підходять до виконання будь-яких завдань і завжди ставлять запитання: «Навіщо це мені і як допоможе в майбутньому?» Тобто спрямованість старшокласників на професійну діяльність визначає їхню активність і зацікавленість у розвитку відповідних умінь і навичок, пов'язаних із професією (Ткачук, 2010, с. 293). Тож творча робота буде ефективною лише за умови розуміння учнями її користі, професійної, соціальної, особистісної значущості.

Творче навчання обов'язково передбачає реалізацію особистісно орієнтованого підходу із поєднанням творчого начала, фундаментальності знань – із практичними навичками, професіоналізму – із використанням новітніх технологій. Організація творчої роботи на уроках української мови у цьому контексті має низку переваг: оптимізація навчання, створення атмосфери співпраці всіх учасників освітнього процесу, забезпечення довготривалої мотивації до навчання, розвиток аналітичного, дослідницького мислення. З-поміж основних принципів реалізації творчої роботи можна виокремити креативність, засвоєння

знань у системі, використання нетрадиційних, інноваційних прийомів, цифрових технологій, переважання практичного над теоретичним.

Попри те, що мовознавство – це точна наука, вивчення мовних явищ, опрацювання теоретичного матеріалу, поглиблення знань із української мови, відпрацювання різноманітних комунікативних ситуацій може й повинно бути цікавим творчим процесом. Безперечно, є теми, які вимагають від учнів максимальної концентрації, зосередженості й уважності в роботі, тому що навчання – це не розвага, а серйозна й відповідальна праця, але на будь-якому уроці є місце для творчості, виконання проблемного завдання, висловлення думки, проведення лінгвістичної гри тощо.

Не варто думати, що ігрові елементи чи небанальні креативні вправи цікаві лише учням молодшого шкільного віку. Старшокласники так само з ентузіазмом долучаються не лише до виконання, а й до створення подібного типу завдань. Принагідно зазначимо, що дуже важливим є момент наступності. У ліцеї запізно розпочинати опанування основ творчої роботи, ці навички потрібно вже вдосконалювати, а завдання ускладнювати, тому чим раніше діти почнуть долучатися до виконання нестандартних вправ, тим вищих результатів буде досягнуто у старших класах. Системність не тільки забезпечить підвищення рівня знань, а й сприятиме розвитку особистості, оскільки саме творчість є найвищим виявом здібностей (Ляшко & Райська, 2013, с. 141). Відтак важливим надбанням творчих уроків української мови є розвиток умінь розв'язувати лінгвістичні суперечності, проблемні завдання, що стає можливим завдяки успішному подоланню труднощів під контролем учителя й формуванні в учнів постійної потреби в оволодінні знаннями та їхньому поглибленні. Уроки словесності націлені на гармонійний особистісний розвиток учнів, оскільки, з одного боку, забезпечують опанування основних стилістичних ресурсів лексики й фразеології, норм літературної мови, мовленнєвого етикету, з іншого – розвивають навички співпраці,

роботи в команді, уміння чути, слухати й розуміти інших, планувати роботу й виконувати її відповідно до визначених обов'язків; на цих уроках формуються навички інтелектуальної діяльності, публічних виступів, відпрацьовуються риторичні прийоми, тобто формується вміння вести дискусію.

Організуючи творчі уроки з української мови в старших класах ліцею, потрібно пам'ятати, що виучуваний матеріал неодмінно має бути пов'язаний із повсякденним життям й інтересами учнів, виявляти не лише творчі здібності, а й розвивати ціннісно-мотиваційну сферу особистості старшокласника. Саме тому освітньою практикою апробовано й доведено, що найцікавішою для учнів є творча робота, пов'язана з цифровими технологіями. Залучення учнів на уроках української мови до творчої роботи з використання інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, сприятиме формуванню мовної компетентності, з іншого – інформаційно-комунікаційної компетентності, а також забезпечуватиме міжпредметний зв'язок і динамічність, варіативність на уроках.

Наводимо декілька варіантів творчих завдань, які доцільно запропонувати учням для виконання на уроках української мови:

- аналіз мовлення публічних осіб. Живе спонтанне мовлення – найкращий практикум для відпрацювання лексичних, орфоепічних, фразеологічних та інших мовних норм, тому вивчення мовлення ведучих новин, яке мало б бути зразковим, політиків, які репрезентують нашу державу на міжнародній арені, співаків, акторів та інших знаменитостей, які є носіями української культури, може бути показовим у плані зіставлення очікуваного ідеального «книжного» мовлення з реальним. Таку роботу доречно пропонувати як для самостійного виконання, даючи змогу учням визначитися з кандидатурами відповідно до власних уподобань, так і підготувати матеріал для аналізу власноруч. Маючи навички роботи з відповідними комп'ютерними програмами, учні можуть представляти результати у формі відеонарізок з ключовими проблемними

моментами мовлення, підставляти туди цікавий музичний супровід чи додавати жартівливі зображення (меми), або запропонувати для аудиторії відеопрезентацію з озвученням мовних порушень чи навпаки цікавинок аналізованої персони. Така робота є комплексною й потребує значної підготовки як теоретичної, так і практичної: учні повинні уважно дослідити мовлення особи, виявити його особливості, з'ясувати, в яких умовах відбувалася комунікація і чи мали вони вплив на мовця, запропонувати цікаву форму представлення результатів й успішно провести презентацію;

- написання власних творів-роздумів, лінгвістичних казок або продовження/зміна фіналу готових текстів різних стилів і жанрів. О. Караман наголошує, що навчити учнів писати твори є складним завданням, яке вимагає від учителів української мови значних зусиль і грамотної підготовки. Зокрема, важливо включати різні граматичні, орфографічні, стилістичні та інші завдання у процес навчання, які були б органічно пов'язані з вимогами до мовного оформлення різних жанрів. При цьому важливо не відволікати увагу учнів від виконання основного – написання твору (Караман, 2021, с. 8). Така робота сприяє активізації мислення, розвитку фантазії, дає змогу виявити учням ініціативу й проявити лінгвістичну креативність. Її можна проводити як індивідуально, так і в групі, попередньо озвучивши й обговоривши всі правила й умови: наприклад, використовувати речення різних типів, фразеологізми певного тематичного спрямування, слова на відповідне орфографічне правило тощо. У групі необхідно чітко розподілити обов'язки між виконавцями, аби залучити всіх учнів: хтось відповідатиме за графічне оформлення тексту, створення ілюстрацій, інший запропонує музичний супровід чи озвучить текст, хтось займатиметься публікацією творчої роботи в соціальних мережах і відстежуватиме відгуки користувачів, але кожен, навіть не надто активні зазвичай учні, так чи інакше зможе

- долучитися до виконання творчої роботи, відчутти свою значущість і усвідомити важливість свого внеску для командної діяльності;
- розроблення учнями словникових чи графічних диктантів, онлайн-тестів, вебквестів, вікторин, онлайн-ігор, лінгвістичних задач, опитувальників, презентацій для учнів молодших класів або своїх однокласників. Стаючи активними учасниками освітнього процесу, долучаючись до створення мовного дидактичного матеріалу, занурюючись у творчо-педагогічну діяльність, учні відчують себе фахівцями, наставниками, усвідомлюють власну важливість і користь від виконуваної роботи. Можливість обміну ролями, відчуття довіри вчителя до учнів у виборі форми й наповнення творчої роботи є потужним інструментом мотивації до подальшого навчання у ліцеї й поза його межами.

Варто зазначити, що підготовка й виконання якісної творчої роботи вимагають від учнів значних затрат інтелектуального й емоційного ресурсів, тому потрібно створити такі умови, аби старшокласники були зосереджені на ній, мали достатню кількість часу для реалізації задуманого (з урахуванням їхньої загальношкільної завантаженості), а також могли в будь-який момент звернутися за допомогою до вчителя й отримати зворотний зв'язок. Ситуація успіху для учнівської молоді після виконання творчого завдання можлива лише за умови підтримки учнів на всіх етапах їхньої роботи.

Індивідуальні заняття з української мови можуть стати ще одним зручним інструментом для комунікації з учнями, відпрацювання практичних навичок, поглиблення й закріплення знань та формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Індивідуальні заняття з української мови розглядаємо як одну з форм організації навчальної діяльності, що передбачає роботу як із окремими учнями, так і з усім класом для поглиблення мовних знань і характеризується більш

вільним змістово-тематичним наповненням та особистісно орієнтованою спрямованістю порівняно з класичними уроками.

В умовах змішаного навчання дієвими є онлайн-платформи, зокрема «LearningApps.org», «Powtoon», «Piktochart», «Canva» тощо, за допомогою яких і вчителі, й учні можуть створювати відеопрезентації, інфографіки, діаграми та інші нетипові завдання (Рис. 8, 9, 10):

(Рис. 8)

(Рис. 9)

(Рис. 10)

Завдяки використанню такої наочності теоретичний матеріал засвоюється учнями швидше, оскільки задіюються всі канали сприйняття інформації. Крім того, старшокласники завжди можуть звернутися до таких схем-правил, оскільки їх зручно зберігати в смартфонах; доречно також створити папку на гугл-диску зі спільним доступом до неї усіх учасників освітнього процесу. У такий спосіб учні зможуть завантажувати туди власні роботи й ділитися ними з однокласниками. Розроблення подібних інфографік надає образності виучуваним правилам і поняттям (Лукіяничук, 2022, с. 171). Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках та індивідуальних заняттях з української мови матиме беззаперечний позитивний ефект для учнів, розвиватиме в них уміння працювати з інформацією в цифровому середовищі, аналізувати її, оформлювати в зручний для себе спосіб, а значить воно сприятиме розвитку в них інформаційно-комунікаційної компетентності, що є однією з ключових в арсеналі сучасного випускника.

Ще одним ефективним і дидактично виправданим варіантом побудови індивідуальних занять з української мови є робота з текстом. Поглиблене вивчення мови і її структури в старших класах ліцею обов'язково супроводжується роботою з текстом, який добирається з урахуванням психолого-педагогічних вимог, оскільки кожна мовна одиниця є невіддільним складником мовної системи, що забезпечує грамотну комунікацію й формує компетентного мовця-випускника.

Сучасні лінгводидакти, автори підручників, визнаючи неабиякий потенціал текстового ресурсу в процесі вивчення мови й поглиблення знань з її розділів, оновлюють текстове наповнення підручників з огляду на суспільні запити й інтереси сучасних учнів. Однак будь-який підручник розрахований на узагальненого учня, тому запропонованих у ньому вправ чи мовленнєвих тем може бути недостатньо або вони не зацікавлять старшокласників. Задля реалізації особистісно орієнтованого підходу й урахування особливостей учнів класу (їхнього рівня знань, кола інтересів, загальної атмосфери в колективі) учитель може

самостійно підготувати тексти й спланувати роботу за ними в межах індивідуальних занять.

Учням може бути запропоновано роботу на основі текстів, прочитаних ними самостійно, рекомендованих учителем або іншими авторитетними особами. Такий вид роботи, по-перше, розширить коло читацьких уподобань старшокласників, допоможе покращити стосунки між учнями, по-друге, залучить ліцеїстів до анонсованих державою просвітницьких заходів.

Наприклад, учні можуть доєднатися до всеукраїнської акції «#Читай_досягай» від Українського інституту книги та Міністерства культури та інформаційної політики України за участі українських урядовців, громадських та культурних діячів. Метою цього заходу є популяризація читання, заохочення до нього, доведення взаємозв'язку між читанням і життєвим успіхом на прикладі впливових українців.

Крім того, робота старшокласників із текстом сприятиме знайомству із сучасним українським літературним процесом і сучасними авторами, засвідчить актуальність та важливість порушуваних ними тем, а можливість працювати з текстом як в онлайн-овому, так і офлайн-овому режимі значно розширить залученість учнів в освітній процес та мінімізує освітні втрати з конкретних тем.

Нижче наводимо приклади розроблених вправ і завдань.

Вправа 7.

1. *Прочитайте анотацію до книжки «Метро до Темного Міста» О. Захарченко, записану фонетичною транскрипцією. Чи виникли у вас труднощі у процесі читання?*

[чи знали^е ви, шчо чере^из стар'ї закинут'ї г'їлки кийів'кого ме^итро можна потрапи^ети^е в інши^ей кийів? в'ін постав то^уд'ї, коли й зви^ечайни^ей, т'їл'ки^е жи^еве тут багато дивни^ех істот і цікави^ех л'удей. іншому кийе^иву загрожує^и не^ибе^изпека —

темні сили хочут' його знищити. лихо нависло й над звичайним кийвом, м'істо може не вистоят' у бород'бі з ворогом.

девяті класнік марко випадково знайомец':а з лубавою, дівчиною з іншого кийва, хоча навіть не уявл'ає, йакою небезпечною пригодою це стане дл'а н'ого. але чо'му це трапилос'а саме з ним? можливо, причина криец':а у йак'іс' давній родин'і таймниці марка, про йаку йому так не хоче розпов'ідати мама? та у хлопц'а немає часу на роздуми — по'трібно р'атувати кийв в'ід нападу п'ідступного демона. разом з марком та лубавою на захист м'іста стайут' лицарі з ми'нулого, українс'к'і ге'ройі і навіть пото'йб'ічн'і сили. проте демон так лехко не здаец':а і може накоїти багато лиха. чи вистоят' кийв?] (Захарченко, 2022, с. 4).

2. *Поставте наголоси. Поясніть фонетичні процеси, які відбуваються в деяких словах. Наведіть приклади слів, у яких відбувається асиміляція за дзвінкістю/глухістю.*

3. *Запишіть текст, дотримуючись орфографічних норм. Зробіть синтаксичний розбір двох речень на вибір. Поясніть вживання розділових знаків.*

Завдання, яке пропонується учням для виконання, є підготовкою до більш складної форми: запису транскрибованого тексту, дібраного старшокласниками самостійно. Фонетика – це один із найскладніших для учнів розділів науки про мову в шкільній програмі, тому робота зі звуковим записом і повторення орфоепічних норм повинна бути систематичною й різноманітною. Оскільки фонетична система української мови детально вивчається у 5 класі, який є психологічно досить складним періодом у житті учнів, логічно, що до старших класів частина знань зникає, ще частина може бути неусвідомленою й не матиме користі. Саме тому завданням учителя є постійне підтримання й поглиблення знань ліцеїстів із фонетики задля вдосконалення в учнів орфоепічної грамотності, усвідомлення

ними визначальних мовних процесів, таких як наближення, спрощення, асиміляція тощо.

Провівши роботу з учнями онлайн чи офлайн за заздалегідь підготовленим текстом, учитель може запропонувати класу розробити власні завдання для однокласників такого типу з різними умовами: записати текст транскрипцією й навпаки, знайти й виправити помилки в транскрипції, пригадати правило для кожного фонетичного процесу й запропонувати приклади слів тощо. Це дасть змогу залучити якомога більше учнів до роботи, навіть малоактивних, оцінити їх і допомогти відчувати ситуацію успіху.

Вправа 8.

1. *Прочитайте висловлення. Чи погоджуєтесь ви з його автором? Наведіть два розгорнуті аргументи, використовуючи речення різних типів.*

«...Я вже отримав освіту. Ви теж зрозуміло. Ми з вами знайшли себе в житті бо змалку розуміли, що таке дисципліна, закон та чинний суспільний лад... Моя вихованка вчинила так без мого дозволу, за що буде покарання... Відповідати за скоїну провину люди мають вчитися змалку. І в моєму розумінні обмеження в деяких правах чи привілеях вдарить винного досить сильно. Інакше відповідальності не навчиш...» (За А. Кокотюхою) (Кокотюха, 2022, с. 58-61).

2. *Якою, на ваш погляд, особистістю є мовець? Які формальні ознаки тексту можуть бути підтвердженням вашої думки?*

3. *Відредагуйте текст, виправивши орфографічні й пунктуаційні помилки. Прокоментуйте необхідність редагування.*

4. *Знайдіть у тексті слова іномовного походження, доберіть до них українські відповідники.*

Вправа, побудована за повістю А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука», є комплексною. Цей твір пропонується нині для індивідуального читання в середній школі, але багато проблем, порушених у повісті (навчання, дружби, відповідальності, вірності й зради, громадянського обов'язку, історичної пам'яті тощо) є актуальними й для учнів ліцею. Крім того, письменник використовує багато сучасної лексики, в міру – молодіжного сленгу, описує сучасні локації, що створює ефект «присутності» в тексті. А враховуючи те, що онлайн-уроки обмежені в часі й учитель не матиме можливості провести на основі тексту ґрунтовну теоретичну й практичну роботу, на окремих уривках із цього твору доречно побудувати роботу саме на індивідуальних заняттях.

Запропонована вправа дає змогу учням поміркувати щодо питань освіти й виховання, висловитися та подискутувати. Уміння вести ефективну комунікацію, відстоювати свою думку й аргументувати її є надзвичайно важливим у сучасному світі, тому невимушена атмосфера й відчуття більшої свободи, ніж на уроці, сприятиме відпрацюванню комунікативних навичок старшокласників. Разом із тим конкретне теоретичне завдання не дасть учням відволіктися й поринути лише в дискусію, а залишить їх у програмовому матеріалі й наштовхуватиме на ґрунтовну роботу.

Крім того, вправа допомагає продемонструвати учням взаємозв'язок між орфографією, лексичним значенням слів, їхньою сполучуваністю, побудовою певних синтаксичних конструкцій і використанням пунктуаційних ресурсів для оформлення зв'язного висловлення (Кухарчук, 2022, с. 118). Завдяки аналізу суто формальних мовних показників учні бачать, як висловлення набуває відповідних значень, як кожен із розділів мови взаємодіє між собою й утворює єдине смислове ціле. Як наслідок, виховується уважність до слова й формується вміння сприймати мову не лише як набір слів, а й як знакову систему.

Вправа 9.

1. *Прочитайте розмову дідуся з онуком. Чи згодні ви з думкою дідуся?*

– Добре, що ти знайшов друзів, – сказав онукові, скуйовдивши чуба. – Бути самому, може, й варто час до часу, але таки гарно мати з ким словом перекинутися. Щирим словом, від душі.

– А чому тоді ти не заводиш ні з ким дружбу, не спілкуєшся? – запитав Ромко.

– У моєму віці це вже не так легко. Особливо, якщо пів життя блукав по світу і дуже часто розчаровувався в людях. Хтось сам відпав, когось утратив, а нові люди... Ех, що тут казати. Пішли краще сні за хвосту ловити, бо завтра зрання до роботи братися.

Дід з онуком мовчки зайшли до хати, над якою гойдався густий синій вечір (Бачинський, 2022, с. 21).

2. *Чи є у вас друзі? Що для вас означає справжня дружба? Обговоріть у класі.*

3. *Уявіть, що ви приєдналися до розмови Романа з дідусем. Що б ви сказали?*

4. *Перетворіть речення з прямою мовою на непряму. Поясніть граматичні й пунктуаційні зміни.*

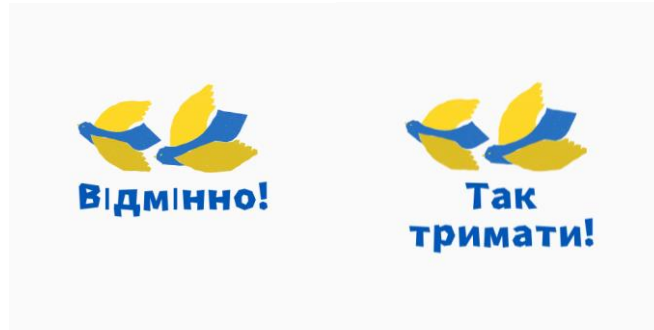
Уривок із повісті «Примари Чорної діброви» А. Бачинського, запропонований для роботи на індивідуальному занятті, порушує вічну тему дружби і її значущості в житті людини. Якщо дозволяє навчальна програма, роботу над цим текстом на індивідуальному занятті з української мови можна поєднати з темами уроків з української чи зарубіжної літератур, історії, реалізувавши міжпредметну інтеграцію, або об'єднати з виховною годиною, узгодивши роботу із класним керівником.

По-перше, цей текст є влучним інструментом для мовленнєвої роботи, дає змогу кожному учневі висловитися, почути інших і бути почутим. Разом із тим, слухаючи й аналізуючи відповіді однокласників, учні вдосконалюють своє мовне

чуття, відпрацьовують уміння правильно й доречно вживати слова та будувати речення відповідно до типу й стилю мовлення, ситуації спілкування. Важливим аспектом такої роботи стане виховання естетичного смаку до краси мови й уважність до мовних норм.

По-друге, робота з текстом і його будовою, уміння його видозмінити, зберігши основне змістове навантаження, є надзвичайно важливою, оскільки в мовній ієрархії синтаксичний рівень є найвищим, а отже, всі інші розділи прямо чи опосередковано реалізуються саме через висловлення, простежити виражальні можливості кожної мовної одиниці також можливо лише в контексті (Вінтонів & Тютюма, 2023, с. 42). Крім того, подібне завдання з трансформації прямої мови в непряму традиційно представлене на ЗНО/НМТ, тому така вправа є ще й своєрідним тренуванням перед зазначеними вище видами контролю.

Важливим елементом роботи з формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів зворотний зв'язок, який є показником не лише успішності й ефективності уроку загалом, а й фактором мотивації для здобувачів освіти. Тісно пов'язаною зі зворотним зв'язком є проблема оцінювання учнів ліцею на уроках української мови. Попри те, що вони добре знайомі з 12-бальною шкалою, не усі види робіт доцільно оцінювати за бальною системою, а психологиня К. Гольцберг на платформі «Спільно до навчання» взагалі рекомендує зараз не акцентувати на оцінках. Враховуючи те, що вчитель має академічну свободу в цьому плані, він може розробити власну систему оцінювання, визначити його критерії та форми. Наприклад, разом із 12-бальним оцінюванням творчих письмових робіт педагоги можуть користуватися для оцінювання окремих видів робіт словесно-візуальними оцінками, створеними за допомогою онлайн-редакторів (Рис. 11, 12):

*(Рис. 11)**(Рис. 12)*

Особливо актуальними такі логотипи стануть під час онлайн-навчання, оскільки допоможуть коректно, мотиваційно та оригінально прокоментувати успіхи учнів і створити позитивну атмосферу на уроці.

Отже, активні методи навчання морфології української мови в 10 класі ліцею забезпечують наповнення уроків своєрідними інтелектуальними розвагами, які створюють атмосферу співробітництва, взаємопідтримки та партнерства і допомагають поглибити лінгвістичні знання. Вони є дієвим інструментом навчання учнів 10 класу ліцею, оскільки підвищують мотивацію до вивчення української мови, дослідження її глибин та виявлення сутнісних характеристик мовних явищ. Крім того, нестандартні, творчі проблемні завдання уможлиблюють зміну видів діяльності на уроках, урізноманітнюючи їх, спонукають до самостійних експериментальних пошуків та сприяють розвитку творчих умінь, навичок до самореалізації та самопрезентації. Використовуючи нестандартні прийоми на уроках української мови, пропонуючи учням оригінальні проблемні завдання, вчитель допомагає учням опинитися в ситуації успіху, відчутти задоволення від проробленої роботи та здобуття нових знань. Саме так відбувається формування мовної особистості учнів, яка вправно володіє виражальними багатствами мови та свідомо ними користується. Уміле використання цифрових технологій сприяє розвитку в учнів навичок безпечного й ефективного користування різними ресурсами для продовження здобування освіти чи професії, відтак – вдосконалення

рівня цифрової грамотності й інформаційно-комунікаційної компетентності, адже сучасні технології неабияк розширюють діапазон освітніх можливостей учнів. Використання різних методів і форм творчої діяльності на мультимедійній основі забезпечує становлення характерів учнів, розвиває їхні творчі здібності, підвищує якість навчання й допомагає творчо сприймати навколишню дійсність.

Висновки до розділу 2

Аналіз змісту чинної програми з української мови для учнів 10 класу профільного рівня дав змогу з'ясувати спрямованість її на усвідомлене опанування української мови як складника національної та культурної спадщини, а також на формування навичок та компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності в сучасному суспільстві. Передбачено глибоке засвоєння граматичних структур, стилістичних особливостей, розширення знань учнів про сучасну українську мову та актуальні питання її розвитку, стимулювання інтересу до вивчення та подальшого використання української мови як інструменту комунікації; формування інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається активною громадською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати.

Констатовано, що проблема використання підручників з української мови в освітньому процесі нині не втрачає актуальності в умовах високих темпів технологічного розвитку та цифрової трансформації, проте роль підручника в умовах загального цифрового доступу, освітніх платформ та електронних ресурсів зазнала змін. Сучасні учні мають можливість отримувати інформацію в електронному форматі, що зумовлює переосмислення ролі підручників в

освітньому процесі. Спостережено, що кожен учень має власний темп та спосіб навчання, і цифрові платформи дають змогу адаптувати навчальний матеріал до інтелектуальних потреб конкретного учня. Електронні ресурси також збагачують навчальний матеріал інтерактивними вправами, відеоуроками, аудіоматеріалами тощо. Щоправда, традиційні паперові підручники все ще мають свої переваги, даючи змогу учням працювати із друківаним текстом, розвивати навички роботи з книжкою та робити позначки, підкреслення тощо. Крім того, не завжди всі учні мають доступ до сучасних технологій та інтернету, тому паперові підручники залишаються доступним та важливим джерелом знань для широкого загалу учнів, тому є об'єктивна потреба збалансувати в навчальній книжці використання традиційних методів з новітніми, щоб забезпечувати максимальний рівень розвитку мовних навичок та компетентностей учнів у сучасному освітньому середовищі.

Аналіз дисертаційних праць з української лінгводидактики дав змогу опрацювати здобутки науковців на різних часових відтинках й виокремити ефективні підходи до формування компетентностей учнів на уроках української мови, а також виявити продуктивні методи та стратегії, які пройшли апробацію в освітній практиці.

З'ясовано, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів на уроках української мови в 10 класі ліцею відповідає сучасним запитам і потребам учнів в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій та їх впливу на освіту. Спостережено, що учні виростають в умовах цифрового світу, де використання комп'ютерів, смартфонів та інтернету стало необхідним складником повсякденного життя, тому освітня практика також має відповідати означеним змінам і готувати учнів до використання цифрових інструментів, розвитку критичного мислення в процесі оцінювання інформації в мережі, навичок її пошуку та аналізу.

Досліджено, що на часі проблема пошуку стратегій навчання, які сприяли б розвитку в учнів уміння вчитися в цифровому інформаційному середовищі безпечно, а також спонукали б їх до подальшої самоосвіти, зберігаючи позитивне ставлення до навчання. Прикметно, що сучасному поколінню старшокласників подобається швидко змінювати види діяльності й переключати увагу, вони готові до нової різнопланової роботи й моделювання різних ситуацій; уроки у формі ігор, інсценізацій, дискусій із використанням цифрових технологій, навіть мінімальним, мають значно більше переваг порівняно з традиційними формами, а підсумкові роботи, проведені у формі онлайн-тестування чи командного змагання, засвідчують значно вищі результати, ніж написані на папері.

Доведено, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови є об'єктивною потребою сьогодення, що готує учнів до життя в цифровому суспільстві. Саме тому обрана проблема дослідження є актуальною для сучасної науки й освітньої практики, оскільки спонукає науковців до усвідомленого врахування й прогнозування тенденцій в освітньому просторі у процесі розроблення авторських методик.

Матеріали другого розділу представлено в таких публікаціях автора:

1. Резнік, Т. (2019). Розвиток критичного мислення на уроках української мови у профільній школі. *Українська мова і література в школах України*, (3), 17-18.
2. Резнік, Т. (2020). Реалізація методу проєктів у процесі навчання морфології української мови учнів ліцею. У *Проблеми методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти*, 86-89. Педагогічна думка.
3. Резнік, Т. (2021а). Активні методи навчання морфології учнів 10 класу ліцею за особистісно орієнтованого підходу. У *Методи навчання української мови: сучасний контекст*, 66-70. Педагогічна думка.

4. Резнік, Т. (2021b). Використання соціальних мереж для формування в учнів 10 класу ліцею інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови. У *Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку*. ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
5. Резнік, Т. (2022). Реалізація особистісно орієнтованого підходу на уроках української мови в ліцеї в умовах змішаного навчання. У *Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку*. Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
6. Резнік, Т., & Набок-Бабенко, Ю. (2022). Особливості онлайн-навчання й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Інноваційна педагогіка*, 2(54), 210-215.
7. Резнік, Т. (2023а). Творча робота на уроках словесності як ефективний інструмент розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 3(65), 256-261.
8. Резнік, Т. (2023b). Використання освітньо-розвивального ресурсу українськомовного тексту у процесі поглиблення знань з морфології учнів 10 класу ліцею. У *Сучасна освіта: досвід і новаторство*. НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
9. Резнік, Т. (2023c). Самоосвіта вчителя як ресурсний чинник підвищення кваліфікації. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.
10. Резнік, Т. (2023d). Групова робота як дієвий чинник розвитку мотиваційно-самоосвітнього потенціалу старшокласників. У *Мозаїка наукової комунікації*. Львівський національний університет імені І. Франка.
11. Резнік, Т. (2023e). Використання виховного потенціалу текстів Василя Сухомлинського у процесі навчання української мови учнів 10-11 класу

- ліцею. У *Творча спадщина В.О.Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу*, 105-107. РВВ ЦДУ ім. В.Винниченка.
12. Резнік, Т. (2023f). Психолого-педагогічні засади організації індивідуальних занять з української мови для старшокласників ліцею в умовах змішаного навчання. *Věda a perspektivy*, (7(26)), 103-112.
 13. Космідайло, І., Набок-Бабенко, Ю., & Резнік, Т. (2023). Методичні орієнтири формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею засобами інтерактивних онлайн-ігор. *Перспективи та інновації науки*, (11(29)), 223-236.
 14. Набок-Бабенко, Ю. & Резнік, Т. (2023). Особливості використання онлайн-тестів у процесі формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Knowledge, Education, Law, Management*, (4(56)), 30-36.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ НАВЧАННЯ ЗА РОЗРОБЛЕНОЮ МЕТОДИКОЮ

3.1. Критерії, показники й рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею

Для визначення динаміки формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею необхідно було встановити стартовий рівень її сформованості, що потребувало розроблення відповідних критеріїв і показників. У цьому контексті потрібно було уточнити семантичне наповнення базових для експериментального навчання понять «критерій» і «показник». На думку З. Курлянд, критерій – це «мірило оцінки, судження; необхідна та достатня умова прояву або наявності явища чи процесу» (Курлянд, 1992). Тобто критерій визначає параметри вимірювання чогось, у нашому випадку – рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови. Стежити за динамікою формування означеного феномену можна за допомогою показників, що, на думку А. Семенової, «фіксують певний стан або рівень розвитку певного критерію. Показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу» (Семенова, 2007).

З огляду на це необхідно було визначити критерії, конкретизувати їх через показники й скорелювати їх із рівнями сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею.

Зазначимо, що визначення критеріїв і рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею ґрунтується на врахуванні семантики поняття «компетентність», основних положень стратегічного документа МОН України «Нова українська школа», оновленого Державного стандарту базової середньої освіти, Проєкті Державного стандарту профільної середньої освіти, у яких визначено поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність та її складники», чинного стандарту базової і повної освіти (2011), а також вимог

міжнародного оцінювання якості освіти PISA, психолого-педагогічних особливостей організації освітнього процесу в старших класах, а також на вивченні й осмисленні мовознавчих, психолого-педагогічних та лінгводидактичних студій, що визначають теоретичні засади і прикладні аспекти мовної підготовки учнів старших класів.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови спирається на психологічні засади організації освітнього процесу. Було враховано думку психологів (Т. Драганчук, І. Остапенко, О. Сергєєнкової та ін.) про те, що важливим чинником організації будь-якої діяльності є мотивація, яка й визначає значною мірою ефективність і перебіг цієї діяльності. Тому перед учителями було поставлене завдання: сформувати в десятикласників мотивацію до формування інформаційно-комунікаційної компетентності.

Для того щоб учні могли ефективно працювати з інформацією, їм необхідно знати види інформаційних джерел, способи пошуку інформації, особливості її оброблення, трансформування. Щоб розрізняти факти і судження, треба знати, що таке факт, а що таке судження. Важливо було ознайомити старшокласників із принципами академічної доброчесності.

Оскільки формування інформаційно-комунікаційної компетентності має діяльнісний характер, тобто відбувається в процесі залучення учнів до різних видів діяльності (мовленнєвої, дослідницької, текстотвірної, проєктної, творчої та ін.), ми намагалися в процесі експериментального дослідження здійснювати моніторинг за різними видами діяльності старшокласників.

У процесі організації експериментального навчання брали до уваги й те, що в старших класах профільного рівня чинні програми й соціальні виклики висувають нові високі вимоги самостійного й динамічного опанування значних обсягів навчальної професійно спрямованої інформації, формування ключових

компетентностей, вироблення нових підходів до саморозвитку. До цього учням потрібно адаптуватися. У психології доведено, що ефективним засобом забезпечення успішності старшокласників до адаптації в нових умовах навчання є рефлексія – діяльність суб'єкта щодо усвідомлення внутрішньої психічної реальності (мотиваційно-ціннісної, когнітивної, емоційної сфер, психофізіологічних станів). Тому етапи цілевизначення і рефлексії були обов'язковими складниками уроків української мови.

Студіювання спеціальної літератури, спостереження за освітнім процесом уможливило висновок, що сутнісними характеристиками формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови можуть слугувати мотивація, знання, діяльність, рефлексія. Це й дало підстави для визначення чотирьох критеріїв (*мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний, рефлексійний*) сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею.

Оскільки критерій і показник співвідносять як загальне і часткове, конкретне, у роботі кожний критерій схарактеризуємо через низку показників.

Мотиваційний критерій репрезентує усвідомлене бажання десятикласників досягти певних успіхів у навчанні української мови; прагнення використовувати інформаційні ресурси для здобування необхідних знань; розуміння важливості роботи з інформацією, розуміння й неухильне дотримання принципів академічної доброчесності.

Показниками цього критерію стали: сформованість стійкої мотивації до роботи з інформаційними ресурсами, зацікавленість і наявність соціально значущих мотивів до формування вмінь працювати з інформацією, достатніх для адекватного сприймання й застосування її, дотримання принципів академічної доброчесності.

Знаннєвий критерій передбачає наявність в учнів ґрунтовних знань про інформацію, її види, джерела, вірогідність, актуальність, факти і судження, а також про принципи академічної доброчесності.

Показниками означеного критерію визначено опанування теоретичними відомостями про інформацію, її види, джерела, факти і судження, здатність до самостійного здобування знань.

Діяльнісний критерій визначає вміння учнів 10 класу ліцею ставити перед собою конкретні цілі, аналізувати власну діяльність і коригувати її відповідно до поставлених цілей; здійснювати самоосвіту; вибудовувати дослідницько-пошукову, проєктну діяльність.

Показниками сформованості діяльнісного критерію інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею визначено такі: здатність визначати проблему й прогнозувати способи її розв'язання, критично оцінювати ефективність кожного етапу дослідницько-пошукової діяльності, виконувати різні види текстової діяльності (пошук, аналіз, структурування, візуалізація), індивідуально або колективно виконувати проєктну діяльність, продуктивно співпрацювати з іншими особами заради досягнення певної мети.

Рефлексійний критерій визначає сформованість в учнів рефлексійних умінь бачити проблему, визначати перспективи її розв'язання, оцінювати, аналізувати, контролювати й регулювати власну діяльність, здійснювати рефлексію в будь-який спосіб.

Показниками сформованості означеного критерію визначено сформованість рефлексійних умінь в учнів 10 класу ліцею.

Усі означені критерії корелюються зі складниками інформаційно-комунікаційної компетентності й вимогами чинної програми з української мови (профільний рівень) і рівнями сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів (*високий, достатній, середній, низький*).

Високий рівень репрезентує усвідомлене ставлення учня до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, здатність до мовленнєвої взаємодії і соціальної адаптації; розуміння учнями сутності понять *інформація, її види, джерела інформації, факти й судження, академічна доброчесність*; здатність організувати власну діяльність щодо засвоєння теоретичних відомостей (визначає мету засвоєння інформації, пов'язує вивчене з практичною діяльністю); уміння самостійно здобувати потрібну інформацію, критично оцінювати, візуалізувати її, визначати актуальність, вірогідність, факти й судження, неухильне дотримання принципів академічної доброчесності, вияв креативності в процесі мовотворчості.

Достатній рівень – усвідомлене ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, розуміння необхідності досконалого володіння нею в усіх сферах суспільного життя; здатність до мовленнєвої взаємодії і соціальної адаптації; розуміння сутності понять *інформація, її види, джерела інформації, факти й судження, академічна доброчесність*; організація власної діяльності щодо засвоєння теоретичних відомостей (визначає мету засвоєння інформації, проте не завжди пов'язує засвоєне з практичною діяльністю); уміння самостійно здобувати потрібну інформацію, критично оцінювати її, визначати актуальність, вірогідність, факти й судження, проте наявність труднощів у процесі здобування, трансформування, візуалізації інформації; дотримання принципів академічної доброчесності.

Середній рівень – учень ставиться до української мови як до інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, розуміє необхідність досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, водночас не орієнтований на подальший розвиток і вдосконалення здатності до мовленнєвої взаємодії і соціальної адаптації; демонструє несформованість умінь самостійного здобування інформації; відчуває складнощі під час пояснення змісту понять *джерела інформації, факти й*

судження, академічна доброчесність, зокрема в доборі прикладів; лише з допомогою інших осіб може засвоїти теоретичні відомості (визначає мету, цілі засвоєння навчального матеріалу, проте не пов'язує вивчене з теми із практичною діяльністю); не завжди самостійно здобуває потрібну інформацію й не може критично оцінити її, визначає актуальність, вірогідність, факти й судження, проте припускається помилок; іноді порушує принципи академічної доброчесності.

Низький рівень – несформованість усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, несформованість умінь самостійного здобування інформації; нерозуміння сутності понять *інформація, її види, джерела інформації, факти й судження, академічна доброчесність*; неспроможність організувати власну діяльність щодо засвоєння інформації; критичного оцінки її, несформованість умінь визначати актуальність, вірогідність інформації, розрізняти факти й судження; недотримання принципів академічної доброчесності.

Перед початком формувального етапу педагогічного експерименту нам необхідно було визначити рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови. Для цього було проведено констатувальний зріз, що передбачав анкетування учнів для визначення чинників, що впливають на результати навчання, а також виконання завдань, створення проекту.

Щоб визначити рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею до початку експериментального навчання й отримати вірогідні результати під час констатувального етапу педагогічного експерименту, було використано такі методи: анкетування учнів для визначення чинників, що впливають на результати навчання (зацікавленість предметом, мотивація, підтримка з боку вчителя, наявність засобів навчання), самооцінювання здобувачами освіти власного рівня сформованості інформаційно-комунікаційної

компетентності; спостереження за освітнім процесом, що відбувалося безпосередньо в процесі нашої педагогічної діяльності, а також під час відвідування уроків колег очно або онлайн. Зазначимо, що переважну частину спостережень, зокрема 16 уроків із 21, було здійснено онлайн, коли ми приєднувалися разом із групою учнів і були присутніми впродовж уроку.

Для проведення констатувального зрізу було розроблено діагностувальні матеріали – завдання, спрямовані на визначення рівня навчальних досягнень учнів. Розроблені завдання побудовано на матеріалі тексту, оскільки з 5 класу всі чинні програми з української мови передбачають формування в учнів умінь працювати із текстами, зокрема здобувати інформацію, аналізувати її, структурувати тощо. Учні мали уважно прочитати текст і на основі осмислення поданої в ньому інформації виконати низку завдань, що не стосувалися окремих розділів мови, а були спрямовані на осмислення й застосування вміщеної в текстах інформації (аналіз, порівняння).

Анкетування дало змогу визначити сформованість інформаційно-комунікаційної компетентності за мотиваційним критерієм. Для цього учням було запропоновано відповісти на низку запитань:

- Чи потрібно вміти працювати з інформацією?
- Які вміння для цього потрібні?
- Що означає *критично оцінювати інформацію*?
- Що таке інформаційно-комунікаційна компетентність?
- Оцініть свій рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності за 12-бальною шкалою.
- Яких знань для роботи з інформацією вам бракує?
- Які вміння, необхідні для успішної роботи з інформацією, вам потрібно вдосконалити?

Результати анкетування засвідчили високий рівень 11% респондентів, достатній – 22%, середній – 57%, низький – 11%. Так, 90% десятикласників зазначили, що потрібно працювати з інформацією, але лише 25% змогли визначити, які саме вміння для цього потрібні (шукати, структурувати, трансформувати, аналізувати, оцінювати, візуалізувати інформацію).

Показовими є відповіді на запитання «Що означає *критично оцінювати інформацію?*». Пересічно 73% учнів вважають, що це насамперед звертати увагу на авторитетність авторів і джерел інформації, перевіряти відповідність URL-адреси назві сайту, структуру URL-адреси (наявність значка замка, що означає, що з'єднання безпечне, а також наявність префікса `https://`), а також перевіряти інформацію принаймні в трьох джерелах, щоб переконатися в її вірогідності.

Цікавими є відповіді на запитання «Що таке інформаційно-комунікаційна компетентність?» 35% учнів вважають, що це вміння користуватися інформаційними ресурсами; 25% зазначили, що це вміння ефективно комунікувати, зокрема й за допомогою мультимедійних засобів зв'язку, 20% визначили як уміння за допомогою різноманітних інформаційних технологій самостійно здобувати, аналізувати й застосовувати необхідну інформацію, а також уміння обробляти її, зберігати й передавати; 20% не змогли дати відповідь на запитання.

Оцінки власного рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності розподілено так: 12 балів – 5%, 11 балів – 9%, 10 балів – 26%, 8 балів – 13%, 7 балів – 11%, 6 балів – 12%, 5 балів – 20%; 4 бали – 3% , 3 бали – 1% учнів.

На запитання «Яких знань для роботи з інформацією вам бракує?» учні здебільшого відповідали, що хочуть більше дізнатися про штучний інтелект (пересічно 50% відповідей), про те, як його використовувати в освітньому процесі, 23,5% – про цифрові можливості Google, 6,5% зазначили, що мають достатньо знань для роботи з інформацією, 20% учнів не дали відповіді на це запитання.

З-поміж умінь, необхідних учням для роботи з інформацією, більша частина респондентів (60%) також назвала вміння використовувати можливості штучного інтелекту. Це дає підстави стверджувати про мультипредметний характер умінь працювати з інформацією, необхідність урахування можливостей інформатики для формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класів ліцею на уроках української мови, тобто формування інформаційно-комунікаційної компетентності на міжпредметних засадах.

Відповідно до знаннєвого критерію було запропоновано учням завдання на текстовому матеріалі:

I. Прочитайте текст. Чи є у ньому факти? Назвіть їх, вибір обґрунтуйте. Яка інформація потребує підтвердження, а яка – ні? Запропонуйте власне тлумачення слова «довіра».

Тут, у Данії, ми довіряємо не лише рідним і друзям, але й переходимо на вулицях. І це змінює наше життя та дарує відчуття щастя. Під час опитувань ми вкотре переконаємося: у данців дуже високий рівень довіри. На запитання: «Як ви вважаєте, чи можна довіряти більшості людей?» – понад 70 відсотків данців відповідають ствердно.

Потім Крістіан здивував мене ще більше: данці вважають, що їхні діти перебувають у цілковитій безпеці, а тому залишають візочки з немовлятами без нагляду на вулиці біля будинків, кафе та ресторанів. Тут ніхто не замикає велосипеди на замки, а вікна залишають розчиненими.

– Життя стає значно простішим, якщо довіряєш людям, – кажуть данці (Г. Расселл).

II. Як ви ставитеся до проблеми довіри? Кому довіряєте ви, а кому – ні? Чи згодні з думкою данців? Що «дарує відчуття щастя» вам?

Відповідно до діяльнісного критерію учням 10 класу було запропоновано виконати завдання: підготувати інформаційний проєкт з теми «Магія числівника». Для цього вони мали самостійно об'єднатися в групи для спільного виконання завдань: I група – зібрати відомості про числівники-символи; II група – зібрати прислів'я і приказки народів світу, до складу яких входять числівники; III група – скласти карту пам'яті «Граматичні ознаки числівника». Виконання проєкту було спрямоване на перевірку рівнів сформованості вмінь десятикласників шукати потрібну інформацію, структурувати й візуалізувати її.

Відповідно до рефлексійного критерію учням запропонували здійснити самооцінювання й взаємооцінювання проєктного завдання. Для цього їм необхідно було виставити оцінки за 12-бальною шкалою.

Узагальнені показники рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови до початку експериментального навчання подано в таблиці 1:

**Рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності
учнів 10 класу ліцею**

Кількість учнів	Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
316	37	12%	78	25%	168	54%	33	9%

(Табл. 1)

Як засвідчують результати таблиці, на констатувальному етапі дослідження встановлено перевагу (63%) середнього й низького рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Вони продемонстрували недостатній рівень володіння відомостями про інформацію, факти й судження (не всі змогли встановити, що результати анкетування є фактом).

Крім того, не всі змогли чітко пояснити, що означає для них довіра, обґрунтувати свою згоду/незгоду з думкою, висловленою в тексті. Це й зумовило необхідність розроблення, упровадження й експериментальної перевірки методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників ліцею на уроках української мови.

Отже, запропоновані критерії й показники визначення рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею ґрунтуються на врахуванні семантичного наповнення поняття «компетентність», вимог концепції МОН України «Нова українська школа», оновленого Державного стандарту базової середньої освіти, Проєкті Державного стандарту профільної середньої освіти, чинного стандарту базової і повної освіти (2011), міжнародного оцінювання якості освіти PISA, психолого-педагогічних особливостей організації освітнього процесу в старших класах, а також на вивченні й осмисленні мовознавчих, психолого-педагогічних та лінгводидактичних праць, що визначають теоретичні засади і прикладні аспекти формування ключових компетентностей учнів старших класів, зокрема інформаційно-комунікаційної.

3.2. Мета й завдання експериментального навчання

Вивчення літератури з проблеми дослідження, стану навчання української мови в 10 класах, результати констатувального зрізу педагогічного експерименту уможливили висновок про необхідність розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови, зумовленої:

- соціальним замовленням на формування компетентного мовця, який має низку сформованих ключових компетентностей і наскрізних умінь, зокрема розвинені вміння ефективно працювати з інформацією, критично оцінювати її, виокремлювати вірогідну, актуальну, передавати, не спотворюючи її іншим, використовуючи зокрема різноманітні мультимедійні засоби;

- динамічними змінами в українській мові, зокрема системним оновленням правописних норм, уведенням нових правил, що є реакцією на зміни в лексичному складі мови, які спонукають до розроблення відповідних способів ознайомлення з такою інформацією, застосування її в комунікативній практиці;
- нерозробленістю методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови;
- відсутністю сучасної науково-методичної літератури, яка допомогла б учителям у розв'язанні означених проблем.

Для розроблення теоретичних засад педагогічного експерименту ми виходили з положень компетентнісного навчання, спрямованого на розвиток особистості учня, співпрацю всіх суб'єктів освітнього процесу; діяльнісний характер навчання, індивідуалізацію та диференціацію навчання задля ефективного формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею.

Експериментальна робота проводилася в таких закладах: ЗЗСО № 252 м. Києва (довідка №01/16-62 від 29.06.2023 р.), Новопетрівському ліцеї Вишгородського р-ну Київської обл. (довідка №254 від 28.09.2023 р.), Новокосятинівському ліцеї Миколаївської обл. (довідка №137 від 20.10.2023 р.), ліцеї «Галицькому» Львівської міської ради (довідка №01-18/279-2 від 03.10.2023 р.), ліцеї «Львівському» Львівської міської ради (довідка №711 від 09.10.2023 р.).

В експериментальному дослідженні взяло участь 14 учителів української мови, 316 учнів 10 класу: в експериментальних класах навчалися 156 учнів, 160 – у контрольних. Добираючи контрольні й експериментальні класи, ми передбачали, що учні матимуть приблизно однаковий стартовий рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності та наскрізних умінь. Обов'язковою умовою експериментального навчання було те, що учні в контрольних класах навчатимуться за традиційною методикою, а в експериментальних – із

використанням наших методичних рекомендацій, вправ і завдань. Методичними рекомендаціями були забезпечені всі вчителі експериментальних класів.

Для проведення дослідного навчання було окреслено коло таких умов:

- під час поділу на експериментальні й контрольні класи добирали з приблизно однаковим рівнем загального й мовленнєвого розвитку учнів;
- проведення експериментальної роботи впродовж усього курсу вивчення української мови в 10 класі ліцею;
- застосування таких інформаційно-комунікаційних технологій, які дають можливість для пошуку, зберігання, передавання інформації, трансформування її, переведення в інший формат тощо.

У процесі експерименту ми радили вчителям ураховувати психологічні особливості учнів старших класів, зміст і вимоги чинної програми з української мови (профільний рівень), вимоги компетентнісного підходу, що зумовлюють посилення функційного аспекту навчання української мови, упровадження компетентнісно орієнтованих завдань, спрямованих на формування предметної і ключових компетентностей учнів.

Мета експериментального навчання полягала в розробленні науково обґрунтованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови.

В основу розроблення програми експериментального навчання було покладено припущення, що робота з формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови стане результативною за умов: уведення відомостей про інформацію, її види, джерела тощо; дотримання компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного й інтегративного підходів, що стимулюють інтерактивну діяльність старшокласників, їхню потребу в спілкуванні, наближуючи модельовані умови навчальної комунікації до природних; упровадження системи вправ і завдань для формування

інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови.

У процесі розроблення експериментальної методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови розв'язували *завдання*, головними з-поміж яких стали:

1. Розроблення програми експериментального навчання учнів 10 класу ліцею на уроках української мови;
2. Доповнення змісту навчання української мови теоретичними відомостями, що забезпечують формування змістового складника інформаційно-комунікаційної компетентності;
3. Відбір методів, прийомів і засобів, спрямованих на ефективне засвоєння мовного матеріалу й формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів;
4. Створення системи вправ і завдань, що сприятимуть формуванню впевненого, критичного і відповідального використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови.

Програма експериментального навчання передбачала вивчення й аналіз літератури з проблеми дослідження, проведення спостережень на уроках української мови в старших класах, вивчення й узагальнення досвіду вчителів-словесників, а також виокремлення основних понять, визначення етапів педагогічного експерименту задля ефективного формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови, а також реалізації провідної ідеї дослідного навчання – формування в учнів 10 класу ліцею готовності безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби,

використовувати здобуті знання в різних життєвих ситуаціях, дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Студіювання лінгвістичної, психологічної, психолінгвістичної і методичної літератури з проблеми дослідження, анкетування вчителів української мови й десятикласників дали змогу визначити вихідні положення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови:

- здійснювати навчання на компетентнісних засадах;
- урахувати лінгводидактичний, розвивальний, виховний потенціал цифрових технологій, добираючи такі з них, що стимулюватимуть учнів до словесного самовдосконалення, розвитку індивідуальної мовотворчості.

Під час організації експериментального навчання було враховано, що реалізація сучасних лінгводидактичних підходів у старших класах (профільний рівень) має певні особливості, що впливають зі специфіки змісту навчання й зумовлюють добір відповідних методів, прийомів і засобів. Аналіз фахових джерел, здійснення спостережень за освітнім процесом дали підстави вважати, що розв'язанню проблеми значною мірою сприятиме реалізація низки підходів. Для визначення особливостей реалізації підходів до навчання української мови в старших класах профільного рівня було проведено опитування вчителів української мови (35 осіб), яким запропоновано виокремити найбільш значущі для шкільної практики підходи й проранжувати їх за значущістю. У результаті педагоги виокремили провідні підходи в такій послідовності: компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, інтегративний.

Поділяючи думку дослідників (З. Бакум, С. Караман, С. Омельчук та ін.), які вважають, що з підходів впливають принципи навчання, ми визначили ті принципи, які зумовлюють побудову експериментальної роботи з формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках

української мови шляхом опрацювання фахової літератури, узагальнення досвіду роботи вчителів-словесників. Погоджуючися з думкою О. Горошкіної, О. Кучерук, А. Олійник, О. Полінок про важливість дотримання в процесі навчання української мови на профільному рівні низки принципів, зокрема комплексного розвитку особистості учня, стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні, комунікативного співробітництва, актуалізації результатів навчання, індивідуалізації, текстоцентризму, екстраполюємо визначені науковцями принципи в контекст нашого дослідження. Для цього схарактеризуємо їх докладніше:

Принцип комплексного розвитку особистості учня впливає з основних положень компетентнісного підходу й зумовлює добір змісту навчання, спрямованого на комплексне формування ключових компетентностей, зміну акцентів у навчальній діяльності для забезпечення особистісного розвитку учнів, посилення практичної спрямованості навчання української мови через уведення завдань, що передбачають здобування інформації, переструктурування, трансформування її, висловлення припущень, моделювання ситуацій тощо.

Принцип стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні набуває особливої актуальності в умовах постійного збільшення й динамічного оновлення інформації, з якою працюють учні. Означений принцип уможливорює систематичне залучення старшокласників до самостійної навчально-пошукової діяльності, роботи з лексикографічними, додатковими інформаційними джерелами, довідковою літературою, зокрема й із електронними ресурсами для здобування певних відомостей, уточнення інформації, перевірки правильності слововживання, значення невідомих слів, їх наголошування, написання тощо.

Принцип комунікативного співробітництва зумовлює міжособистісну взаємодію й спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу, зокрема використовуючи інформаційно-комунікаційні засоби. На уроках української мови дотримання означеного принципу уможливорює залучення учнів до роботи в парах

і групах, сприяє організації проєктної діяльності, забезпечує комунікативну взаємодію під час розв'язання навчальних завдань.

Принцип актуалізації результатів навчання передбачає, з одного боку, опору на результати навчання, здобуті учнями в основній школі, з іншого – показ способів практичного застосування знань української мови, набутих умінь і навичок для розв'язання навчальних і життєвих завдань.

Принцип індивідуалізації полягає в урахуванні педагогами психологічних особливостей кожного учня, наданні кожному з них можливості для самореалізації, самоорганізації, самоактуалізації (вибір індивідуальної освітньої траєкторії).

Принцип текстоцентризму орієнтує на застосування тексту як основного засобу навчання, що сприяє засвоєнню учнями мовної і позалінгвальної інформації, є інструментом створення розвивального середовища. У процесі експериментального навчання було використано первинні й вторинні тексти, тобто створені учнями на основі перероблення й візуалізації інформації; одиничні й множинні; цілісні, перервані й змішані тексти.

Реалізація означених принципів зумовила введення певних теоретичних відомостей, що доповнювали чинну програму й сприяли формуванню в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови; застосування компетентнісно орієнтованих завдань, спрямованих на формування в учнів предметної і ключових компетентностей.

Зміст експериментального навчання було визначено на основі вимог чинної програми з української мови для учнів 10 класу (профільний рівень) і доповнено відомостями про інформацію та академічну доброчесність. Як уже зазначалося, матеріал добирали, ураховуючи його вплив на формування інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласника. У таблиці 2 подано теми, якими доповнено програму. З огляду на те, що програма для профільного рівня вже містить значну кількість інформації і вводити нові теми надзвичайно складно, адже

це може призвести до перевантаження учнів, ми подавали відомості розосереджено в межах інших програмових тем. Почасти вдавалися до застосування вправ, побудованих на текстах відповідної тематики (про інформацію, інформаційні джерела, комп'ютерні програми для роботи з інформацією, фейки тощо). Використовували фрагменти підручника інформатики. У такий спосіб реалізовано міжпредметні зв'язки між українською мовою та інформатикою.

Експериментальне навчання відбувалося поетапно. Кількість етапів і змістове наповнення кожного з них визначали, ураховуючи такі чинники:

- результати діагностувального зрізу, що виявив прогалини в мовній підготовці учнів і дав змогу окреслити напрями формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею;
- зміст мовної, мовленнєвої, соціокультурної і діяльнісної змістових ліній чинної програми з української мови (профільний рівень).

На підставі аналізу чинної програми, даних констатувального етапу педагогічного експерименту було виокремлено три етапи формувального експерименту.

Перший етап експериментального навчання – *пропедевтично-мотиваційний* – передбачав мотивацію навчальної діяльності учнів і коригування здобутих в основній школі мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок, введення вправ і завдань, спрямованих на формування інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників. Мета етапу полягала в тому, щоб навчити учнів працювати з інформацією, критично оцінювати її і використовувати, дотримуватись правил академічної доброчесності. З огляду на це в процесі першого етапу увагу учнів було акцентовано на вивченні таких тем: «Інформація і її види», «Джерела, добір і пошук інформації», «Вербальні і невербальні засоби інформації», «Академічна доброчесність».

Упродовж етапу основну увагу вчителі спрямували на формування в десятикласників умінь здійснювати інформаційний пошук, визначати способи добору інформації; критично обирати джерела інформації, розрізняти достовірну/недостовірну інформацію; визначати вербальні і невербальні засоби інформації; унаочнювати інформацію, використовувати її, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

Другий етап – *узагальнювальньо-систематизувальний* – передбачав узагальнення й систематизацію знань, умінь і навичок із мовознавства, культури мовлення, удосконалення вмінь текстосприймання і текстотворення й водночас формування стійких умінь працювати з інформацією. Для цього було введено такі теми: «Види інформації», «Надійність джерел інформації», «Актуальність, достовірність і несуперечливість інформації», «Факти і судження», «Явний і прихований зміст інформації», «Елементи маніпуляції», «Фейки». Ці відомості ознайолювали здобувачів освіти з правилами добору інформації, визначення її достовірності, актуальності. Знання цих правил є важливим для людей незалежно від віку, статі, роду діяльності. Зусилля вчителів були спрямовані на формування в десятикласників умінь виявляти головне, другорядне, визначати достовірність/недостовірність, суперечливість/несуперечливість, актуальність інформації; визначати явний і прихований зміст, елементи маніпуляції, аналізувати мовні засоби маніпуляції, трансформувати інформацію (переводити текстову інформацію в схеми, таблиці, колажі, мультимедійні презентації тощо); використовувати здобуту інформацію, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

Це зумовило підготовку учнями інформаційно-дослідницьких проєктів. Кожен десятикласник мав змогу вибрати оптимальний спосіб діяльності під час пошуку, структурування, репрезентації інформації тощо, а вчителям – застосувати компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний підходи до навчання.

Такі проєкти передбачали роботу з інформацією, важливою і для розширення обсягу знань з української мови, умінь і навичок володіння її комунікативними ресурсами в мовленні, і для формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Кінцевим продуктом проєктної діяльності, окрім мультимедійних презентацій, стали узагальнювальні схеми, таблиці, буклети, наприклад, «Десять найвидатніших мовознавців в історії людства», «Відкриття, що змінили світ», «Цікаве мовознавство» та ін.

Третій етап експерименту – *контрольно-рефлексійний* – передбачав переважно перевірку рівня засвоєних знань, набутих умінь і навичок, рефлексію учнів, пошук нових способів відпрацювання опанованих видів діяльності. Під час цього етапу десятикласники опрацьовували текстову інформацію, трансформували її в графічну й навпаки, аналізували й оцінювали (практично). З огляду на це вчителі зосередили увагу на формуванні в учнів умінь аналізувати, оцінювати інформацію, робити висновки.

Упродовж етапу учнів активно залучали до самооцінювання й взаємооцінювання навчальних досягнень, рефлексії, що передбачала продовження речень, наприклад, «Під час уроку ми вивчили...», «Ці знання знадобляться для ...», «На уроці ми навчилися ...» тощо, вибору потрібних слів із низки запропонованих: На уроці я працюва___ активно, зосереджено, наполегливо, пасивно, розсіяно, невпевнено (потрібне підкреслити), виставлення оцінок за урок собі, однокласникам, визначення напрямів самовдосконалення.

Етапи експериментального навчання представлено в таблиці 2.

В експериментальних класах використовували методи і прийоми, підпорядковані експериментальній програмі. Проаналізувавши наукові студії, присвячені методам навчання української мови (О. Біляєв, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук та ін.), ми обрали класифікацію методів, запропоновану Н. Голуб, О. Горошкіною: методи вчителя (методи навчання), методи

учня (методи учіння) і методи їхньої спільної діяльності, зокрема: 1) оргдіяльнісні: цілевизначення, планування; 2) методи опрацювання й засвоєння інформації; 3) методи закріплення й творчого застосування знань і вмінь: метод вправ, метод проєкту; 4) методи самоконтролю: емоційний (відчуття задоволення/незадоволення), пізнавальний (тести, відповіді на запитання для самоконтролю), творчий (пошуки способів і ситуацій застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок), діалогічний (складання запитань для уявного діалогу за вивченою темою) (Голуб & Горошкіна, 2022).

Етапи експериментального навчання

Етапи експериментального навчання	Мета роботи	Зміст навчання, спрямований на формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів	Методи і прийоми, що застосовувалися впродовж етапу	Уміння, що формувалися впродовж етапу
<i>пропедевтично-мотиваційний</i>	мотивувати учнів працювати з інформацією, використовувати її, дотримуватись правил академічної доброчесності	Інформація та її види. Джерела, добір і пошук інформації. Академічна доброчесність. Вербальні і невербальні засоби інформації.	1) оргдіяльнісні: цілевизначення, планування 2) методи опрацювання й засвоєння інформації (читання, пояснення, моделювання, складання карт пам'яті, колажів), формулювання уточнювальних запитань; 3) методи закріплення й творчого застосування знань і вмінь: метод вправ;	здійснювати інформаційний пошук, визначати джерела інформації, ключові слова, визначати вербальні й невербальні засоби інформації, установлювати доцільність зорової підтримки, унаочнювати інформацію; використовувати інформацію, дотримуючись

			4) методи самоконтролю: тести, відповіді на запитання для самоконтролю, пошук способів і ситуацій застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок.	принципів академічної доброчесності
<i>узагальнювально-систематизувальний</i>	ознайомити учнів з видами інформації, критеріями відбору її, сформулювати вміння визначати правильно джерела інформації, здобувати актуальну й несуперечливу інформацію; навчити десятикласників розрізняти факти й судження	Види інформації. Надійність джерел інформації. Якість і достовірність інформації. Українські знаки-символи. Факти і судження. Явний і прихований зміст інформації. Елементи маніпуляції. Фейки.	1) оргдіяльнісні: цілевизначення, планування 2) методи опрацювання й засвоєння інформації: читання, пояснення, моделювання, визначення ключових слів, складання карт пам'яті, колажів, схем, таблиць, формулювання уточнювальних запитань; 3) методи закріплення й творчого застосування знань і умінь: метод вправ, метод проєктів; 4) методи самоконтролю: тести, відповіді на запитання для самоконтролю, пошук способів і ситуацій застосування здобутих знань,	виявляти головне, другорядне, визначати достовірність / недостовірність, суперечливість / несуперечливість, актуальність інформації; обґрунтовувати достовірність інформації; визначати явний і прихований зміст інформації, елементи пропаганди, фейки; переводити текстову інформацію в схеми, таблиці, колажі, мультимедійні презентації, використовувати інформацію, дотримуючись принципів

			набутих умінь і навичок, розповідь, самооцінювання	академічної доброчесності; висловлювати власне ставлення до змісту
<i>контрольно-рефлексійний</i>	перевірка рівня сформованості вмінь і навичок працювати з інформацією	Опрацювання текстової інформації. Трансформування інформації. Застосування інформації в різних ситуаціях спілкування (<i>практично</i>).	1) оргдіяльнісні: цілевизначення, планування 2) методи опрацювання й засвоєння інформації (читання, пояснення, моделювання, складання карт пам'яті, колажів, схем, таблиць), формулювання уточнювальних запитань, висунення припущень; 3) методи закріплення й творчого застосування знань і вмінь: метод вправ, метод проєктів; 4) методи самоконтролю: тести, відповіді на запитання для самоконтролю, пошук способів і ситуацій застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок, самооцінювання, взаємооцінювання.	аналізувати, оцінювати інформацію, робити висновки; зіставляти інформацію з власним життєвим досвідом

(Табл. 2)

Особлива роль належала методам опрацювання й засвоєння інформації: читання (візуальне сканування тексту; вдумливе читання; вибіркоче читання); дослідницький (прогнозування, узагальнення, власне формулювання правил, понять, висновків); асоціативний (співвіднесення інформації за схожістю з відомими предметами, явищами, формами, знаками); візуалізація інформації (створення образів, що презентують поняття; уявне ілюстрування; складання колажів); конструювання (перетворення текстової інформації в малюнок, схему, таблицю); моделювання (створення моделі, ланцюжка, у якому виучуване явище, поняття посідає відведене йому місце); пояснення (пояснення вивченого членам своєї родини, друзям); мнемонічний (складання карт пам'яті, хмар слів; визначення ключових слів; активне пригадування)» (Голуб & Горошкіна, 2022).

Відбір змісту навчання, методів і прийомів залежав від мети етапу експериментального навчання, умінь, які необхідно формувати впродовж нього, характеру діяльності учнів, а також відбувався за визначеними критеріями:

- спрямованість на формування ключових і предметної компетентностей;
- спрямованість на міжособистісну взаємодію;
- результативність.

Для ознайомлення з новими темами на всіх етапах експериментального навчання здебільшого використовували метод пояснення – інформаційне повідомлення вчителя, що містить елементи бесіди, дискусії. Означений метод спрямований на розкриття мовного факту, явища, правила чи способу дії і забезпечення усвідомленого засвоєння цієї інформації учнями. Для ефективної організації роботи десятикласників з інформацією найчастіше використовували метод вправ, що передбачав сприймання інформації, визначення ключових слів, головного і другорядного, виокремлення проблеми, порушеної в тексті, пошук способів її розв'язання; метод проєктів, що передбачав пошук інформації, осмислення, структурування, передачу її, виготовлення на основі здобутої

інформації нового продукту (презентація, колаж, повідомлення тощо). Під час проєктної діяльності інтенсивно здійснювалася продуктивна співпраця здобувачів освіти одне з одним, формувалися комунікативні вміння, зокрема, правильно, чітко й логічно викладати думки, обстоювати власну думку. У такий спосіб учні опановували соціально значущі правила комунікативної взаємодії. Цінність проєктів полягала і в тому, що учні брали на себе відповідальність за успіхи кожного члена групи під час розв'язання навчальних завдань, передбачених умовами проєкту, підтримували одне одного, допомагали учасникам проєктної групи. Під час спільної роботи над виконанням проєктів учнів експериментальних класів залучали до само- й взаємооцінювання.

У процесі експерименту брали до уваги, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів – складна й копітка робота, на яку впливає багато чинників. Рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників перевіряли на кожному з етапів педагогічного експерименту: після завершення першого етапу визначали ефективність експериментального навчання, зацікавленість учнів вивченням відомостей про інформацію та академічну доброчесність; після другого етапу – рівень засвоєння здобувачами освіти відомостей про інформацію, сформованості вмінь працювати з інформацією, оцінювати її достовірність, актуальність тощо; після третього етапу – уміння розрізняти факти й судження, а також здійснювати рефлексію, оцінювати освітні результати.

Задля діагностики вихідного рівня, проміжних і кінцевих результатів педагогічного експерименту було використано індивідуальні бесіди з учнями 10 класу, педагогами; застосовано спостереження за освітнім процесом, анкетування, контрольні зрізи. Бесіду використовували задля врахування побажань, критичних зауважень учителів та учнів, контрольні зрізи – для встановлення рівнів

сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу й моніторингу динаміки змін.

Отже, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею в процесі експериментального навчання визначено як складний, багатоаспектний процес навчально-пізнавальної, практичної й контрольної-рефлексійної діяльності: від узагальнення й систематизації до практичного застосування здобутих знань, усвідомлення їх необхідності й важливості для розв'язання навчальних і життєвих завдань. Кожний етап педагогічного експерименту потребував відповідних дій педагога й учнів, використання адекватних змістові форм, методів, прийомів і засобів навчання задля успішного формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови.

3.3. Перебіг експериментального навчання

Експериментальне навчання проводилося за розробленою програмою поетапно. Для цього було визначено 10 класи тих шкіл, у яких проводився констатувальний зріз.

Як уже було зазначено, мета роботи на першому етапі полягала в тому, щоб навчити десятикласників працювати з інформацією, визначати джерела інформації, критично оцінювати її, використовувати, дотримуватись правил академічної доброчесності. Зміст роботи на першому етапі передбачав ознайомлення з відомостями про інформацію та її види, джерела, добір і пошук інформації, академічну доброчесність. Ці відомості розширили зміст чинної програми розосереджено. Здебільшого учнів ознайомлювали з ними під час виконання текстових вправ, що містили відповідний зміст і завдання, спрямовані на формування низки вмій. Наприклад, під час вступного уроку з української мови для учнів 10 класу було заплановано виконання такої вправи:

I. Прочитайте текст. Визначте його основну думку. Про які функції мови йдеться в тексті? Які мовні засоби використовує автор для цього, не називаючи функцій мови?

Людина – вінець природи. З-поміж інших істот її вирізняє здатність до мови. Без неї людина просто не була б людиною та радше нагадувала б мавпу. Значення мови як для кожної окремої людини, так і для суспільства в цілому важко переоцінити. Мова для нас є основним засобом спілкування, обміну інформацією, пізнання, впливу. Завдяки їй ми нагромаджуємо свій досвід і зберігаємо в часі досвід та знання минулих поколінь (К. Булаховський).

II. Як ви розумієте суть слова інформація? За допомогою яких органів людина здобуває інформацію про світ? Зробіть висновок, чи впливає знання мови на становлення особистості.

Після виконання вправи десятикласників ознайомили з відомостями про інформацію та її види. Урок розпочали з бесіди:

- Яку інформацію ви найчастіше шукаєте?
- Як не заблукати в пошуку інформації?
- Якби вам довелося намалювати слово «інформація», як би ви це зробили?
- Складіть хмару слів «Інформація».

Далі запропонували завдання ознайомитися зі змістом таблиці, навести приклади кожної форми подання інформації.

Форми подання	Сприйняття	Інформація
Текстова	Візуальне	Текст, цифрові дані, графіки, діаграми, піктограми, дорожні знаки, малюнки, світлини
Числова		
Графічна		
Жести, міміка		
Звукова	Слухове	Мовлення, музика, сигнали
Тактильна	За допомогою дотику	Який на дотик оксамит, кора дуба, троянда

Нюхова	Органами нюху	Аромат півоній, троянд, лаванди
Смакова	Органами смаку	Кава, апельсин
Мультимедійна	Комбіноване	Відеофільм

(Табл. 3)

Після цього було запропоновано скласти самостійно визначення інформації та її основних ознак. У результаті вийшло таке визначення:

Інформація – це надані кимось чи здобуті самостійно відомості про осіб, предмети, факти, події, явища й процеси тощо.

Крім того, у процесі обговорення учні дійшли висновку, що інформації притаманні такі характеристики: цінність, достовірність, повнота, актуальність, доступність, об'єктивність, які і є основними ознаками інформації.

У такий спосіб на уроці було актуалізовано й систематизовано відомості про інформацію, здобуті в 5-9 класах, тобто створено підґрунтя для засвоєння інших важливих для формування інформаційно-комунікаційної компетентності відомостей.

Під час вивчення фонетики було продовжено роботу із засвоєння учнями відомостей про інформацію, її джерела, достовірність. Для цього було запропоновано таку вправу:

Прочитайте тексти. Чим вони пов'язані між собою. Випишіть ключові слова. Чи можна вважати подану в текстах інформацію достовірною? Як це перевірити? Які відомості зацікавили вас найбільше?

- Хтось одного разу назвав голос «другим обличчям», і дійсно, голос може розповісти про людину так само багато, як і обличчя. Ваш голос здатний розповісти про почуття, про здоров'я, про те, наскільки розкуто себе відчуваєте, звідки ви родом, яку здобули освіту, наскільки легко підкоряєтеся тиску інших осіб. Загалом, голос здатний розкрити всю психологічну історію особистості.

- У старій Італії в паспорті (крім інших прикмет людини) вказували і тембр її голосу. Вважали, що тембр голосу є природною властивістю людини і його змінити не можна.
- Голос – візитівка людини, саме тому в найбільших банках світу деякі сейфи запрограмовані на голос власника. Якщо тільки якийсь найменший тон відхилився в сторону, все, заповітні дверцята ні за що не відкриються.
- Що нижче голос чоловіка, то сильніше і надійніше він виглядає в очах жінки. До речі, статистика підтверджує вплив голосу на успіх у протилежної статі.
- У США, Англії та Італії запис голосу вважають незаперечним юридичним документом, підробити який неможливо (як вважає правосуддя).
- Жінки, які працюють у чоловічому колективі, починають говорити більш низьким голосом, причому це відбувається несвідомо.
- Дослідження американських вчених показали, що спів не тільки розвиває легені, грудну мускулатуру, а й зміцнює серцевий м'яз. Не дивно, що тривалість життя переважної більшості професійних співаків значно вище середньої.
- Порада для тих, хто хоче поліпшити свій голос: покращує звучання голосу заняття співом. Залишившись у квартирі наодинці із собою і домашніми турботами, спробуйте що-небудь досить голосно заспівати. Надувайте повітряні кульки – це дуже зміцнює дихальну систему. Урізноманітнюйте мову інтонаціями, особливо якщо ви схильні подавати інформацію «на одній ноті». Кілька разів прочитайте вголос невеликий відрізок тексту (найкраще вірш), з кожним новим прочитанням наповнюючи його новими інтонаціями (з інтернетних джерел).

Вправа була спрямована на формування в учнів умінь визначати джерела інформації, ключові слова, висловлювати ставлення до змісту та ін.

Робота над формуванням інформаційно-комунікаційної компетентності учнів відбувалася як на аспектичних уроках, так і на уроках мовленнєвого спілкування. Під час вивчення теми «Поняття про текст як продукт мовленнєвої діяльності. Текстоутворювальні категорії» учням було запропоновано таку вправу:

I. Прочитайте виразно. Доведіть, що це текст. Визначте його тему й основну думку.

Як екологічні проблеми загрожують безпеці людства

У переліку основних ризиків експерти називають екстремальні погодні умови, які призведуть до гибелі людей і матеріальних збитків, а також масштабні стихійні лиха – землетруси, цунамі, виверження вулканів і геомагнітні бурі.

Найбільше через сучасний стан екології переймається молоде покоління. У звіті вказано, що 90% опитаних молодих людей приділяють увагу екологічним проблемам. Водночас серед старшого покоління лише 67% опитаних респондентів вважають ці питання важливими.

До слова, діяльність людини вже призвела до вимирання 83% усіх диких ссавців і половини рослин. Це загрожує системам харчування та охороні здоров'я (з інтернету).

II. Визначте, яким способом пов'язані речення в тексті – послідовним (ланцюжковим) чи паралельним.

III. Які ключові слова визначають тему тексту?

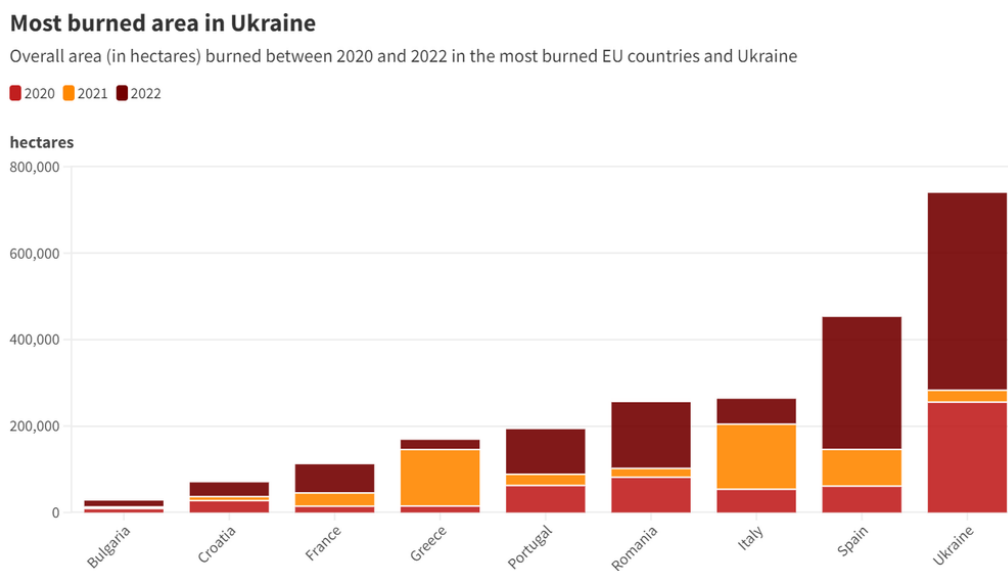
В експериментальних класах до тексту було запропоновано ще низку завдань, спрямованих на формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови, зокрема:

- *Схарактеризуйте інформацію за критеріями доступності й повноти. Чи актуальна ця проблема для нашого суспільства? Що про неї думаєте ви?*

- Чи всі правила екологічної поведінки є ефективними?
- Назвіть дії, спрямовані на збереження довкілля, які може зробити кожен із нас.

Оскільки інформація може бути представлена в різний спосіб, останнім часом зростає роль перерваних, змішаних текстів, усе частіше інформацію представляють в інфографіці, оскільки в такий спосіб можна передати значні обсяги інформації. З огляду на це в експериментальних класах було передбачено систематичну роботу з інфографікою. Учням пропонували засвоїти інформацію через сприймання й осмислення графіків, плакатів, колажів тощо, і створити інфографіку. У цьому випадку відбувалася реалізація міжпредметних зв'язків української мови з інформатикою. Як приклад наведемо завдання, використане під час вивчення теми «Виступ на зборах, семінарах, конференціях».

1. Розгляньте інформацію (інфографіка EDJNet, рис. 13). Визначте форму подання її. Подайте цю інформацію за допомогою тексту. Із якою метою поєднують текстову й графічну інформацію під час виступів? Яка форма полегшує сприйняття?

(Рис. 13)

II. Наскільки важлива ця інформація? Як ви вважаєте, чому в Україні найбільша кількість лісових пожеж серед європейських країн? Запропонуйте власні варіанти шляхів зменшення лісових пожеж в Україні та світі. У разі потреби використайте один із початків: «Лісових пожеж в Україні та світі було б значно менше, якби...», «Кількість лісових пожеж в Україні та світі скоротиться, якщо...».

У процесі вивчення розділу «Лексикологія» учням експериментальних класів запропонували виконати такі вправи:

Прочитайте тексти. Що їх об'єднує? Визначте, яка інформація з текстів є для вас відомою, яка – новою. Чи вся інформація, наведена в текстах, є достовірною? У яких ситуаціях можна використати ці відомості? Сформулюйте за змістом текстів кілька запитань для однокласників. Знайдіть у відкритих джерелах інформацію про авторські неологізми. Розкажіть про це однокласникам.

I. Слово *ліліпут* вигадав англомовний ірландський письменник Джонатан Свіфт, пишучи «Мандрі Гуллівера». Автор слова *робот* – чеський письменник-фантаст Карел Чапек. А слово *газ* уперше в значенні певного хімічного стану вжив голландський хімік Ян Баптист ван Гельмонт...

Дитяча письменниця й засновниця простору дитячої книги «Барабука» Таня Стус вжила якимось словом *придеревитися* (за аналогією до *приземлитися*), а її книжка з курсом літературної творчості для дітей за назву має авторський неологізм «*Письмонавтика*» (А. Левкова).

II. Виявляється, що слово *мрія* виникло в пошевченківську добу. Його створив для української мови письменник Михайло Старицький. Звичайно, так майстерно й філігранно викувати слово можна тільки на злеті поетичного

натхнення. Пригадаймо перші кроки цього слова. Це було так: Михайло Старицький написав вірш, який присвятив матері Лесі Українки Олені Пчілці. Новостворене слово припало до душі письменниці й зазвучало в її поезіях. Зусиллям двох поетів – Михайла Старицького й Олени Пчілки – слово *мрія* зійшло на багатобарвній ниві української мови, завітло, зачарувало нас своєю красою (*I. Вихованець*).

У процесі роботи з текстами учні зазначили, що інформація є достовірною, оскільки автори – відомі й авторитетні люди (письменниця і мовознавець). Учителі запропонували десятикласникам опрацювати інформацію Ореста Друля «Хто придумав мрію?» за покликанням <https://zbruc.eu/node/101593#:~:text=>

Під час опрацювання учні дізналися, що «на сторінках спеціалізованих видань з'явилася раніше замовчувана версія: слово *мрія* вперше вжила саме вона, Олена Пчілка. Ця думка живе й досі – паралельно з іншою популярною версією, що автором «мрії» насправді був найзнаменитіший коваль нових слів Михайло Старицький» (Друль, б. д.).

Тож цілком логічним стали проблемні запитання до класу: Як визначити, хто ж саме створив слово? Чому виникли різні версії походження слова?

Наступна справа була спрямована не лише на актуалізацію знань про певні шари лексики, а й формування вмінь використовувати лексичні одиниці відповідно до контексту:

I. Прочитайте текст. Знайдіть слова, ужиті в переносному значенні. Яку проблему порушив автор? З якою метою він використовує терміни? Чи можна вважати цю інформацію цінною для вас, актуальною і доступною? Аргументуйте. У якому реченні висловлено основну думку? Наскільки вона обґрунтована? Назвіть

докази, які автор наводить, щоб переконати читачів знаходити синергію. Випишіть ключові слова.

Чи доводилося тобі бачити, як дикі гуси, вишикуючись клином, летять на зиму у вирій? Намагаючись з'ясувати, чому вони летять саме так, науковці виявили дивовижні речі.

- Летячи клином, уся зграя здатна пролетіла на 71% далі, ніж якби кожна птаха летіла сама. Річ у тім, що коли гуска махає крилами, вона створює висхідний потік повітря для тієї, яка летить за нею.
- Коли передня гуска втомлюється, вона переходить у задню частину клину, пропускаючи наперед іншу.
- Ті гуси, що летять позаду, своїм гелготанням підбадьорюють передніх.
- Щоразу, коли гуска вибивається з клину, вона відчуває, що летіти стало важче, і вона повертається в стрій.
- Якщо котрась гуска випадає з клину через недугу чи поранення, двоє гусей супроводжують її, надаючи допомогу та захист. Вони залишаються з хворою гускою, доки та не одужає, а тоді приєднуються до іншого клину або створюють власний, щоб наздогнати своїх.

Розумні птахи ті гуси! Наганяючи повітря одна одній, чергуючись на чолі ключа, підбадьорюючи одна одну, тримаючи стрій, пильнуючи поранених, вони досягають набагато більше, якби летіли поодинці. Виходить, що птахи знайшли синергію?

Що ж воно таке – знаходити синергію? Якщо в загальних рисах, то синергії досягають, коли двоє чи більше людей працюють разом, щоб досягнути кращого результату, ніж їм вийшло поодинці. Синергія – це коли виходить не на твоє чи на моє, а на краще; це – «вершинний шлях» (за Ш. Кові).

II. Яку форму подання інформації тут застосовано? Поміркуйте й запишіть кілька речень, у яких висловіть пропозиції щодо знаходження синергії.

Крім завдань на уроці, учням пропонували домашні завдання, спрямовані на ознайомлення з відомостями про інформацію. Наведемо приклади таких завдань:

I. опишіть інформацію, розміщену в межах вашої школи. Які форми подання переважають і чому?

II. Назвіть дорожні знаки. Розкажіть про форми подання інформації для водіїв і пішоходів.

Під час вивчення теми «Лексика української мови за походженням» учням було запропоновано завдання, спрямовані на формування вмінь знаходити в тексті слова іншомовного походження, пояснювати їхні стилістичні можливості, уміло й доцільно використовувати їх в усному і писемному мовленні; виконувати пошукову роботу, готувати на цій основі стислі повідомлення:

Прочитайте текст, випишіть із нього нові для вас слова. У якій сфері їх використовують? Ці слова доцільно зарахувати до запозичень чи до іншомовних? У яких словниках можна дізнатися їхнє значення?

Сервіси для перевірки текстів на унікальність працюють, як правило, за однаковим алгоритмом. Документ трансліюється текстовим редактором у текст формату .txt і проходить перевірку. Перевірка та пошук збігів здійснюється методом шингл, тобто розбивки тексту. Шингл – структурно-логічний фрагмент тексту, що складається з послідовності кількох слів. Пошук в інтернеті здійснюється кількома пошуковими системами. У результаті візуалізується відсоток оригінальності тексту та список сайтів з відсотком збігу відповідними кольорами в залежності від застосованих пошукових серверів (за матеріалами збірника «Академічна доброчесність: виклики сучасності»).

1. Чи можна в тексті уникнути слів іношомовного походження? Відповідь обґрунтуйте.
2. Чи доводилося вам користуватися такими сервісами? Якщо так, розкажіть про свій досвід.
3. Для чого, на вашу думку, потрібні подібні програми?
4. Складіть словникові статті до слова **шингл** у тлумачний та орфографічний словники.
5. Поясніть значення словосполучень **відсоток оригінальності тексту**, **відсоток збігу**.
6. Чому останнім часом значну увагу приділяють боротьбі з плагіатом?
7. У перекладі з латинської плагіат означає «крадіжка». На вашу думку, до яких наслідків може призвести крадіжка інтелектуального продукту?

Зміст і мета пропонованих завдань визначили добір методів і прийомів навчання. В експериментальних класах використовували бесіду, діалогівання, дискусію, вправи, роботу з інформаційними джерелами; формулювання запитань, прогнозування, зіставлення, порівняння, узагальнення.

Означені методи і прийоми сприяли активізації пізнавальної діяльності учнів, забезпеченню зв'язку під час вивчення навчального матеріалу з їхніми попередніми знаннями, комунікативним і життєвим досвідом. Зазначимо, що вчителі активно послуговувалися методом бесіди для уточнення почутої інформації. Зазначимо, що бесіда відбувалася й між учнями. Учителі намагалися орієнтувати учнів на точне, чітке, коректне формулювання запитань, щоб уникати однозначних відповідей на них. Під час проведення уроків у дистанційному форматі найчастіше використовували роботу в чаті.

Крім того, у процесі реалізації першого етапу експериментального навчання учнів залучали до проєкту «Роль мови у становленні і формуванні особистості». Для

цього кожен старшокласник мав дібрати вислови (по 4-5) й оформити відповідну кількість слайдів для презентації. Для прикладу наведемо кілька афоризмів, дібраних учнями:

- *Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства (О. Потебня).*
- *Які запашині слова в нашій мові! Де їх брати? Читай! Ковтай вітаміни від геніїв. Ходи словниками, як затишними коридорами... (М. Дочинець).*
- *Слово довірилося тобі і повірило в тебе. Не сполохай рідного слова, а захисти його, до серця притули, життям своїм переповни. Ти, саме ти – і ніхто інший (І. Драч).*
- *Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі (В. Сухомлинський).*

З-поміж засобів навчання на першому етапі здебільшого використовували мультимедійні презентації, таблиці, інфографіку, онлайн-ресурси, зокрема словники, текстові редактори. Потужним засобом навчання впродовж першого етапу експерименту став текст як інформаційне джерело, середовище функціонування мовних одиниць усіх рівнів. Цінність тексту полягала в тому, що він уможливив формулювання значної кількості завдань, спрямованих і на повторення, засвоєння, узагальнення й систематизацію мовних і мовленнєвих відомостей, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок, і на формування низки ключових компетентностей. Крім того, робота з текстами була спрямована на залучення учнів до всіх видів мовленнєвої діяльності – читання, аудіювання, говоріння, письма.

На другому – *узагальнювально-систематизувальному* – етапі завдання вчителів-експериментаторів полягало в тому, щоб ознайомити учнів із видами інформації, критеріями відбору її, допомогти оволодіти ефективними прийомами пошуку необхідної інформації в різних джерелах, зіставляти й аналізувати її; висловлювати припущення про достовірність наявної інформації; виявляти недостовірність одержуваної інформації, прогалини в інформації й заповнювати їх; визначати фейки; використовувати знайдену інформацію для пояснень як докази й факти в різних навчальних і практичних ситуаціях, ситуаціях моделювання й проектування, дотримуючись засад академічної доброчесності.

Означений етап характеризувався послідовним і систематичним узагальненням знань, умінь і навичок десятикласників, важливих для формування інформаційно-комунікаційної компетентності.

Для актуалізації мовних відомостей учням пропонували за допомогою опорних таблиць, схем, карт пам'яті повторити матеріал у групах з тим, щоб представник від групи ознайомив із ним інших учнів класу, а також роботу з різними видами текстів. Під час другого етапу було використано чотири критерії добору текстів:

- формат (одиничний, множинний, перерваний, змішаний);
- тип (розповідь, опис, виклад-роз'яснення, аргументація, інструкція, інтеракція, трансакція);
- ресурс, із якого отримано текст (одиничний, множинний);
- організація і навігація (статичний, динамічний).

Значна частина завдань передбачала опрацювання інформації, що стосується інших предметів. У процесі вивчення прикметника учні з інтересом виконували вправу на текстовому матеріалі з підручника інформатики (рівня стандарт) про інформаційні технології:

Прочитайте текст. Визначте його стиль і тип мовлення. Випишіть із тексту прикметники, визначте їх групи за значенням. Зробіть висновки, як впливають прикметники на точність і виразність мовлення. Поставте наголос у виділеному слові. Запропонуйте власне визначення понять «інформаційні процеси», «інформаційні технології». Подайте подану інформацію як таблицю чи схему.

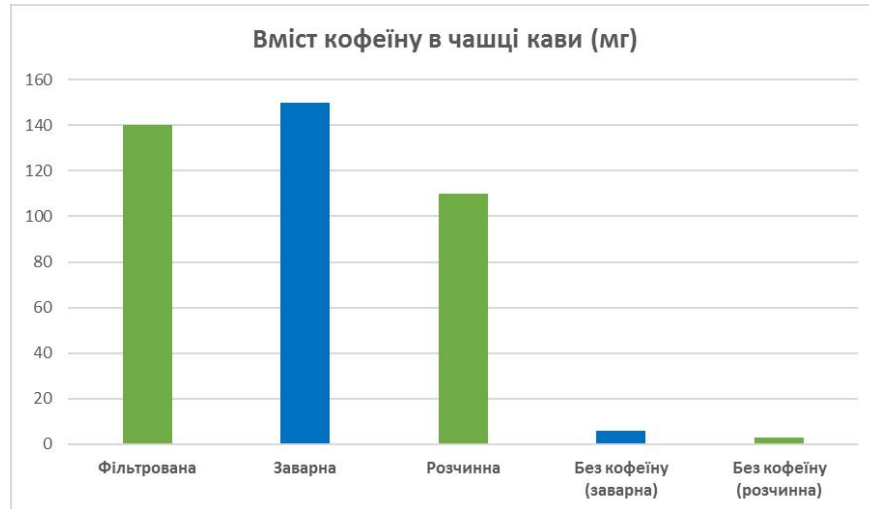
Технології здійснення операцій над текстами, графічними зображеннями, презентаціями, числовими, мультимедійними й іншими даними з використанням комп'ютера називають інформаційними. Іншими словами, інформаційні технології описують особливості здійснення інформаційних процесів із використанням комп'ютерної техніки.

Інформаційні технології класифікують:

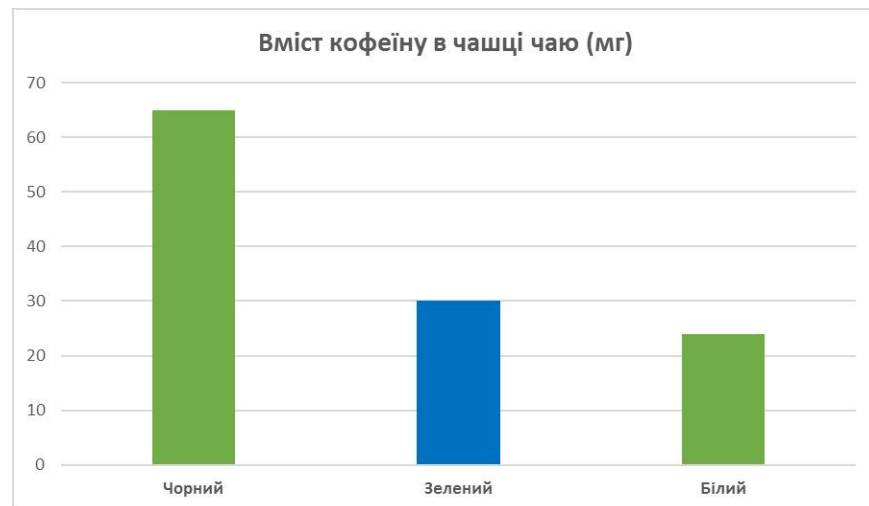
- залежно від типів даних, які опрацьовують під час їх реалізації, наприклад, числові, графічні, текстові, мультимедійні;
- за провідним інформаційним процесом, який реалізує ця технологія, наприклад, передавання, опрацювання, зберігання даних;
- за основною метою здійснення інформаційних процесів, наприклад, пошуку, стиснення, передавання, кодування, захисту даних (з підручника «Інформатика»).

У процесі вивчення числівника учням було запропоновано *дати письмові відповіді на запитання, записуючи цифри словами, пояснити написання числівників.*

У каві й чаю міститься кофеїн. Вміст кофеїну в чашці кожного з напоїв подано на діаграмах 1, 2.

(Діагр. 1)

(Діагр. 2)

1) Скільки кофеїну міститься в чашці:

- а) заварної кави;
- б) фільтрованої кави;
- в) чорного чаю;
- г) зеленого чаю?

2) Максимальна безпечна доза кофеїну для дорослої людини – 400 мг. Яку найбільшу кількість чашок заварної кави можна випити протягом дня?

Вживати каву дітям можна лише з 14-15 років. Вміст кофеїну призводить до перезбудження й порушення роботи серця. Крім того, кофеїн вимиває кальцій із організму, саме в той час, коли цей мікроелемент просто необхідний для систем і органів дитини. Краще каву замінити цикорієм, ячменем або шипшиною. Вони смачні й дуже корисні (з інтернетних джерел).

Хто є адресатом інформації? Чи вдало дібрано мовні засоби для цієї категорії читачів? Чи відповідає діаграма змісту тексту? Із якою метою використовують графіки, діаграми?

Як і в процесі першого етапу, на другому етапі ознайомлення з поняттями, важливими для формування інформаційно-комунікаційної компетентності, відбувалося і на уроках розвитку мовлення, і на аспектичних. Переважало супровідне ознайомлення. Так, під час опрацювання морфології (повторення відомостей про займенник) було використано узагальнювальну таблицю про граматичні ознаки займенника як самостійної частини мови. Таблиця «Займенник як самостійна частина мови» використовувалася задля актуалізації опорних знань, однак зазначимо, що не всі комірки таблиці були заповнені. Учителі спочатку запропонували здобувачам освіти ознайомитися зі змістом таблиці й доповнити її, а також дібрати самостійно приклади, що ілюстрували б усі морфологічні ознаки й синтаксичну роль займенника.

Наступний етап роботи з таблицею передбачав завдання: проранжувати зміст таблиці, використавши маркери різних кольорів: зеленим кольором необхідно було позначити матеріал, який учень знає добре, жовтим – матеріал, який учневі необхідно повторити, червоним кольором – матеріал, який учень забув, і тому треба добре з ним попрацювати.

Для того щоб ознайомити учнів із динамікою граматичної норми, мовними інноваціями, правилами слововживання, учням було запропоновано довготривалий

проект «Мова у вимірах сьогодення» за змістом однойменної книжки К. Городенської, публікацій у фахових часописах. Учням запропонували опрацювати 2-3 мовознавчих етюди, що охопили широке коло складних питань українського слово- й терміновживання, словотворення, правопису, відмінювання загальних і власних назв, граматичної кваліфікації одиниць, пунктуації, передавання слів іншомовного походження, насамперед освоєння новітніх запозичень, і наголошення слів; підготувати за їх змістом мультимедійні презентації. Результатом виконання проєкту стали мультимедійні презентації.

Наведемо як приклад один із мовознавчих етюдів, що пропонували учням для ознайомлення.

Не з дієприкметниками: окремо, а не разом

Поширеною стала помилка писати частку **не** разом із дієприкметником, пор.: *Слова вживають у формі, **неприспосованій** до морфологічної системи української мови; Є ще нові компоненти, **неосвоєні** українською мовою; Так постало **неузгоджене** з іменником означення; **Незакріплена** досі в узусі лексема; Будинок **незбудований**; Матеріали **неопрацьовані**.* Щоб уникнути цієї помилки, потрібно запам'ятати, що частку **не** пишемо окремо з дієприкметником, якщо він: 1) має залежні слова (іменники, займенники, прислівники, прийменниково-відмінкові форми та ін.), ужиті перед ним чи після нього, напр.: *На столі лежала досі **(ще) не підписана** заява; На столі лежала ніким **не підписана** заява; На столі лежала заява, **не підписана** директором; На столі лежала заява, ще **не підписана** директором; Заява досі **не підписана**;* 2) виконує роль присудка в реченні, напр.: *Апарат **не відремонтований**; Розмова **не закінчена**; Пісня **не сприйнята**; Озеро **не вичищене**; Дороги **не розширені**; Степи **не орані**.* Коли ж дієприкметник не має залежних слів і є означенням до іменника, то частку **не** пишемо з ним разом, напр.:

*На столі лежала **непідписана** заява; **Незакінчену** розмову перенесено на завтра; Обабіч дороги чорніли **неорані** степи.*

На підставі цих правил частку **не** з дієприкметниками в поданих на початку реченнях потрібно писати окремо: *Слова вживають у формі, **не пристосованій** до морфологічної системи української мови; Є ще нові компоненти, **не освоєні** українською мовою; Так постало **не узгоджене** з іменником означення; **Не закріплена** досі в узусі лексема; Будинок **не збудований**; Матеріали **не опрацьовані** (К. Городенська).*

Кінцевим продуктом інформаційних проєктів, окрім презентації, стали узагальнювальні схеми, таблиці, буклети, наприклад, «Десять найвидатніших мовознавців в історії людства» (П. Житецький, О. Потебня, Б. Грінченко, І. Огієнко, О. Курило, А. Кримський, О. Синявський, Є. Тимченко, Б. Антоненко-Давидович, Ю. Шевельов) та ін.

Основним засобом навчання впродовж другого етапу експериментального навчання став текст, тому більшу частину вправ було розроблено на текстовому матеріалі. Завдання до текстів сприяли виробленню в учнів усвідомленого ставлення до використання мовних засобів, активізації їхньої мисленнево-мовленнєвої діяльності, спонукали до власних творчих пошуків, стали основою для формування вміння орієнтуватися в будь-якій мовленнєвій ситуації, даючи змогу максимально активізувати життєвий і комунікативний досвід.

Учителі використовували здебільшого тексти наукового й художнього стилів мовлення, наприклад:

Прочитайте текст. Про що в ньому йдеться? Чи повну інформацію він містить? Наскільки вона достовірна? Складіть перелік запитань, відповіді на які варто дізнатися? Як це зробити?

– «Щедрик, щедрик, щедрівочка, прилетіла ластівочка...»

– Ласт'івочка? – повторила Мері незрозуміле слово. – Що це таке?

Зачувши рідне слово з цих кумедних уст, я розчулився.

– Так, ластівочка! – промовив англійською. – Весняна пташка.

І, поміркувавши, чи варто продовжувати розмову, додав:

– Це давня щедрівка дохристиянської доби! І вона – українська! У дохристиянські часи в Україні Різдво святкували навесні! Коли ластівки поверталися.

Вона зацікавлено глянула на мене – пропекла поглядом до кісток.

– А звідки ви знаєте?

– Знаю. Я народився в Україні (*І. Роздобудько*).

Значну частину вправ було спрямовано на формування в десятикласників умінь розрізняти факти й судження. Для цього використовували спеціальні вправи й завдання. Наприклад:

Прочитайте інформацію. Визначте факти й судження. Відповідь обґрунтуйте.

1. Ніагарський водоспад розташований за 130 кілометрів від Торонто, на кордоні США і Канади, де знаходяться п'ять найбільших прісних озер земної кулі: Верхнє, Мічиган, Гурон, Ері й Онтаріо. 2. Водоспад Анхель у Венесуелі – це найвищий водоспад світу заввишки 979 м. 3. Я вважаю, якщо Україна захоче відновити літак «Мрія», тоді цей літак повинен використовувати водень як паливо. Тому що це має бути не стара «Мрія», а сучасна (*з інтернетних джерел*). 4. Значно легше позбутися непотрібних речей, коли можеш уявити, як інші отримують від них користь, тож визначте для себе людей та організації, що будуть вдячні за вашу

пожертву (Г. Рубін). 5. Ідеальний читач мусить уміти ідеально сидіти – вважав Альберто Мангель (Ю. Соболевська).

Учителі скоординували діяльність учнів, не подаючи готовий матеріал, а моделюючи навчальні ситуації, що ставали імпульсом до самостійного засвоєння ними навчальної інформації, зіставлення її з уже відомим, формулювання висновків. Завдання вчителя полягало в тому, щоб навчити школярів здобувати знання самостійно, структурувати їх, застосовувати в різних ситуаціях, аналізувати результати своєї діяльності, самостійно визначати причини невдач і прогнозувати способи їх подолання.

Метою третього – *контрольно-рефлексійного* – етапу педагогічного експерименту стала перевірка рівнів сформованості вмінь і навичок працювати з інформацією.

Особливістю означеного етапу стало відпрацювання вмінь і навичок здобувати інформацію, передавати її в різний спосіб, зокрема переказуючи текст відповідно до поставленого завдання; визначати новизну й актуальність сприйнятого; обґрунтовувати надійність джерел інформації; визначати явну й приховану інформацію в змісті тексту, знаходити приклади маніпуляцій у текстах, виокремлювати фейки, спростовувати їх, характеризувати, аналізувати, реагувати на почуту (прочитану) інформацію тощо.

Як і на попередніх етапах, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею відбувалося супровідно, тобто під час опанування інших тем. Так, вивчаючи прислівник, учні виконували завдання, спрямоване на закріплення відомостей про академічну доброчесність.

1. Прочитайте текст, вишийте із нього прислівники, визначте їх розряди й синтаксичну роль. Із якою метою використано прислівники в тексті? Чи

зрозумілим і чітким буде текст без прислівників? Дайте відповідь на запитання, поставлене в тексті.

Інколи тобі може здаватися, що краще запозичити думки та вислови з книжок, бо вони написані правильно й красиво, а ти сам не можеш так написати. І в цьому є доля правди. Адже формування власного стилю – це копіткий і тривалий процес. Неможливо навчитися гарно писати за короткий період. Цей процес вимагає терпіння та зусиль. Але результати варті цих зусиль. Коли ти сформуєш власний стиль, його почнуть упізнавати. А це означає, що почнуть пізнавати і себе як власника цього стилю.

Що ж потрібно, щоб відшукати свій стиль, свою манеру письма? (з «Довідника з академічної доброчесності школярів»).

1. *З-поміж ключових умінь, потрібних сучасній людині, дослідники називають креативність. Що, на вашу думку, означає бути креативним? Як можна її сформувати?*
2. *Розкажіть, як ви працюєте над формуванням власного стилю.*
3. *Знайдіть у відкритих джерелах інформацію, як працюють над формуванням ідіостилу письменники, поділіться нею з однокласниками.*

Упродовж третього етапу експериментального навчання вчителі найчастіше використовували такі методи й прийоми: складання карт пам'яті, колажів, схем, таблиць, формулювання уточнювальних запитань, висунення припущень; метод вправ, метод проєктів. Складання карт пам'яті, схем, таблиць допомагало трансформувати текстову інформацію, а оформлення її сприяло кращому запам'ятовуванню. Формулювання уточнювальних запитань за змістом текстів було зорієнтовано на вдосконалення комунікативних умінь. Вчителі намагалися показати, що правильно поставлені уточнювальні запитання сприяють отриманню точної інформації, що підвищує ефективність спілкування; забезпечують перехід

монологу в діалог; демонструють повагу до співрозмовника; спонукають до переведення розмови в інше річище.

Особливо цікавим під час експерименту виявився метод проєктів, питома вага якого в освітньому процесі останнім часом збільшується.

Під час означеного етапу було реалізовано міжпредметний інформаційний проєкт «Історія України в особистостях» (українська мова – історія). Для цього учням було запропоновано об'єднатися в групи, знайти інформацію про людину, яка мала значний вплив на перебіг подій в Україні упродовж різних часових відтинків, опрацювати відомості й скласти за ними повідомлення про цю людину. Десятикласники підготували такі повідомлення про Б. Хмельницького, І. Виговського, М. Грушевського, П. Орлика, С. Бандеру.

Під час виконання проєкту учні ознайомилися із цікавими історичними відомостями, а підготовлені ними повідомлення дали змогу презентувати здобуту інформацію стисло, логічно й чітко. Можна вважати, що метод проєктів сприяв формуванню в десятикласників комунікативних ознак мовлення.

Особлива увага під час третього етапу була приділена контролю, цілевизначенню й рефлексії, що стали складником кожного уроку. Для цього учнями пропонували на початку уроку визначити свої особисті цілі, а в кінці – виконати такі завдання:

Продовжте фрази: Сьогодні ми дізналися... Мені зрозуміло... Я ще попрацюю над ... Я навчилася (навчився)... Ці вміння потрібні мені для того, щоб...

Задля встановлення рівнів засвоєння знань, що стосуються роботи з інформацією, учням пропонували тестові завдання на визначення варіанта відповіді, встановлення відповідності, заповнення пропусків тощо. Наприклад, у

темі «Якість і достовірність інформації» учням було запропоновано обрати один варіант із чотирьох.

- *Чи можна вважати блогерів надійним джерелом інформації?*
 - А) Так, адже вони зацікавлені особи, отже, добре обізнані в матеріалі.*
 - Б) Так, вони все вміють чітко й зрозуміло пояснити.*
 - В) Так, адже вони мають багато підписників, а отже, їм довіряють.*
 - Г) Ні, вони висловлюють свою думку.*
- *Якій із наведених новин можна повірити?*
 - А) Олег списав контрольну з хімії – анонімні свідки.*
 - Б) Олег списав контрольну з хімії – запис із відеокамери.*
 - В) Олег списав контрольну з хімії – Тетяна, сусідка по парті.*
 - Г) Олег списав контрольну з хімії – Інна, подруга Тетяни, сусідки по парті Олега.*

Кожен із етапів педагогічного експерименту засвідчив, що важливе значення для формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею мала робота з текстом, спрямована на формування предметної і ключових компетентностей, оскільки текст є джерелом інформації, змістовою основою для вдосконалення різних видів мовленнєвої діяльності, взірцем для структурно-мовленнєвого оформлення власного висловлення. Робота з текстом створювала мотив-стимул для усвідомленого засвоєння теоретичного матеріалу, здобування нової інформації, що давало змогу вдосконалювати вміння добирати інформацію, аналізувати, структурувати, систематизувати її, визначати вірогідність, актуальність, розрізняти факти й судження, фейки.

Реалізацію розробленої методики було здійснено на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного й інтегративного підходів, принципів комплексного розвитку особистості учня, стимулювання

самоосвіти й самостійності в навчанні, комунікативного співробітництва, актуалізації результатів навчання, індивідуалізації, текстоцентризму, методів навчання, методів учіння і методів спільної діяльності вчителя й учнів, зокрема: оргдіяльнісних, методів опрацювання й засвоєння інформації, методів закріплення й творчого застосування знань і вмінь, зокрема методу вправ, методу проєкту; методів самоконтролю.

Особливу роль у процесі експериментального навчання посідали вправи на текстовому матеріалі.

Отже, методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею стала результативною за таких умов: дотримання компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного й інтегративного підходів, що стимулювали роботу десятикласників з інформацією, їхню потребу в міжособистісному спілкуванні; упровадження системи вправ і завдань для формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови.

3.4. Результати експериментально-дослідного навчання

Для перевірки ефективності експериментальної методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на всіх етапах експериментального навчання проводилися діагностувальні поточні зрізи, у кінці кожного етапу – контрольні.

Зрізові роботи проводили в експериментальних і контрольних класах одночасно. Для визначення рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності, визначених завданнями експерименту, учням пропонували однакові види робіт. Це полегшувало статистичне оброблення відомостей і давало змогу побачити динаміку сформованості означеної ключової компетентності всіх учнів, охоплених експериментом. Результати навчання за експериментальною

методикою зіставляли з результатами навчання за традиційною методикою в контрольних класах.

Контрольні зрізи знань в експериментальних класах мали виявити вплив експериментальної методики на рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Мета зрізових робіт у контрольних класах – установити рівень сформованості означеної компетентності за традиційною методикою.

Мета поточних зрізів полягала в тому, щоб простежити динаміку впливу запропонованої методики на сформованість інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею, виявити, які корективи потрібно внести в подальше навчання. Цілі контрольних зрізів у кінці кожного етапу полягали у визначенні кількісного й якісного показників знань, умінь і навичок учнів відповідно до вимог експериментальної програми; з'ясування впливу запропонованої методики на глибину й міцність знань, сформованість умінь і навичок оптимально організовувати свою діяльність; володіти ефективними прийомами пошуку необхідної інформації в різних джерелах, зіставляти й аналізувати її; виділяти необхідну інформацію з джерел різного типу, зокрема й медіаресурсів; висловлювати припущення про достовірність наявної інформації; виявляти недостовірність здобутої інформації, прогалини в інформації і заповнювати їх; використовувати знайдену інформацію для пояснень як докази й факти в різних навчальних і практичних ситуаціях, ситуаціях моделювання й проєктування, дотримуючись засад академічної доброчесності.

В експериментальному навчанні було використано критерії оцінювання, розроблені для констатувального етапу педагогічного експерименту. Рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників визначали як «високий», «достатній», «середній» і «низький».

Критерії й показники оцінювання в контрольних та експериментальних класах були однаковими, складність завдань – рівнозначною.

Контрольний зріз за результатами навчання на першому етапі передбачав виконання учнями низки вправ і завдань, що перевіряли рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів.

Рівні оцінювання в експериментальній програмі відповідали нормативам оцінювання, поданим у чинній програмі з української мови (профільний рівень): високий – 12-10 балів; достатній – 9-7 балів; середній – 6-4 бали; низький – 3-1 бал.

Контрольний зріз містив три завдання: перші два були застосовані для перевірки засвоєння знань, третє мало компетентнісний потенціал, тобто було спрямоване на перевірку сформованості умінь, ставлень, цінностей, досвіду.

I. Покажіть стрілочкою, якій формі подання (ліва колонка) відповідає вид інформації, зазначеної в правій колонці.

Текстова	Сигнал світлофора для незрячих людей
Звукова	Аромат парфумів у салоні краси
Нюхова	Словникова стаття
Мультимедійна	Відеофільм про грозу
	Температура води в річці

II. Ознайомтеся з інформацією. Визначте форму подання її. Перекодуйте її в графічну.

Інформація	Форма подання	Інша форма подання
На білому тлі таблички написано: «До сховища двісті метрів. Рухатися прямо».		

III. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання.

Мій зведений брат, альпініст, одного разу супроводив нас із приятелем на чотирикілометрову вершину Гранд-Титона. Ото я страху наївся! Підіймаємося, і тут гора стає прямовисною. Саме тоді ми пішли у зв'язці, тобто пов'язувалися ланками,

щоб було легше сходити і щоб урятуватися, якби хтось зірвався. Двічі та лінва рятувала мене від кількасотметрового смертельного падіння. Повір, я ту лінву любив, як жодну іншу лінву у світі! Отак допомагаючи одне одному і покладаючись на лінви, ми врешті-решт досягнули вершини цілими й неушкодженими.

У житті досягнеш набагато більшого, ідучи у зв'язці з іншими і черпаючи в них наснагу. Скажімо, ти ставиш собі за ціль покращити фізичну форму. Подумай, з ким можна було б піти у зв'язці. Може, знайдеться друг, у якого схожа мета: ви могли б тренуватися разом і підбадьорювати одне одного. Можна розповісти про свою ціль батькам і одержати підтримку від них. А можна приєднатися до спільноти в Інтернеті, де спілкуються ті, хто намагається увійти у форму. Прояви винахідливість! Іди у зв'язці з друзями, братами чи сестрами, хлопцем чи дівчиною, батьками, наставниками – з ким тільки зможеш. Що більше лінв від тебе тягнеться, то більші в тебе шанси на успіх (за Ш. Кові).

Запитання і завдання:

1. Чи це вичерпна інформація про співробітництво? Відповідь обґрунтуйте.
2. Як іще, крім текстової форми подання, можна інформувати людину про те, як іти у зв'язці з іншими?
3. Знайдіть у тексті слова, вжиті в переносному значенні.
4. Коли слово «інтернет» пишемо з великої букви, а коли – з малої? Якими джерелами ви порадите скористатися, якщо виникають подібні запитання? Складіть 2 речення зі словом «інтернет» так, щоб в одному було написано з великої букви, а в другому – з малої.
5. Доберіть прислів'я й приказки, які можна використати як епіграфи до тексту. Укажіть джерела, якими ви скористалися під час пошуку.
6. Розкажіть, як знайти інформацію про вміння працювати разом.
7. Напишіть есе «Що означає для мене іти у зв'язці».

Результати перевірки завдань засвідчили, що більшість учнів (90%) упоралася з виконанням першого завдання. Учні правильно визначили форму подання інформації.

Десятикласники визначили форму подання інформації в другому завданні як текстову. Однак більша частина (73%) не змогла правильно її представити в інфографіці, обмежившись повторенням текстового фрагмента й розфарбовуванням його в різні кольори.

Проаналізуємо докладніше результати виконання третього завдання, побудованого на текстовому матеріалі. Не всі змогли обґрунтувати належним чином вичерпність/невичерпність інформації, поданої в тексті.

У відповідь на друге запитання учні, як правило, зазначали, що *іти у зв'язці з іншими* означає взаємопідтримка й взаємодопомога; спільна відповідальність за результати виконання завдань. Саме це надає впевненості, мотивації під час виконання завдань. Десятикласники зазначили, що ці правила можна представити за допомогою інфографіки. Пересічно 25% подали ці положення як маркований список. 10% подали в такий спосіб:

*Взаємодопомога + взаємопідтримка + спільна відповідальність +
орієнтованість на саморозвиток = результат*

Визначення слів, *ужитих у переносному значенні*, не викликало труднощів у здобувачів освіти.

Пересічно 73% зазначили, що відомості про написання того чи того слова, зокрема й слова *інтернет* можна знайти в «Українському правописі», який є в електронному варіанті. Окремі учні (5%) подали покликання на ресурс.

Учні експериментальних класів навели значну кількість прислів'їв і приказок (від 5 до 8), учні контрольних від 1 до 5. З-поміж прислів'їв, які найчастіше траплялися в роботах, такі: *Гуртом і батька добре бити. Добре там живеться, де*

гуртом сіється й ореться. Одна ластівка весни не зробить. Одним пальцем і голки не втримаєш. Одна бджола меду не наносить.

Розповіді про пошук потрібної інформації здебільшого були шаблонними, без належного використання багатства мови, її емоційно-експресивних можливостей.

Під час написання есе учні зазначали важливість уміння працювати разом, знаходити спільну мову з іншими, домовлятися, наголошуючи на важливості комунікативних умінь.

Узагальнені показники рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови на першому етапі педагогічного експерименту подано в таблиці 4.

**Рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів
10 класу ліцею на першому етапі педагогічного експерименту
(за результатами першого контрольного зрізу)**

Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
13%	12%	33%	30%	47%	50%	7%	8%

(Табл. 4)

Під час контрольного зрізу другого етапу експериментального навчання рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею перевіряли за допомогою низки завдань, спрямованих на встановлення сформованості в здобувачів освіти низки вмінь: визначати джерела інформації, основну й другорядну інформацію, ключові слова, розрізняти факти й судження, зіставляти інформацію з життєвим досвідом, обґрунтовувати достовірність інформації, висловлювати ставлення до змісту інформації та обґрунтовувати її, формулювати висновки.

Виконайте завдання за результатами опрацювання тексту.

Демографія – одна з тих рідкісних наук, які знають дату свого народження: 27 лютого 1662 року.

Того дня Джон Граунт презентував Лондонському королівському товариству таблицю тривалості життя, яку склав, послуговуючись метричними книгами столичних парафій. Товариство було створене для того, щоб розвивати наукові знання про природу.

Граунт не планував стати засновником нової науки. Він цікавився складом міського населення з практичних причин: торгував фурнітурою (дрібними матеріалами для шиття на кшталт гудзиків і стрічок) і вирішив оцінити клієнтську базу. Проте, досліджуючи метричні книги, Граунт помітив чимало деталей, що виходили за межі суто торгового інтересу.

Метричні книги показували, що в XVII столітті в Лондоні до шести років доживали тільки дві третини народжених, а до 17 – лише двоє з п'яти. Граунт підрахував, що очікувана тривалість життя його земляків при народженні становила 18 років. Нині у Великій Британії це 81 рік, що не є ще рекордом.

Зараз межу старості проводять на рівні 65 років, і якщо раніше вона була коротким вечором життя, то в XXI столітті має всі шанси розтягтися на третину людського віку (Г. Глодзь).

- 1. Визначте в тексті основну й другорядну інформацію.*
- 2. Назвіть джерела інформації, якими скористався Джон Граунт. Чи можна вважати їх надійними? Чому?*
- 3. У тексті переважають факти чи судження? Наведіть приклади. Відповідь обґрунтуйте.*
- 4. Напишіть свої міркування про те, що впливає на тривалість людського життя.*

За правильне виконання кожного завдання учні мали змогу отримати 3 бали. Отже, максимальна кількість балів дорівнювала 12.

Із першим завданням контрольного зрізу успішно впоралися 80% учнів експериментальних класів і 70% – контрольних. Ми пов'язуємо це з тим, що на другому етапі експерименту подібні завдання в експериментальних класах використовували систематично.

Друге завдання виявилось посильним пересічно для третини учнів експериментальних класів і 20% здобувачів освіти контрольних класів.

Третє завдання виявилось теж складним для значної частини учнів, оскільки передбачало виокремлення фактів і суджень. Тільки поодинокі роботи було оцінено високим балом, решта ж містила різну кількість помилок, що проілюстровано у відсотковому відношенні: в експериментальних класах: 12 балів – 3,5%, 11 балів – 4%, 10 балів – 5,5%; 9 балів – 12%, 8 балів – 11%, 7 балів – 10%; 6 балів – 25%, 5 балів – 29%. У контрольних класах: 12 балів – 1,5%, 11 балів – 2%, 10 балів – 2,5%; 9 балів – 10%, 8 балів – 10%, 7 балів – 19%; 6 балів – 20%, 5 балів – 30%, 4 бали – 5%.

Особливе зацікавлення виявили учні під час виконання четвертого завдання. Вони склали тексти про те, що на тривалість людського життя впливає спадковість, спосіб життя, коронавірус, суспільно-політичні події, що відбуваються в країні.

Оцінювання четвертого завдання передбачало врахування таких критеріїв: повнота, аргументованість, логічність, послідовність відповіді, багатство мовлення, використання в мовленні засобів образності, дотримання норм української літературної мови. Узагальнені результати другого контрольного зрізу сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею представлено в таблиці 5.

Результати рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на другому етапі експерименту

(за результатами другого контрольного зрізу)

Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
15%	13%	37%	30%	45%	49%	3%	8%

(Табл. 5)

Як бачимо зі змісту таблиці, відбулося незначне збільшення кількості учнів, які мають високий рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності, в експериментальних класах – на 2%, у контрольних – на 1%, водночас в експериментальних класах на 4% зменшилася кількість учнів, які мають низький рівень означеної компетентності, а в контрольних класах такого зменшення не відбулося. В експериментальних класах відбулися зміни кількості учнів, що досягли достатнього (збільшилася на 4%) і середнього (зменшилася на 2%) рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності. У контрольних класах показники майже не змінилися: кількість учнів, які мають достатній рівень, не змінилася, а середній рівень – зменшилася на 2%. Спостереження за освітнім процесом переконало, що учням контрольних класів подекуди важко виконувати компетентнісно орієнтовані завдання, вони відчують труднощі під час висунення гіпотез, аргументування власної думки, добору аргументів, розрізнення фактів і суджень. Це дало нам підстави для продовження навчання української мови в 10 класі ліцею за експериментальною методикою.

Показовим виявився результат контрольного зрізу третього етапу педагогічного експерименту. Учням було запропоновано виконати завдання до тексту, що перевіряли сформованість умінь обґрунтовувати актуальність, суперечливість/несуперечливість інформації, пов'язувати її з власним життєвим досвідом, робити висновки за результатами ознайомлення з інформацією та осмислення її.

Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Секрет зростання економіки країни – це рецепт із трьох інгредієнтів: люди, доступний капітал і сучасні технології (інновації).

Інновації – це спосіб різноманітного поєднання людей і капіталу, це нові ідеї.

Щоб економічно зростати, потрібно інвестувати більше коштів у те, що ми називаємо «дослідження та розвиток». І що більше розвивається економіка, то більше належить інвестувати.

Нові ідеї – це майже завжди результат інших ідей, поєднаних разом. Стів Джобс не винайшов персональний комп'ютер, а Едісон – лампочку. Їхній шалений успіх став можливим завдяки багатьом іншим здобуткам.

Людей, які виконують дослідження, називають дослідниками. Вони обмірковують нові ідеї, пропонують теорії, методи, ідеї – усе, що рано чи пізно потрапить на ринок. Щоб бути дослідником, потрібно добре знати сферу, яку вивчаєш (науковець-медик не досліджує ті самі явища, що, наприклад, інженер).

Тому, щоб зрозуміти добробут країни, дуже важливо бачити, яку частину ВВП інвестують у дослідження й розроблення (з кн. «Для чого нам гроші?»).

1. Чи можна вважати цю інформацію актуальною? Чому?
 2. Пов'яжіть інформацію з життєвим досвідом. Як інновації впливають на ваш добробут?
 3. Чи можна вважати інформацію, подану в тексті, несуперечливою?
- Відповідь обґрунтуйте.*
4. Сформулюйте й запишіть висновки щодо інформації, описаної в тексті.

За результатами формувального етапу експерименту виявлено позитивну динаміку змін у рівнях сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів експериментальних класів порівняно з контрольними.

Учні експериментальних класів краще впоралися із завданням, ніж учні контрольних класів. Вони давали обґрунтовані чіткі відповіді на поставлені запитання, пов'язували інформацію з власним досвідом, наводячи приклади. Учні контрольних класів відчували труднощі під час виконання завдань, не завжди належним чином обґрунтовували відповіді, наводили приклади, в окремих випадках просто зазначати: інформація актуальна, інформація несуперечлива.

Оцінивши кожне завдання, ми за допомогою арифметичних підрахунків вивели узагальнене значення за результатами третього етапу педагогічного експерименту (третьій контрольний зріз). Ці відомості представлено в таблиці 6.

Результати рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на третьому етапі експерименту (за результатами третього контрольного зрізу)

Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
20%	14%	40%	33%	40%	49%	-	4%

(Табл. 6)

Порівняння результатів другого і третього контрольного зрізів засвідчило позитивну динаміку формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею: кількість здобувачів освіти, які досягли високого рівня, в експериментальних класах збільшилася на 5%, у контрольних – на 1%; кількість десятикласників, які мають достатній рівень, в експериментальних класах зросла на 3%, у контрольних теж на 3%. Водночас кількість учнів, які мають середній рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності, в експериментальних класах зменшилася на 5%, низький рівень – на 3% (в експериментальних класах учнів, які мають низький рівень, за результатами третього зрізу не виявилось). Водночас у контрольних класах кількість учнів із високим рівнем збільшилася лише на 1%, достатній рівень на 3%, кількість учнів,

які мають середній рівень, не змінилася; десятикласників, які мають низький рівень, зменшилася на 4%.

Для визначення ефективності запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови (профільний рівень) ми порівняли результати констатувального й третього контрольного зрізу. У результаті встановили, що в експериментальних класах кількість учнів, які мають високий рівень, збільшилася на 7% (було 13%, стало 20%); кількість учнів, які мають достатній рівень, теж збільшилася на 7%. У контрольних класах кількість учнів із високим рівнем збільшилася на 2%; достатній рівень – на 3%. Прикметно, що в експериментальних класах на 7% зменшилася кількість учнів із середнім і низьким рівнем, а в контрольних класах – відповідно на 1% (середній рівень) і на 4% (низький рівень).

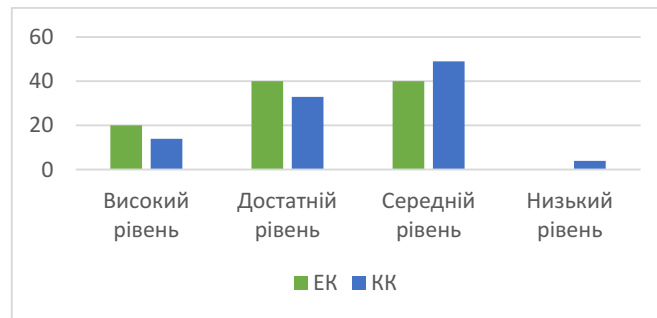
Якісний аналіз результатів контрольного зрізу уможливив висновок: учні, які навчалися за експериментальною методикою, краще організовували свою діяльність, вони оволоділи ефективними прийомами пошуку необхідної інформації в різних джерелах, зіставляли й аналізували її; виявляли достовірність/недостовірність здобутої інформації, устанавлювали прогалини в інформації і заповнювали їх; використовували знайдену інформацію для пояснень фактів у різних навчальних і практичних ситуаціях, ситуаціях моделювання й проектування, дотримуючись засад академічної доброчесності.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту переконали, що рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів експериментальних класів суттєво підвищився, тоді як учнів контрольних класів змінився незначною мірою.

Отримані результати підтвердили ефективність запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови учнів 10 класу ліцею. Більшість учнів експериментальних класів

у процесі навчання досягла високого й достатнього рівнів. Вони продемонстрували належну обізнаність із відомостями про види, джерела інформації, вірогідну/невірогідну інформацію, а також достатню унормованість усного й писемного мовлення, активне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності. Результати експериментального навчання підтвердили ефективність розробленої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови учнів 10 класу ліцею.

Порівняльну характеристику рівнів сформованості навчальних досягнень учнів представлено в діаграмі 3.

(Діагр. 3)

Отже, отримані результати підтвердили ефективність запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови учнів 10 класу ліцею. Більшість учнів експериментальних класів у процесі навчання досягла високого й достатнього рівнів. Вони продемонстрували належну обізнаність із теоретичними відомостями, сформовані вміння працювати з інформацією, виявили зацікавленість у процесі виконання компетентнісно орієнтованих вправ і завдань.

Висновки до розділу 3

Результати констатувального зрізу педагогічного експерименту засвідчили недостатній рівень оволодіння відомостями про інформацію, факти й судження, що

зумовило необхідність розроблення, упровадження й експериментальної перевірки методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників.

Своєрідність першого етапу експериментального навчання полягала в ознайомленні учнів із відомостями про інформацію, академічну доброчесність і формування в них стійкої мотивації до роботи з інформацією. Різний рівень мовної й мовленнєвої підготовки учнів зумовив зосередження основної уваги на засвоєнні відомостей про інформацію, джерела інформації, академічну доброчесність. Формувальний етап педагогічного експерименту показав, що основними мають бути методи опрацювання й засвоєння інформації: читання (візуальне сканування тексту; вдумливе читання; вибіркоче читання); дослідницький (прогнозування, узагальнення, власне формулювання правил, понять; висновки); асоціативний (співвіднесення інформації за схожістю з відомими предметами, явищами, формами, знаками); візуалізація інформації (створення образів, що презентують поняття; уявне ілюстрування; складання колажів); конструювання (перетворення текстової інформації на малюнок, схему, таблицю); моделювання (створення моделі, ланцюжка, у якому виучуване явище, поняття посідає відведене йому місце); пояснення (пояснення вивченого членам своєї родини, друзям).

Другий етап педагогічного експерименту довів, що послідовне й систематичне введення теоретичних відомостей, спрямоване на поглиблення знань учнів про інформацію, її види, актуальність, суперечливість/несуперечливість інформації сприяє подальшому розвитку вмінь працювати з нею, формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів 10 класу ліцею.

Третій етап педагогічного експерименту засвідчив підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності учнів експериментальних класів. Аналіз виконаних завдань підтвердив позитивний вплив експериментальної методики на вдосконалення рівня вмінь і навичок десятикласників визначати в

тексті основну й другорядну інформацію, джерела інформації, її вірогідність та актуальність, факти й судження. Експериментальне навчання засвідчило, що учні експериментальних класів значно швидше знаходять, структурують і систематизують здобуту інформацію, аналізують її, зіставляють із власним життєвим досвідом, будують власні висловлення на її основі, дотримуючись засад академічної доброчесності.

Результативність експериментальної роботи учнів перевірено під час виконання зрізових контрольних робіт. Результати експерименту засвідчили, що важливе значення для формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею мала робота з текстом, спрямована на формування предметної і ключових компетентностей. Робота з текстом створювала мотив-стимул для усвідомленого засвоєння десятикласниками теоретичного матеріалу, здобування нової інформації, що давало змогу вдосконалювати вміння добирати інформацію, аналізувати, структурувати, систематизувати її, визначати вірогідність, актуальність її, розрізняти факти й судження, фейки.

Реалізацію розробленої методики здійснено на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, тематичного й інтегративного підходів, принципів педагогіки партнерства, комплексного розвитку особистості учня, стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні, комунікативного співробітництва, актуалізації результатів навчання, індивідуалізації, текстоцентризму, методів навчання, методів учіння і методів спільної діяльності вчителя й учнів, зокрема: організаційно-діяльнісних, методів опрацювання й засвоєння інформації, методів закріплення й творчого застосування знань і вмінь, зокрема методу вправ, методу проєкту; методів самоконтролю.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. У процесі обґрунтування теоретичних основ формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови встановлено, що впровадження інноваційних технологій, стрімкий розвиток науки та потреба суспільства у висококваліфікованих фахівцях із критичним і творчим мисленням, моральними цінностями та принципами, здатних розуміти й аналізувати минуле, жити та діяти в сьогоденних реаліях, а також змінювати майбутнє, значною мірою впливають на формування змісту української системи освіти, яка відповідала б вимогам інформаційного суспільства в умовах глобалізації, інтеграції, розмиття кордонів у міжкультурній комунікації. Вимушений перехід українських шкіл на дистанційну, а згодом і змішану форми навчання, пов'язаний із запровадженням карантинних обмежень, російською агресією проти України та її наслідками, продемонстрував важливість уміння усіх учасників освітнього процесу швидко орієнтуватися в сучасних технологіях і здобувати знання в стресових умовах, підлаштовуватися під обставини мінливого світу й бути креативними в організації навчання. Аналіз сучасних підходів до навчання дає підстави для висновку, що, попри стрімкий і багатовекторний розвиток суспільства, сучасна освіта прагне зберегти гуманістичну основу навчання, акцентуючи увагу на розвитку навичок співпраці, комунікації та мирного врегулювання конфліктів. Розглянуті підходи (особистісно орієнтований, діяльнісний і тематичний, педагогіки партнерства, компетентнісний, виокремлені в Концепції Нової української школи) покликані підготувати ліцеїстів до подальшого повноцінного життя в сучасному швидко змінюваному суспільстві, де важливі не лише знання, але й вміння аналізувати, приймати рішення та критично ставитися до всього, що відбувається навколо.

2. Під час студіювання наукової літератури проаналізовано змістове наповнення базових понять дослідження. Уточнено зміст поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10 класу ліцею (профільний рівень)», яке в роботі потлумачено як здатність десятикласників ліцею до продуктивного та критичного використання ресурсу інформаційно-комунікаційних технологій задля розв'язання освітніх завдань з української мови; уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності на основі відповідних компетенцій, які охоплюють розвинену систему знань, навичок, відповідальності та мотивації, особистісних ціннісних орієнтирів, мовного досвіду, мовної стійкості. Зміст базового поняття «учень 10 класу ліцею (профільний рівень)» схарактеризовано як особистість, що зростає в умовах постійних соціокультурних та технологічних змін у суспільстві, має активний пізнавальний інтерес, володіє комунікативними навичками для успішної взаємодії, уміє самостійно вчитися та застосовувати здобуті знання на практиці, зорієнтована на розвиток критичного мислення, творчості, а також вирізняється високим рівнем інформаційної грамотності, здатністю ефективно й безпечно послуговуватися інформаційними ресурсами та технологіями.

3. Аналіз змісту чинного навчально-методичного ресурсу з української мови для учнів 10 класу ліцею (програми, підручники, монографічні та дисертаційні праці) дав змогу дійти висновку, що сучасна українськомовна освіта розвивається й має належне теоретичне й практичне підґрунтя, однак стрімкий розвиток технологій, процеси глобалізації й інтеграції, соціокультурні й економічні зміни зумовлюють своєчасне реагування усіх структур освітньої системи, постійну увагу до наявних нормативних документів, спеціальної й навчальної літератури, а також активне задіяння освітніх платформ, засобів електронного навчання задля формування в учнів 10 класу ліцею профільного рівня предметної та інформаційно-

комунікаційної компетентності як однієї із ключових у процесі навчання української мови.

4. Визначено критерії (*мотиваційний, знансвий, діяльнісний, рефлексійний*) й показники рівнів сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу (низький, середній, достатній, високий), що ґрунтуються на врахуванні семантичного наповнення поняття «компетентність», вимог концепції МОН України «Нова українська школа», оновленого Державного стандарту базової середньої освіти, Проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти, чинного стандарту базової і повної освіти (2011), міжнародного оцінювання якості освіти PISA, психолого-педагогічних особливостей організації освітнього процесу в старших класах, а також на вивченні й осмисленні мовознавчих, психолого-педагогічних та лінгводидактичних праць, що визначають теоретичні засади і прикладні аспекти формування ключових компетентностей учнів старших класів, зокрема інформаційно-комунікаційної.

5. Результати експериментально-дослідного навчання підтвердили ефективність запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею профільного рівня в процесі навчання української мови, якою передбачено проєктування освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного й тематичного, педагогічного партнерства, компетентнісного підходів, оптимальне застосування традиційних й інноваційних методів, прийомів та форм навчання з урахуванням типологічних характеристик сучасних здобувачів освіти, а також доцільне задіяння дидактичного й розвивального ресурсу освітніх платформ. У процесі аналізу виконаних завдань доведено позитивний вплив експериментальної методики на рівень знань та сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. Більшість учнів, які навчалися в експериментальних класах, досягли високого й достатнього рівнів навчання, підтвердивши глибокі знання про види та джерела

інформації, розрізнення достовірної та сумнівної інформації, а також виявили високий рівень культури усного й писемного мовлення. Достовірність результатів дослідження забезпечена науково обґрунтованими вихідними теоретичними положеннями та вузловими аспектами дослідження, оптимальним застосуванням традиційних та інноваційних методів, упровадженням запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів ліцею, аналізом одержаних результатів експериментального навчання.

Дисертація не претендує на остаточне розв'язання проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності на уроках української мови в 10 класі ліцею (профільний рівень). Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробленні ефективних навчальних ресурсів та інструментів для впровадження в освітню практику ліцеїв, а також змісту навчально-методичного супроводу для уроків української мови з використанням оновлених електронних ресурсів та освітніх платформ як для учнів, так і вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абросімов, Є., & Дмитрієва, М. (2019). Формування ІКТ-компетенцій старшокласників при взаємодії школи і вищого навчального закладу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, (1), 16-20.
2. Айзікова, Л. (2012). Концепція навчання протягом життя у міжнародних документах і дослідженнях. *Наукові праці*, (199(187)), 62-65.
3. Андрієвська, В., & Шинкарьова, Д. (2022). Цифрова та медіаграмотність як умова становлення сучасного покоління. *Новий колегіум*, (3(108)), 50-54.
4. Андрущенко, В. & Кремень, В. (2008). *Філософія освіти. Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.
5. Андрущенко, В. (2018). *Роздуми про освіту. Статті. Нариси. Інтерв'ю* (2-ге вид.). Знання.
6. Бакум, З. (2001). Становлення і модернізація методів навчання української мови. У *Складні питання вузівського курсу української мови* (с. 6-10).
7. Бакум, З., & Пальчикова, О. (2020). Формування ключової компетентності «Спілкування іноземними мовами» учнів старшої школи на уроках української мови. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, (21), 225-242.
8. Бакуменко, О. (2020). Способи формування комунікативних компетентностей учнів на уроках української мови та літератури. У *Методика викладання української мови в сучасній школі: теорія та практика* (с. 48-51). Генезум.
9. Бахмат, Н. (Уклад.). (2014). *Моделювання портфоліо педагога* (2-ге вид.). ПП Буйницький О.А.
10. Бачинський, А. (2022). *Примари Чорної діброви*. Видавництво Старого Лева.
11. Башманівська, Л., Башманівський, В., & Шевцова, Л. (2020). Формування інформаційно-комунікаційної компетентності як компонент підготовки

майбутніх журналістів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 76(2), 30-42.

12. Бех, І. (1998). *Особистісно орієнтоване виховання*. Атіка.
13. Биков, В., & Овчарук, О. (Ред.). (2017). *Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті*. Педагогічна думка.
14. Биков, В., Білоус, О., & Богачков, Ю. (2010). *Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України* (В. Биков, О. Спірін & О. Овчарук, Ред.). Атіка.
15. Биков, Ю. (2008). *Моделі організаційних систем відкритої освіти*. Атіка.
16. Бібік, Н. (Ред.). (2017). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
17. Білецька, І., & Коберник, О. (2009). *Методи і засоби особистісно орієнтованого виховання*. СПД Жовтий.
18. Біляєв, О., Вашуленко, М., & Плахотник, В. (1994). *Концепція мовної освіти в Україні*. Рідна школа.
19. Біляєв, О., Симоненкова, Л., Скуратівський, Л., & Шелехова, Г. (1998). *Навчання української мови в 10-11 класах: Книжка для вчителя*. Освіта.
20. Богосвятська, А.-М., & Кудрик, Л. (2018). Сучасний урок у Новій українській школі. Спроба рефлексії. *Зарубіжна література в школах України*, (10), 6-10.
21. Божко, Н. (2018). Інтегративний підхід до навчання в контексті реформування системи освіти України. *Молодь і ринок*, (7), 84-89.
22. Бондаренко, Г. (2021). Сучасний урок української мови в контексті НУШ. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (44(1)), 191-195.
23. Бондаренко, Н. (2020). Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. *Українська мова і література в школі*, (4), 2-14.

24. Бондаренко, Н. (2023). «Читання як життєва стратегія»: реалізація державної політики книгочитання-2032 у підручникотворенні. *Проблеми сучасного підручника*, (30), 19-31.
25. Бондаренко, Т. (2022). Формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу (авторська методика). *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, (3(2)), 251-260.
26. Борисенко, І., & Шумейко, З. (2023). Вплив інтернет-спілкування на культуру мовлення здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 177(21), 3-7.
27. Бородіна, Н., & Каленюк, С. (2015). Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia Methodologica*, (41), 79-84.
28. Братанич, А. (2014). Особистісно орієнтовані технології в педагогічній освіті. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. Педагогічні та історичні науки*, (121), 10-17.
29. Бугайчук, А. (2020). «Розумна» школа: технології, які керують освітнім закладом. *Управління освітою*, (4), 42-49.
30. Будко, А. (2014). Особливості здійснення контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою альтернативних методів оцінювання: Метод портфоліо. *Теорія та методика навчання та виховання*, (35), 31-43.
31. Ващенко, Г. (1997). *Загальні методи навчання*. Українська Видавнича Спілка.
32. *Відсутність медичної освіти, співпраця з ОПЗЖ та неетичне ставлення до клієнтів: розслідування про Спартак Субботу :: Свідомі*. (б. д.). Свідомі. https://svidomi.in.ua/page/spartak_subbota
33. Візінська, М. (2016). *Робота з текстом на уроках української мови як засіб активізації когнітивно-дослідницької діяльності учнів*. Нова зоря.

34. Віннікова, Н., Караман, С., Караман, О. & Кучерук, О. (2019). Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (3), 196-214.
35. Вінтонів, М., & Тютюма, Т. (2023). Синтаксична компетентність у лінгводидактичній підготовці майбутніх учителів української мови. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, (51), 40-46.
36. Власенко, Л., & Тригуб, І. (2022). Переваги та недоліки дистанційного навчання. У *Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов* (с. 19-22). Державний торговельно-економічний університет.
37. Власій, О., & Дудка, О. (2019). Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, (Спецвипуск), 383-397.
38. Вознюк, О. (2010). Самоосвіта і самовиховання педагога як основа його професійного розвитку. У *Духовно-моральне виховання і професіоналізація особистості: виклики XXI століття* (с. 18-21). Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки.
39. Волкова, Н., & Шкрабаченко, О. (2018). Стратегія інноваційного навчання: нові виклики освітньої реформи. *Директор школи*, (9-10), 26-29.
40. Ворон, А., & Солопенко, В. (2018). *Українська мова (профільний рівень): Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Видавничий дім «Освіта».
41. Гавриш, І., & Ткачов, А. (2017). Розбудовуючи Нову українську школу: теоретико-методологічні основи реалізації компетентнісного підходу в освіті в

- науково-педагогічному проєкті «Інтелект України». *Початкова школа*, (8), 2-5.
42. Гавриш, І., & Ткачов, А. (2017а). Теоретико-методологічні основи реалізації компетентнісно орієнтованої освіти обдарованих учнів у межах науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (55), 133-141.
43. Галаєвська, Л. (2018). Формування інформаційної компетентності старшокласників на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*, (3), 26-29.
44. Галаєвська, Л. (2019). Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів ліцею на уроках української мови. У *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи* (с. 90-92). Посвіт.
45. Гергуль, С. (2023). Формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів-філологів у процесі професійної підготовки. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, (21(77)), 8-12.
46. Гирин, О., Євченко, В., & Жуковська, В. (2018). *Формування компетентності «Навчання впродовж життя» як ключової вимоги професійної підготовки вчителя ХХІ століття*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
47. Гожуловська, В. (2018). Розвиток проблемного навчання в контексті Концепції «Нова українська школа». *Таврійський вісник освіти*, 2(1), 78-86.
48. Голик, С. (2013). Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови.*, (21), 258-264.
49. Голуб, Н. (2015а). Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*, (1), 107-118.

50. Голуб, Н. (2015b). Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*, (3), 2-10.
51. Голуб, Н., & Горошкіна, О. (2022). Методи дистанційного навчання української мови. *Український Педагогічний журнал*, (4), 148-158.
52. Голуб, Н., & Горошкіна, О. (2019a). *Концепція навчання української мови учнів старшої школи* (Н. Голуб, Ред.). Педагогічна думка.
53. Голуб, Н., & Горошкіна, О. (2019b). *Концепція навчання української мови учнів ліцею* (Н. Голуб, Ред.). Педагогічна думка.
54. Голуб, Н., & Горошкіна, О. (2022). *Українська мова: Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти*. Видавничий дім «Освіта».
55. Горобченко, Н., & Ващенко, Т. (2023). Особливості формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласників. *Імідж сучасного педагога*, (3(204)), 111-114.
56. Горошкіна, О. (2020). Формування предметної компетентності учнів ліцею на уроках української мови: практичний аспект. *Українська мова і література*, (1), 9-13.
57. Горошкіна, О. (2021). Робота з підручником як метод навчання української мови. У *Проблеми сучасного підручника*. Педагогічна думка.
58. Горчинський, С., & Толочний, О. (2019). Особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласників. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, (2(158)), 111-116.
59. Грибан, Г. (2016). Розвиток у студентів-філологів умінь образного мовлення шляхом наслідування риторичних текстів. У *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика* (с. 229-238). КНТ.

60. Гриджук, О. (2016). Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (42), 87, 24-27.
61. Гриневич, Л., Ільч, Л., Морзе, Н., Прошкін, В., Шемелинець, І., Линьов, К., & Рій, Г. (2020). *Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка*. Київський університет імені Бориса Грінченка.
62. Гриценчук, О. (2013). Інформаційно-комунікаційна компетентність учнів як аспект моніторингу (досвід міжнародних порівняльних досліджень OECD та IEA). *Інформаційні технології і засоби навчання*, 38(6), 1-12.
63. Грицькова, Н. (2011). Особливості соціально-професійної мобільності вчителя в умовах сучасної середньої школи. *Науковий вісник Донбасу*, (1), 1-10.
64. Гулай, О., & Кабак, В. (2022). Цифрові інструменти Google як засіб удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 1(2), 14-23.
65. Гура, Т., & Рома, О. (2022). Діяльнісний підхід у базовій середній освіті: від педагогічної теорії до освітянської практики. У *Нова українська школа у базовій середній освіті: впевнені кроки Запорізької області* (с. 26-40). ЗОШПО.
66. Гура, Т., Кузнєцова, О., & Рома, О. (2022). Готовність українських педагогів до впровадження європейських практик у шкільну освіту: психологічні передумови та особливості розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. Спецвипуск*, 23-31.
67. Гуревич, Р., Кадемія, М., & Шевченко, Л. (2012). *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід* (Р. Гуревич, Ред.). ТОВ фірма «Планер».

68. *Дезінформація б'є по них: названо найбільш вразливу до теорій змов вікову групу.* (б. д.). Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН. <https://www.unian.ua/curiosities/dezinformaciya-b-ye-po-nih-nazvano-naybilsh-vrazlivu-do-teoriy-zmov-vikovu-grupu-12363279.html>
69. Денисюк, К. (2021). Досвід змішаного навчання української мови за професійним спрямуванням у ЗВО. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, (15), 105-113.
70. *Державний стандарт базової середньої освіти.* (б. д.). Головна | Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
71. Дзєга, Л., & Янголь, М. (2018). Інноваційні та інформаційні технології як засіб підвищення ефективності освітнього процесу Нової української школи. *Директор школи*, (23-24), 89-105.
72. Дідух, Л. (2013). Інформаційно-комунікативна компетентність викладача. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*, (32-33(36-37)), 150-155.
73. *Дія.Освіта.* (б. д.). Дія.Освіта. <https://osvita.dii.gov.ua/it-studios>
74. Драганчук, Т. (2014). Мотивація підлітків до навчання в школі. *Основи здоров'я*, (7), 2-8.
75. Друль, О. (б. д.). *Хто придумав мрію.* Збруч. <https://zbruc.eu/node/101593>
76. Дубасенюк, О. (Ред.). (2012). *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід.* Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
77. Дущенко, О. (б. д.). Перспективи використання соціальних мереж в освіті. У *«Наукова молодь-2015»*.
78. Єрмоленко, С., & Мацько, Л. (1994). Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Дивослово*, (7), 28-30.

79. Єршова, О. (2022). Імплементация європейського досвіду формування цифрових компетентностей у систему освіти України. *Professional pedagogics*, (1), 289-297.
80. Жадан, С. (Уклад.). (2011). *Метаморфози. 10 українських поетів останніх 10 років*. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
81. *За рік карантину кількість українських користувачів в соцмережах зростає на 7 млн і досягла 60% населення країни | GlobalLogic Ukraine*. (б. д.). GlobalLogic Ukraine. <https://www.globallogic.com/ua/about/news/social-media-during-quarantine/>
82. Загвоздкін, В. (2006). Роль портфоліо в навчальному процесі. Деякі психолого-педагогічні аспекти. *Педагогічна психологія*, (1), 12-16.
83. Заєць, В. (2015). *Методика навчання української мови на текстовій основі*. Агрармедіагруп.
84. Засекіна, Т., & Засекін, Д. (2020). Компетентності та результати навчання як системотвірні елементи освітнього процесу. *Український педагогічний журнал*, (3), 49-57.
85. Захарченко, О. (2022). *Метро до Темного Міста*. Видавництво Старого Лева.
86. Захарчук-Дуке, О. (2015). *Розвиток культури мовлення майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій* [Дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
87. Зеленов, Є. (2018). Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, (5), 46-57.
88. Івашньова, С. (2012). Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. *Наукові записки. Серія: «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, (2), 15-17.

89. Іващенко, С. (2020). Формування компетентності “спілкування державною мовою” в умовах інтегрованого освітнього середовища. *Українські студії в європейському контексті*, (1), 289-294.
90. Калінін, В. (2018). Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старшої школи засобами іноземної мови як ключової компетентності Нової української школи. *Молодь і ринок*, (9), 85-90.
91. Калініна, Л., Папіжук, В., Полховська, М., Кузьменко, О., & Прокопчук Н. (2020). *Занурення в майбутню професію як ігровий засіб профорієнтації школярів*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
92. Калмикова, І. (2002). Портфоліо як засіб самоорганізації і саморозвитку особистості. *Педагогічні технології*, (5), 18-22.
93. Караман С. (2020). Метод діалогової взаємодії на уроках української мови в 10 класі філологічного профілю як засіб стимулювання пізнавальної активності старшокласників. У *Проблеми методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти* (с. 50-52). Інститут педагогіки.
94. Караман, Р. (2023). Основи методики стратегічного навчання у формуванні комунікативної особистості вчителя. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*, 158-160. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.
95. Караман, О. (2015). Формування методичної компетентності студентів-філологів. *Неперервна професійна освіта: Теорія і практика*, (1-2), 88-92.
96. Караман, О. (2020). Комплексна вправа як засіб формування ключових компетентностей учнів 8-9 класів поглибленого вивчення української мови. У *Проблеми методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти* (с. 48-50). Інститут педагогіки.

97. Караман, О. (2021). Розвивальний потенціал творів-роздумів у формуванні комунікативного досвіду учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. У *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу* (с. 7-8). Педагогічна думка.
98. Караман, О. (2022). Інформаційно-цифрова компетентність як засіб комунікації учнів закладів загальної середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (1(2)), 26-33.
99. Караман, С. (2000). *Методика навчання української мови в гімназії*. Ленвіт.
100. Караман, С. (2021). Алгоритм як прийом виконання проблемних завдань на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти. У *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу* (с. 9-11). Педагогічна думка.
101. Караман, С., & Караман, О. (2012). Проблема підручникотворення для профільної школи у науковому полі української лінгводидактики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*, (9), 202-206.
102. Караман, С., & Караман, О. (2016). Особливості педагогічного діалогу в різних навчальних ситуаціях. У *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика* (с. 119-134). КНТ.
103. Караман, С., & Караман, О. (2023). Оптимізація змісту мовознавчих дисциплін для майбутніх учителів української мови і літератури в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського. У *Творча спадщина В.О. Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу* (с. 183-185). РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка.

104. Караман, С., Горошкіна, О., Караман, О., & Попова, Л. (2018). *Українська мова (профільний рівень): Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Ранок.
105. Караман, С., Караман, О., Горошкіна, О., & Попова, Л. (2017). Формування ключових компетентностей учнів засобами підручника «Українська мова» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології. *Українська мова і література в школах України*, (6), 22-29.
106. Карапетян, А. (2020). Особливості навчання представників покоління Z у вищій школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (186), 115-120.
107. Карпенко, А. (2021). *Розвиток цифрової компетентності співробітників організаційно-навчальних підрозділів в університеті* [Дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
108. Кизименко, О. (2020). Нестандартні уроки української літератури – вимога сьогодення. У *Методика викладання української мови в сучасній школі: теорія та практика* (с. 127-129). Центр прогресивної освіти «Генезум».
109. Кисельова, К. (Ред.). (2022). *Освіторія special 2021-2022*. Osvitoria.Media. <https://osvitoria.media/wp-content/uploads/2022/05/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85.pdf>
110. Клець, О., & Стаценко, О. (2021). Упровадження інноваційних технологій на уроках мовно-літературної освітньої галузі як засіб реалізації концепції «Нова українська школа». *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*, (12), 72-86.
111. Климова, К. (2010). *Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів*. Рута.

112. Климова, К. (2011). Мовне портфоліо у системі безперервної самопідготовки майбутніх учителів до мовно-комунікативної професійної діяльності. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка*, (60), 37-39.
113. Кобися, В., & Семенов, Є. (2019). Використання соціальних мереж у підготовці майбутніх вчителів. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*, 144-152.
114. Ковальчук, В. (2023). *Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 100.
115. Ковчин, Н. (2019). Інформаційно-цифрова компетентність учня в контексті економічної шкільної освіти. У О. Овчарук (Ред.), *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи* (с. 37-39). Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.
116. Козир, М. (2020). Розвиток мотивації школярів до навчання засобами ІКТ. *Освітологічний дискурс*, (4(31)), 231-246.
117. Кокотюха, А. (2022). *Гімназист і Чорна Рука*. А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА.
118. Корицька, Г. (2018). Використання Веб-квест технології у навчанні учнів української мови на засадах діяльнісного підходу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (65(3)), 66-75.
119. Концепція Нової української школи. (б. д.). Головна | Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
120. Корицька, Г., & Богдзівич, С. (2021). Можливості інтеграції елементів медіадидактики у шкільну мовно-літературну освіту. *Український педагогічний журнал*, (4), 171-179.
121. Корінець, В., & Горобченко, Н. (2022). Формування інформаційно-комунікативної компетентності старшокласника. У *Актуальні проблеми*

сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури (с. 58-68).

Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка.

122. Корольова, Н., & Лимаренко, О. (2023). Розроблення та реалізація моделей дистанційного навчання для підготовки фахівців лінгвістів: інновації та виклики. *Академічні візії*, (21).
123. Коростіль, Л. (2018). Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*, (1), 82-88.
124. Космідайло, І., Набок-Бабенко, Ю., & Резнік, Т. (2023). Методичні орієнтири формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею засобами інтерактивних онлайн-ігор. *Перспективи та інновації науки*, (11(29)). С. 223-236.
125. Космідайло, І. (2021). Мовна гра як метод формування українськомовної особистості учня ліцею. У *Збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича* (с. 35-39). Педагогічна думка.
126. Красільнікова, О. (2018). Компетентнісний підхід як основа філософії освіти. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, (1), 147-156.
127. Кремень, В. (Ред.). (2003). *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.І.С.
128. Кремень, В. (Ред.). (2021). *Енциклопедія освіти* (2-ге вид.). Юрінком Інтер.
129. Кремень, В., Гриневич, Л., Луговий, В., & Таланова, Ж. (2021). Формування цифрової компетентності у школі: кадрові виклики і відповіді для України. *Український педагогічний журнал*, (4), 6-28.
130. Крива, М., & Косюхно, Д. (2022). Інформаційно-комунікаційна компетентність здобувача базової середньої освіти: Теоретичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, (37), 116-123.

131. Крупко, С. (2022). Електронні освітні ресурси: реалії сучасного освітнього середовища. *Проблеми освіти*, (2(97)), 226-238.
132. Кузнецова, Г. (2019). Лінгводидактична українськомовна компетентність учителя-словесника в умовах нової української школи. У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 36-39). Педагогічна думка.
133. Кулик, О. (2019). Рефлексійний складник навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови. У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 40-44). Педагогічна думка.
134. Кулик, О. (2020). Формування мовної стійкості здобувачів вищої освіти на заняттях з української мови: Доведення потреби. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, (16), 69-78.
135. Кулик, О. (2021). Евристична діалогова взаємодія та діагностика рівнів сформованості комунікативної компетентності здобувачів освіти: синтез, процедура, застосування, результат. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2(37), 216-223.
136. Кулик, О., & Рубан, І. (2014). Мовна й мовленнєва особистість: проблема дефініцій. *Теоретична й дидактична філологія*, (17), 76-89.
137. Кульбабська, О. (2022). Тестові технології оцінювання професійної компетентності майбутнього вчителя-мовника. У *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини* (с. 121-122). Буковинський державний медичний університет.
138. *Культура слова.* (б. д.). *Культура мови* на щодень. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/vstup.htm>
139. Курлянд, З. (1992). *Формирование и развитие профессиональной устойчивости учителя* [Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук].

140. Кухарчук, І. (2022). Формування пунктуаційної компетентності в учнів 8-9-х класів на уроках української мови. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, (48), 117-124.
141. Кучерук, О. А., & Магдич, Т. П. (2020). Використання електронних освітніх ресурсів для формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (75(1)), 56-75.
142. Кучерук, О. (2011). *Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
143. Кучерук, О. (2014). Пріоритетні напрями в шкільній лінгводидактиці. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2, 190-197.
144. Кучерук, О. (2017а). Співвідношення понять «методика навчання», «технологія навчання», «метод навчання» як лінгвометодична проблема. *Українська мова і література в школах України*, (1), 8-13.
145. Кучерук, О. (2017б). Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*, (12), 37-41.
146. Лисогор, Л., Берендєєв, С., & Косенчук, Л. (2023а). *Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи*.
147. Лисогор, Л., Берендєєв, С., & Косенчук, Л. (2023б). *Сучасні підходи і технології Нової Української школи: компетентнісно орієнтовані завдання як засіб формування ключових компетентностей*.
148. Лукіяничук, І. (2022). Психолого-педагогічні особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки майбутніх

- учителів української мови. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, (50), 171-179.
149. Лук'янова, В., & Чафаї, Х. (2022). Використання інструментів соціальних мереж у процесі навчання. У *Радіоелектроніка та молодь в XXI столітті*. (с. 18-22). ХНУРЕ.
150. Ляшко, Н., & Райська, Л. (2013). Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови (4 клас). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, (110), 141-143.
151. Мазніченко, Є. І., Македон, В. Є., Шарабанова, С. В., & Яловнича, І. Л. (Ред.). (2019). *Український правопис*. Наукова думка.
152. Майборода, Л. (2015). Методичні підходи до розроблення електронних освітніх ресурсів педагогами професійного навчання. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи*, (6), 155-163.
153. Мамчур, Л. (2016). Розвиток мовної особистості – пріоритетний напрям сучасної лінгводидактики. У І. Гайдаєнко (Ред.), *Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи* (с. 105-111).
154. Марущак, О. (2016). Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*, (11), 97-108.
155. Мацько, Л., Груба, Т., Семенов, О., & Симоненко, Т. (2017). *Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія*. Міністерство освіти і науки України.
156. *Міністерство освіти і науки України - Візія майбутнього освіти і науки України*. (б. д.). Головна | Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/ua/viziya>
157. *Міністерство освіти і науки України - Навчальні програми для 10-11 класів*. (б. д.). Головна | Міністерство освіти і науки

України. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

158. Морзе, Н., & Кочарян, А. (2015). Інформаційно-комунікаційна компетентність науково-педагогічних працівників університету. історичний розвиток формування понятійного апарату. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, (24), 20-31.
159. Морозова, М. (2020). Генезис понять «компетенція» та «компетентність» у вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*, (5(336)), 51-60.
160. Мусурівська, О. (2020). Інформаційно-комунікаційні технології та їх використання для розвитку усного мовлення учнів старшої школи. *Науковий вісник Чернівецького університету*, (822), 74-84.
161. Набок-Бабенко, Ю. & Резнік, Т. (2023). Особливості використання онлайн-тестів у процесі формування й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Knowledge, Education, Law, Management*, (4(56)), 30-36.
162. Набок-Бабенко, Ю. (2020). Функції тестового оцінювання в компетентнісно орієнтованому навчанні української мови учнів ліцеїв. У *Проблеми методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти* (с. 59-63). Педагогічна думка.
163. Недодатко, Н. (2000). *Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників* [Дис. канд. пед. наук, Криворізький державний педагогічний університет].
164. Ніколаєнко, А., & Горобченко, Н. (2022). Сучасні тенденції формування комунікативної компетентності старшокласників. У *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури* (с. 87-93). Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка.

165. Ніколенко, Л. (2018). Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. *Методист*, (6), 1-10.
166. Новосолова, А. (2022). Адаптація методів навчання української мови до умов воєнного часу. *Проблеми сучасного підручника*, (28), 90-98.
167. Овсієнко, Л. (2013). Сутність понять «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», «якість освіти» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Донбасу*, (2), 1-13.
168. Овсієнко, Л. (2017). Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: Педагогіка)*, (2(57)), 82-87.
169. Овсієнко, Л. (2018). *Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу* [Дис. д-ра пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
170. Овсієнко, Л. (2019). Дидактична гра як перспективний практико орієнтований метод навчання «нового покоління Z». У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 50-54). Педагогічна думка.
171. Овчарук, О. (2013). Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, (7), 3-6.
172. Огарь, Ю. (2021). *Формування граматично нормативного мовлення учнів ліцею на засадах особистісно орієнтованого підходу* [Дис. д-ра філософії в галузі педагогіки, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
173. Олефіренко, Н. (2014). Дидактичні електронні ресурси у системі сучасних засобів навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (33), 129-133.

174. Олійник, А. (2020). *Методика навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні* [Дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
175. Омельчук, С. (2013). Шкільна морфологія української мови в аспекті сучасних лінгвістичних концепцій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»,* (40), 242-245.
176. Омельчук, С. (2013а). Методи і прийоми навчання української мови: сучасний стан проблеми. *Дивослово,* (6), 19-21.
177. Омельчук, С. (2019). Компетентнісний підхід до навчання мови в докторських дисертаціях з теорії та методики навчання української мови. У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 55-58). Педагогічна думка.
178. Онатій, А., & Ткачук, Т. (2022). *Українська мова: Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти*. Навчальна книга – Богдан.
179. Онопрієнко, О. (2010). Портфоліо як засіб контролю результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи,* (34), 121-127.
180. *Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації.* (б. д.).
Головна | Міністерство освіти і науки
України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
181. Остапенко, С., & Степанова, Н. (2017). Ліцей як середовище успішного особистісного розвитку. *Рідна школа,* (7-8), 97-100.

182. Остапченко, О. (2018). *Українська мова в грі: проблемні завдання, конкурси, змагання, цікаві факти, тести, квести*. Київський університет імені Бориса Грінченка.
183. Павленко, В. (Упоряд.). (2017). *Казки В.О. Сухомлинського*. ФОП Левковець Н.М.
184. Палихата, Е. (2002). Ситуаційні вправи для навчання діалогічного мовлення. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*, (9), 90-94.
185. Пасічник, О., Єлфімова, Ю., Чушак, Х., Шинаровська, О., & Донець, А. (2021). *Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти*.
186. Пентиліюк, М. (2010). Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*, (50), 123-130.
187. Пентиліюк, М. (Ред.). (2005). *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах*. Ленвіт.
188. Пентиліюк, М. (Ред.). (2015). *Словник-довідник з української лінгводидактики*. Ленвіт.
189. Пентиліюк, М., Окуневич, Т., & Мунтян, С. (2021). Сучасні підходи до навчання української мови і майбутніх учителів-словесників у контексті ідей Нової української школи. *Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики*, 43-56.
190. Петренко, С. (2017). Інформаційно-цифрова компетентність учня у контексті формування нової української школи. *Інноватика у вихованні*, (6), 144-156.
191. Подлевська, Н. (2013). Профільний урок української мови в сучасній школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (40), 246-248.

192. Подранецька, Н. (2006). Застосування проектних технологій на уроках української мови та літератури як один із напрямків розвитку мовної особистості. *Українська мова і література в школі*, (4), 22-25.
193. Полінок, О. (2018). *Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проектів у процесі навчання української мови* [Дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
194. Попова, Л. (2019). Роль тексту у формуванні ключових компетентностей учнів ліцею на уроках української мови. У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 63-64). Педагогічна думка.
195. Попова, Л. (2020а). Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*, 2(2(333)), 54-61.
196. Попова, Л. (2020b). Перспективи впровадження змішаного навчання української мови в ліцеї. *Українська мова і література в школі*, (4), 15-19.
197. Посохова, Н. (2019). Критичне мислення у світлі вимог концепції «Нової української школи». *Історія та правознавство*, (10/12), 11-14.
198. Пригодій, Т. (2023). *Формування ключових компетентностей здобувачів освіти на основі впровадження педагогіки партнерства (методичні рекомендації)*. Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.
199. Приходькіна, Н. (2017). Компетенція, компетентність, медіакомпетентність: аналіз термінології. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*, (5), 80-88.
200. *Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси*. (б. д.).
Офіційний вебпортал парламенту
України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text>

201. *Про освіту.* (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
202. *Про повну загальну середню освіту.* (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
203. *Проект Державного стандарту профільної середньої освіти.* (б. д.). Головна | Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/НО-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>
204. Путівник онлайн-курсу НУШ: базова середня освіта (2023). *Osvitoria.Media*. <https://drive.google.com/file/d/15ygoTnP4XP7Das50pjR9yipRW0czqaQ1/view>
205. Радченко, Ю. (2020). Проектна технологія у формуванні компетентностей на уроках української мови та літератури: діяльнісний аспект. *Вивчаємо українську мову та літературу*, (13-15), 11-16.
206. Райта, О. (2022). *Реалізація інформаційно-цифрових компетентностей на уроках української мови та літератури як фактор розвитку творчих здібностей учнів.*
207. Рапун, К. (2022). Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема. У *Науковий пошук молодих дослідників* (с. 163-168). ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».
208. Резнік, Т. (2023). Психолого-педагогічні засади організації індивідуальних занять з української мови для старшокласників ліцею в умовах змішаного навчання. *Věda a perspektivy*, (7(26)), 103-112.
209. Резнік, Т. (2017). Мовне портфоліо учня як інноваційний засіб навчання. *Українська мова і література в школах України*, (1), 37-38.

210. Резнік, Т. (2018). Реалізація дослідницького методу на уроках української мови у профільній школі. *Українська мова і література в школах України*, (9), 29-30.
211. Резнік, Т. (2019). Розвиток критичного мислення на уроках української мови у профільній школі. *Українська мова і література в школах України*, (3), 17-18.
212. Резнік, Т. (2020а). Компаративний аналіз повісті «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та п'єси «Гамлет» Вільяма Шекспіра: емоційний складник. *Українська мова і література в школах України*, (9), 33-34.
213. Резнік, Т. (2020b). Реалізація методу проєктів у процесі навчання морфології української мови учнів ліцею. У *Проблеми методів компетентісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти*, 86-89. Педагогічна думка.
214. Резнік, Т. (2021а). Активні методи навчання морфології учнів 10 класу ліцею за особистісно орієнтованого підходу. У *Методи навчання української мови: сучасний контекст*, 66-70. Педагогічна думка.
215. Резнік, Т. (2021b). Використання соціальних мереж для формування в учнів 10 класу ліцею інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови. У *Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку*, 105-110. ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
216. Резнік, Т. (2021c). Особливості організації навчально-дослідницької діяльності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови в контексті ідей Нової української школи. У *Нова українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти*. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.
217. Резнік, Т. (2021d). Дидактичні ресурси з української мови як чинник формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу

- ліцею. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (8(346) Ч.1), 198-206.
218. Резнік, Т. (2022). Реалізація особистісно орієнтованого підходу на уроках української мови в ліцеї в умовах змішаного навчання. У *Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку*, 152- 156. Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
219. Резнік, Т. (2023а). Творча робота на уроках словесності як ефективний інструмент розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 3(65), 256-261.
220. Резнік, Т. (2023б). Використання освітньо-розвивального ресурсу українськомовного тексту у процесі поглиблення знань з морфології учнів 10 класу ліцею, 79-80. У *Сучасна освіта: досвід і новаторство*. НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
221. Резнік, Т. (2023с). Самоосвіта вчителя як ресурсний чинник підвищення кваліфікації. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій*, 311-313. Глухівський НПУ ім. О. Довженка.
222. Резнік, Т. (2023d). Групова робота як дієвий чинник розвитку мотиваційно-самоосвітнього потенціалу старшокласників. У *Мозаїка наукової комунікації*, 294-296. Львівський національний університет імені І. Франка.
223. Резнік, Т. (2023е). Використання виховного потенціалу текстів Василя Сухомлинського у процесі навчання української мови учнів 10-11 класу ліцею. У *Творча спадщина В.О.Сухомлинського у контексті викликів воєнного часу*, 105-107. РВВ ЦДУ ім. В.Винниченка.
224. Резнік, Т., & Набок-Бабенко, Ю. (2022). Особливості онлайн-навчання й оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею. *Інноваційна педагогіка*, 2(54), 210-215.

225. Ренн, О. (Упоряд.). (2021). *Таке різне Різдво: Коротка проза*. Видавництво Старого Лева.
226. Рудницька, С. (2018). Технологізація як тенденція сучасного гуманітарного знання. *Актуальні проблеми психології*, (11), 37-52.
227. Сакалюк, О. (2014, 28 березня). *Формування і розвиток інформаційно-освітнього середовища сучасного навчального закладу*. WEB-ресурс науково-практичних конференцій | Наукові, науково-практичні конференції та публікації, новини науки. http://www.confcontact.com/2014-alyans-nauk/pe4_sakalyuk.htm
228. Саяпіна, С., & Дроздова, І. (2019). Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, (6(98)), 40-49.
229. Семенова, А. (2007). Формування професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання. У *Педагогіка вищої школи* (3-тє вид., с. 432-486). Знання.
230. Семенов, О. (2023). *Навчання української мови і літератури у вимірах ключових компетентностей*. СумДПУ імені А.С.Макаренка.
231. Сидоренко, В. (2014). Технологія кооперативного навчання в процесі формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів (дидактичний інструментарій). *Українська мова і література в школі*, (8), 8-15.
232. Сисоева, С. (2002). Особистісно орієнтовані технології: метод проектів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, (1), 73-80.
233. Сколота, Т. (2022). Електронний дидактичний матеріал на урок української мови в 10 класі: створення, використання, доступ (на прикладі вебсервісів з інтерактивною взаємодією). У *Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку* (с. 162-172). Університет Григорія Сковороди в Переяславі.

234. Слободяник, О. (2017). Українські соціальні мережі в навчально-виховному процесі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, 2(11), 39-44.
235. Смирнова, Є., Астахова, М., Байназарова, О., Вороніна, Г., Китиченко, Т., & Колісник, О. (2023). *Спілкуємося на відстані: віртуальний освітній простір закладу загальної середньої освіти* (Л. Покроєва, Ред.). Харківська академія неперервної освіти.
236. Сова, О. (2022). Компетентнісний підхід та його реалізація в навчанні української мови та літератури. *Педагогічний пошук*, (3(115)), 52-54.
237. Сороквашин, С. (2016). Сутність, зміст і структура інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*, (69(2)), 146-150.
238. Сороко, Н. (2014). Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічної спеціальності у країнах Європи. У Ю. Биков & О. Овчарук (Ред.). *Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору* (с. 149-167). Атіка.
239. Сороко, Н. (2015). Роль міжнародних проектів у оцінюванні інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів (досвід Естонії, Латвії та Литви). *Український педагогічний журнал*, (3), 22-35.
240. Соснін, О. (2012). Інформаційно-комунікативна компетентність громадянина в процесах формування громадянського суспільства. *Віче*, (20), 22-26.
241. Спірін, О. (2009). Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (5(13)).

242. Стойка, О. (2023). Особливості підвищення цифрової компетентності вчителя в республіці Польща. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, (1(74)), 137-143.
243. Струганець, Л. (2012). Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*, (77), 127-133.
244. Струтинська, О. (2020). Особливості сучасного покоління учнів і студентів в умовах розвитку цифрового суспільства. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, (9), 145-160.
245. Судніков, Є. (2023). Проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. *Військова освіта*, (1(47)), 290-303.
246. Сухомлинський, В. (1976). *Вибрані твори. В 5-ти т. (Т. 1)*. Радянська школа.
247. Тесленко, О. (2019). Концепція нової української школи в системі філологічної освіти. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*, (80), 81-83.
248. Ткачук, І. (2010). Спрямованість учнів старшої школи на майбутній професійний успіх: компоненти, критерії та показники. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 2(14), 293-300.
249. Тютюма, Т. (2023). *Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій* [Дис. д-ра філософії в галузі педагогіки, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
250. У День знань Президент презентував інноваційний освітній застосунок «Мрія» – унікальний цифровий проект, який допоможе розкрити потенціал і таланти дитини — Офіційне інтернет-представництво Президента України. (б. д.). Офіційне інтернет-представництво Президента

України. <https://www.president.gov.ua/news/u-den-znan-prezident-prezentuvav-innovacijnij-osvitnij-zasto-85313>

251. Федасюк, Д., Гоц, Н., & Микийчук, М. (2016). Формування системи вимог до електронних освітніх ресурсів вищого навчального закладу з метою їх сертифікації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, (853), 47-58.
252. Хома, Т. (2018). Комунікативна компетентність, її складові. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, (1), 203-206.
253. Хома, Т., & Малеш, М. (2018). Формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів. *Освітологічний дискурс*, (3-4(22-23)), 259-270.
254. Цінько, С. (2019). Реалізація компетентнісного підходу через систему завдань з розвитку мовлення. У *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови* (с. 67-70). Педагогічна думка.
255. Чикалова, Т. (2021). Гра як засіб всебічного розвитку дітей покоління Альфа. *Перспективи та інновації науки*, (5(5)), 656-665.
256. Чичинська, О. (2019). Психологічні особливості представників з покоління. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*, (9), 135-142.
257. Шаров, С. (2018). Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, (4(63)), 194-199.
258. Шах, К., & Зарішняк, І. (2019). Особливості навчання покоління Z. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Педагогіка*, 2(11), 212-217.
259. Шевчук, Л. (2011). Форми й види групової роботи учнів. *Педагогіка і психологія*, (2), 54-62.

260. Шелестова, Л. (2019). Можливості сучасної профільної освіти у розвитку творчих здібностей старшокласників. У *Університет і школа: перспективи співпраці* (с. 37-38). Національний університет водного господарства та природокористування.
261. Шелехова, Г. (2015). Урахування сучасних підходів до навчання української мови учнів 8-9 класів ЗНЗ. *Українська мова і література в школах України*, (2), 2-7.
262. Шелехова, Г. (2018). Урахування компетентнісного підходу до розвитку мовлення старшокласників на уроках української мови. *Українська мова і література в школах України*, (4), 40-45.
263. Шиліна, Г. (2016). *Методика дистанційного навчання української мови учнів основної школи* [Дис. канд. пед. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка.
264. Шкавро, В. (2017). Тестовий контроль з мовознавчих дисциплін як засіб вимірювання навчальних досягнень студентів. *Sciences of Europe*, (21), 47-50.
265. Шкавро, В. (2020). Формування цифрової грамотності засобами тестових технологій у майбутніх учителів української мови і літератури під час вивчення сучасної української літературної мови. *Українська мова і література в школах України*, (9), 15-21.
266. Шмирук, Н. (2020). Роль інтерактивного навчання у формуванні освітніх компетентностей учнів Нової української школи. *Завучу. Все для роботи*, (23-24), 19-23.
267. Штепура, А. (2022). Основні характеристики й стереотипи покоління Z: аналіз зарубіжного досвіду. *Comparative Professional Pedagogy*, (12(1)), 86-93.

268. Шуневич, О. (2016). Умови післядипломної підготовки вчителів до формування емоційного інтелекту мовної особистості учня. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, (1), 155-162.
269. Юрійчук, Н. (2021). Використання інтернет-ресурсів на уроках української мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, (14-15), 151-154.
270. Якимчук, О. (2020). Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. *Вища освіта України*, (3), 19-25.
271. Яременко Л. (2018). Практика впровадження методу проєктів на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*, (30), 2-6.
272. Яремчук, Н. (2020). Засоби навчання української мови. *International scientific and practical conference*, 202-206.
273. Яремчук, Н. (2022). Квінтесенція особистісної і фахової культури майбутніх учителів української мови та літератури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2(80), 230-234.
274. Ясак, Т. (2011). *Методика навчання синтаксису із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у 8-9 класах гімназій* [Дис. канд. пед. наук]. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
275. Borys Grinchenko Kyiv University. (б. д.). АстудіяЯ. <https://fb.watch/n8mIahraKV/>
276. DigComp framework. (б. д.). EU Science Hub. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en
277. Intermemzzo. (б. д.). Telegram. <https://t.me/intermemzzoo/5137>
278. Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, Ferrari, A. (2012). *Digital competence in practice: an analysis of frameworks*, Publications Office.

279. Katz, I. R., & Macklin, A. S. (2007). Information and Communication Technology (ICT) Literacy: Integration and Assessment in Higher Education. *Journal of Systemics*, 5(4), 50-55.
280. Krumsvik, R. (2008). Situated learning and digital competence. *Education and Information Technology*, (4(13)), 279-290.
281. *Social media use reaches new milestone - We Are Social UK*. (б. д.). We Are Social UK. <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/07/social-media-use-reaches-new-milestone/>
282. STERNENKO. (б. д.). Telegram. <https://t.me/sssternenko/15074>
283. Wilson, C., & Jolls, T. (2015). Media and Information Literacy Education: Fundamentals for Global Teaching and Learning. https://www.researchgate.net/publication/284159634_Media_and_Information_Literacy_Education_Fundamentals_for_Global_Teaching_and_Learning
284. Yang, C., Luo, L., Yu, R., & Shanks, D. R. (2021). Testing (quizzing) boosts classroom learning: A systematic and meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, (147(4)), 399-435.
285. *Yeat дроннув міні-альбом «Lyfë» | rap.ua*. (б. д.). rap.ua. <https://rap.ua/yeat-dropnuv-mini-albom-lyfe/>

ДОДАТКИ**Додаток А****Анкета для вчителів української мови та літератури**

Шановні вчителі! Просимо Вас пройти анкетування, спрямоване на вивчення Вашого практичного досвіду у формуванні інформаційно-коунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови. Відповіді в анкеті будуть мати узагальнений характер під час їхнього аналізу. Дякуємо за Вашу участь та внесок у розвиток освіти!

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____

2. Назва навчального закладу _____

3. Досвід роботи _____

4. Як Ви розумієте поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність»? _____

5. На Вашу думку, чи доцільно формувати інформаційно-комунікаційну компетентність на уроках української мови? Чому? _____

6. Як часто Ви використовуєте інформаційно-комунікаційні технології на уроках української мови в 10 класі ліцею? _____

7. Якими знаннями, вміннями та навичками повинні володіти учні зі сформованою інформаційно-комунікаційною компетентністю? _____

7. Чи орієнтує програма з української мови для 10 класу ліцею на формування інформаційно-комунікаційної компетентності? Як саме? _____

8. Який зараз рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів 10 класу ліцею, на Вашу думку? _____

9. За якими критеріями, на Вашу думку, доцільно оцінювати рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів 10 класу ліцею? _____

10. Які цифрові інструменти чи платформи Ви використовуєте для підвищення цифрової грамотності учнів? _____

11. У чому, на Вашу думку, полягають виклики й перспективи у процесі формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею на уроках української мови? _____

12. Яку методичну допомогу Ви хотіли б отримати з питань формування інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі навчання української мови? _____

Дякуємо за Ваш час та відгуки! Ваш внесок допоможе нам зробити навчання більш ефективним та цікавим для учнів.

Анкета для учнів 10 класу ліцею

Шановні учні! Нам дуже важливо знати Ваші думки щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання української мови. Ця анкета спрямована на збір інформації, яка допоможе нам зрозуміти, як Ви використовуєте цифрові ресурси, додатки та інші інструменти для удосконалення власних умінь. Ваші відповіді допоможуть нам підвищити ефективність уроків та покращити процес навчання.

Будь ласка, відповідайте чесно та об'єктивно. Ваш внесок у це дослідження є надзвичайно важливим. Дякуємо за участь!

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____

2. Назва навчального закладу _____

3. Чи потрібно вміти працювати з інформацією? _____

4. Які вміння для цього потрібні? _____

5. Що означає «критично оцінювати інформацію»? _____

6. Як Ви розумієте поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність»? _____

7. Оцініть свій рівень сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності за 12-бальною шкалою: _____

8. Яких знань для роботи з інформацією вам бракує? _____

9. Які вміння, необхідні для успішної роботи з інформацією, вам потрібно вдосконалити? _____

10. Якими сайтами (освітніми/неосвітніми) ви користуєтесь для навчання? _____

11. Які завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій ви хотіли б / не хотіли б виконувати на уроках української мови? _____

12. Що ви хотіли б покращити у використанні інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання української мови? _____

Додаток В

Порівняння популярних платформ і месенджерів, які використовуються в умовах змішаного навчання

Хар-ки	Skype	Telegram	Viber	WhatsApp	Google Classroom	Zoom
Лого						
Рік випуску	2003	2013	2010	2009	2014	2013
Компанія-розробник	Microsoft Skype Division	Telegram FZ-LLC	Viber Media, Inc	WhatsApp Inc	Google	Zoom Video Communications
Системні вимоги	Багатоплатформність	Android, iOS, watchOS, iPadOS, MacOS, Windows, Linux	Windows, macOS, Linux, Android, BlackBerry OS, iOS, Series 40, Symbian, Bada и Windows Phone	Android, BlackBerry OS, BlackBerry 10, iOS, Series 40, Symbian i Windows Phone	Windows, macOS, iOS, Android	Windows, macOS, Linux, Android, iOS
Функціонал	Відеодзвінки, повідомлення, групові бесіди, файлообмін, синхронізація.	Обмін повідомленнями, фотографіями, стікерами, голосовими і відеоповідомленнями, файлами будь-якого типу, створення опитувань та вікторин.	Обмін текстовими, голосовими та відеоповідомленнями, документами, зображеннями, відеозаписами та файлами.	Створення й пересилання текстових повідомлень (дописів), зображень, відео та аудіо.	Створення свого класу/курсу, поширення серед учнів необхідних навчальних матеріалів, завдань, оцінювання завдань учнів і відстеження їхнього прогресу, організація	Організація відео- або аудіозв'язку, спільний доступ до файлів, колективний чат, обмін текстовими та графічними повідомленнями, збереження даних, розсилання запрошень на

					спілкування учнів.	онлайн-конференцію, злиття з усіма операційними системами.
Плани підписки	Безкоштовна версія/ є платні функції	Безкоштовна версія/ є платні функції	Безкоштовний	Безкоштовний, однак функція обмеження реклами є платною	Безкоштовний	Безкоштовна версія/ є платні функції
Обмеження (кількість учасників, наявність пошти та інше)	Одночасно при відеозв'язку можуть спілкуватися макс. 50 осіб	Одночасно у групі можуть спілкуватися 200 осіб	Одночасно у групі можуть спілкуватися 250 осіб	Принципових обмежень немає	Одночасно у курсі можуть спілкуватися 250 осіб; приєднатися до курсу за день можуть 100 осіб	Одночасно при відеозв'язку можуть спілкуватися макс. 100 осіб, обмеження за часом 40 хв.
Наявність каналів	-	+	+	+	-	-
Інтеграція з зовнішніми сервісами	Outlook.com	Інтеграція можлива за умови встановлення окремого додатка	180 систем	-	Продукти Google	2420 програм
Наявність відеодзвінків	+	+	+	+	- (є інтеграція з Google Meet)	+
Архів повідомлень	+	+	+	+	+	+
Пошук за повідомленнями	+	+	+	+	+	+

**20 найкращих освітніх інструментів 2023 року за версією рейтингу
«Top 100 Tools for Education»**

«Top 100 Tools for Education» – це рейтинг інструментів навчання, створений Джейн Харт разом із Центром технологій для навчання та удосконалення. Він будується на основі щорічного опитування тисяч спеціалістів у галузі освіти в усьому світі. Цей топ включає 3 підкатегорії:

- 100 інструментів для самонавчання;
- 100 інструментів для навчання на робочому місці;
- 100 інструментів для освіти у широкому сенсі.

Опитувальник дає змогу проаналізувати зміни в популярності різних сервісів залежно від глобальних змін у суспільстві та від особистих уподобань опитуваних.

Процедура опитування полягає в тому, що респондентам пропонують назвати 10 своїх найбільш часто використовуваних сервісів. Після відповіді аналізуються, зводяться і створюється топ інструментів.

<i>Місце в рейтингу</i>	<i>Назва інструменту</i>	<i>Опис</i>
1	<i>YouTube</i>	Платформа для розміщення та обміну відео
2	<i>Google</i>	Пошукова система
3	<i>Microsoft Teams</i>	Корпоративна платформа для співпраці
4	<i>ChatGPT</i>	Чатбот, який розуміє та генерує текст природною мовою
5	<i>PowerPoint</i>	Програмне забезпечення для презентацій Microsoft
6	<i>LinkedIn</i>	Професійна соціальна мережа

7	<i>Wikipedia</i>	Онлайн-енциклопедія
8	<i>Word</i>	Програмне забезпечення для документації Microsoft
9	<i>Google Docs & Drive</i>	Офісний пакет / платформа для обміну файлами
10	<i>Zoom</i>	Платформа для відеозустрічей
11	<i>Canva</i>	Графічний інструмент
12	<i>Spotify</i>	Платформа аудіо / подкастів
13	<i>Instagram</i>	Соціальна мережа для обміну фотографіями
14	<i>Excel</i>	Програмне забезпечення для роботи з електронними таблицями Microsoft
15	<i>Google Classroom</i>	Освітня навчальна платформа
16	<i>Kahoot</i>	Інструмент живої взаємодії з учнями
17	<i>WhatsApp</i>	Програма обміну повідомленнями
18	<i>Facebook</i>	Соціальна мережа
19	<i>Vimeo</i>	Платформа для розміщення та обміну відео
20	<i>Netflix</i>	Платформа з фільмами, зокрема й документальними

Ознайомитися з повним переліком найпопулярніших освітніх інструментів та прослідкувати, як змінювалося рейтингове місце кожного з них щороку, можна за покликанням: <https://toptools4learning.com/>

Рекомендований перелік інструментів і платформ, які доречно використовувати на уроках української мови в 10 класі ліцею

«AhaSlides»	«Baamboozle»
«Canva»	«ClassDojo»
«Classtime»	«Easelly»
«Edpuzzle»	«Education Era»
«H5P»	«Inspiration»
«Jamboard – Google»	«Kahoot!»
«LearningApps»	«Moodle»
«MOVA.info»	«Nearpod»
«Padlet»	«Piktochart»
«Plickers»	«Poodll»
«Powtoon»	«Prezi»
«Quizalize»	«Quizizz»
«Quizlet»	«ThingLink»
«Trello»	«Triventy»
«Wordle»	«Всеосвіта»
«Всеукраїнська школа онлайн»	«Лайфхак українською»
«Майстер-Тест»	«Мова – ДНК нації»
«На Урок»	«Тренажер з правопису української мови»

Тексти для критичного аналізу

Завдання: прочитайте й за потреби відредагуйте тексти. Дослідіть та порівняйте інформацію з різних джерел на ту ж саму тему, аналізуючи стиль викладу, грамотність авторів, авторитет джерела, наявність підтвердження, фактів чи доказів. Оцініть достовірність інформації та визначте, які аспекти можуть вплинути на її достовірність. Ознайомтеся з рекомендаціями від «Освіторії» про те, як упізнати маніпулятивні тексти чи фейки: <https://osvitoria.media/experience/ukrayinska-mova-druga-za-mylozvuchnistyu-u-sviti-tse-fejk/>

Група текстів 1

І знову: українська мова – наймилозвучніша і найспівочіша

Українська мова в 1934 році на конкурсі краси мов у Парижі була визнана, як найкраща, наймилозвучніша й найбагатша мова світу, і зайняла друге місце після італійської.

Є ще один історичний факт: де вперше з'явилася теза про українську мову, яка, нібито за милозвучністю друга після італійської. І це не 30-і роки ХХ століття. Це 1893 рік, перша українська газета у США «Свобода». Там вийшла велика стаття на першій шпальті про те, що треба берегти «руську» (тобто українську) мову. І ось в цій статті є такі рядки: «Нашу руска мова якъ каже одинъ ученый прфесоръ Бантишь – Камѣнскій есть второю по италіяньской що до звучности, що до солодкости, що до придатности подъ безсмертни ноти всесвѣтныхъ музыкальныхъ композиторовъ».

В 2012 році занесена до Книги рекордів Гіннеса, і віднині на першому місці, встановивши рекорд за тривалістю музичного телемарафону національної пісні. Лише українські композиції лунали без перерви на рекламу в прямому ефірі 110 годин. Попередній такий рекорд був встановлений Італією в 2010 році у місті Пезаро – 103 години 9 хвилин 26 секунд.

Українці – співуча нація, яка створила найбільшу кількість народних пісень у світі. Разом нараховано близько 200 тисяч українських народних пісень. Ні одна нація за всю історію не має такої кількості пісень, як створив український народ самостійно.

В ЮНЕСКО зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. У фонді України знаходиться 15,5 тисяч пісень. На другому місці перебуває Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень.

Покликання на оригінальну статтю: <https://visrozdil.lviv.ua/2021/11/14/i-znovu-ukrayinska-mova-najmylozvuchnisha-i-najspivochisha/>

Моя мелодійна українська. У чому таємниця милозвучності нашої мови та гарні українські слова, якими говорять у всьому світі

Кожна мова світу має свої особливості. Не треба бути поліглотом, щоб визначити, яка мова звучить у певний момент: за тембром, інтонацією, артикуляцією. Мови світу розрізняють за структурою, кількістю їх носіїв, писемністю, ступенем їх вивчення, суспільними, іншими функціями. Одна мова – ніжніша, і її називають мовою любові. Інша мова – велична, ще інша – тверда, є такі, що насамперед сприймаються як урочисті. Приміром, латинська гуманна, її вчать лікарі. Є музичні мови і виразні, є мови, які мають тональність...

Наша мова також має свою особливість: у світі вона сприймається як одна з наймилозвучніших і наймелодійніших. Не будемо вкотре повторюватися, хоч це і приємно, що на початку минулого століття в Парижі зібралися представники від

кожної нації. Міжнародне журі проводило конкурс краси й мелодійності мов світу. Оцінювалася краса звучання, представники прослуховували тексти різними мовами. І от наша мова зайняла дуже почесне – третє – місце за мелодійністю та красою лексики. Відтоді вона у світі таки звучить!..

Покликання на оригінальну статтю:

https://espresso.tv/article/2020/07/05/moya_melodiyna_ukrayinska_10_ukrayinskykh_sli_v_yaki_vzhyvayut_u_vsomu_sviti

Милозвучність й краса мови. Рейтинг у світі

Як божественно по-італійськи звучать визнання у вічній любові героїв різних вистав. Ось чому багато експертів називають цю мову найкрасивішою серед тисячі інших мов. Так само часто говорять і про українську мову, її мелодійність і красу. Особливо у піснях ми відчуваємо ніжність української мови, яка пестить слух і дарує насолоду.

На початку минулого століття в прекрасному місті Париж було створено міжнародне журі для проведення конкурсу з краси й мелодійності різних мов світу. Журі складалось з представників кожної національності і оцінювалася краса звучання кожної мови. Представники міжнародного журі прослухали текст на кожній мові світу і в результаті визначились переможці (топ):

1. італійська мова
2. українська мова
3. французька мова

І якщо вас якось запитують: «А яка мова в світі наймелодійніша й найгарніша?», то Ви можете з впевненістю дати відповідь на це питання.

Покликання на оригінальну статтю: <https://vasylivservice.com/milozvuchnist-y-krasa-movi-reyting-u-sviti/>

10 цікавих фактів про українську мову

Факт 1: Українська мова – одна з наймилозвучніших мов світу. 1934 року в Парижі на лінгвістичному конгресі провідні фахівці визнали українську мову третьою з-поміж усіх мов (після французької та фарсі) за мелодійністю, лексичним і фразеологічним багатством, величезними словотвірними можливостями, синтаксичною гнучкістю. На аналогічному форумі мовознавців у Швейцарії, де головними критеріями оцінки були евфонічна система мови, її мелодійність і милозвучність, українську мову було названо другою після італійської.

Факт 2: Найдовшим словом в українській мові є слово «дихлордифенілтрихлорметилметан» (назва хімікату, що використовують для боротьби зі шкідниками). У цьому слові є 30 літер.

Факт 3: На відміну від інших східнослов'янських мов, в українській мові є кличний відмінок.

Факт 4: Сучасна українська мова має близько 256 тисяч слів.

Факт 5: В українській мові найбільша кількість слів починається на літеру «П». Найменш уживаною літерою українського алфавіту є літера «Ф».

Факт 6: За межами Європи українська мова має напівофіційний статус в США (округ Кук штату Іллінойс). Відомо, що округ Кук в штаті Іллінойс – це 16-й із найбільших у світі урядів місцевого самоврядування. В цьому окрузі проживає близько 5,5 мільйонів населення, до складу округу входить місто Чикаго разом з передмістями. А українська мова була обрана як одна з найбільш вживаних мов у даному районі.

Факт 7: Вчений В. Кобилюх довів, що українська мова сформувалася в X-IV тисячоліттях до нашої ери. Тому походження найважливіших українських слів слід шукати саме в санскриті, а не в російській, німецькій, турецькій, грецькій та інших мовах, які виникли значно пізніше.

Факт 8: Відповідно до видання «Короткий словник синонімів української мови», в якому розроблено 4279 синонімічних рядів, найбільшу кількість синонімів має слово «бити» – 45 синонімів.

Факт 9: Назви всіх дитинчат тварин в українській мові відносяться до середнього роду.

Факт 10: Офіційно вважається, що після видання «Енеїди» Івана Котляревського, українська мова була прирівняна до літературної мови. Івана Котляревського по праву вважають основоположником нової української мови.

Покликання на оригінальну статтю: <https://folkmoda.net/10-tsikavih-faktiv-pro-ukrayinsku-movu>

Група текстів 2

За російську мову в Україні штрафуватимуть і саджатимуть

...Спілкування винятково українською виключає будь-які інші варіанти в органах державної влади. Спілкуватися українською будуть зобов'язані не лише вищі особи державної влади – президент, прем'єр, міністри, народні депутати – а й чиновники в останній сільській адміністрації, а також педагоги, лікарі й інші медпрацівники, нотаріуси, судді, адвокати, бібліотекарі, правоохоронці, представники прокуратури й спецслужб. Коротше, абсолютно усі бюджетники. Причому не лише з питань виконання своїх обов'язків, а й між собою, а також при наданні послуг – з населенням. Фельдшер «Швидкої» буде зобов'язаний говорити з тим, хто потребує медичної допомоги на мові, незалежно, розуміє той його чи ні. А вчителі та педагоги абсолютно у всіх навчальних закладах країни не лише зі своїми учнями на уроках, а й між собою на перервах зможуть розмовляти лише українською...

А спеціальні «мовні інспектори» зможуть бути присутніми на будь-яких нарадах у будь-яких держорганах (крім секретних), вимагати від громадських організацій та політичних партій, щоб усі документи були оформлені на мові.

Покликання на оригінальну статтю: <https://www.kp.ru/daily/26971/4027139/>

«Ані руш! Це мовна поліція». Нардепи пропонують новий закон про державну мову

- 19 січня на сайті Верховної Ради з'явився законопроект №5670 «Про державну мову».
- Якщо його приймуть, то починаючи від дитсадка та закінчуючи органами державної влади всі мають використовувати тільки українську.
- Захищати державну мову будуть Нацкомітет зі стандартів, Уповноважений та мовні інспектори.
- А за порушення хочуть штрафувати — 3400-8500 грн. І за зневагу до української мови – саджати за ґрати від 6 місяців до 10 років.

Покликання на оригінальну статтю: <https://vn.20minut.ua/Polityka/ani-rush-tse-movna-politsiya-nardepi-proponuyut-noviy-zakon-pro-derzha-10578962.html>

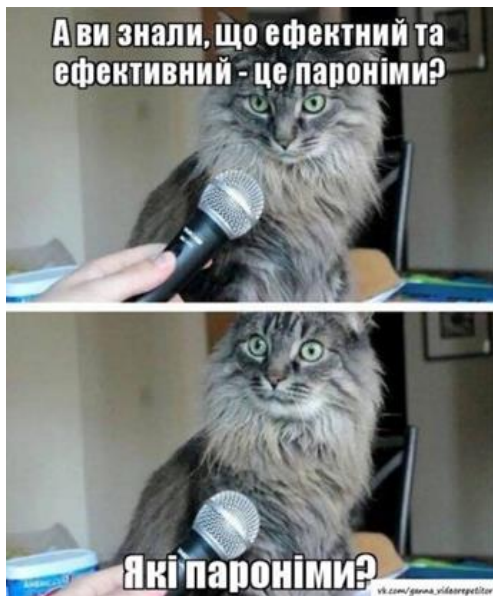
Мовна Поліція прийде – порядок наведе!

Нарешті питання захисту української мови зрушило з місця. У Верховній Раді зареєстровано вельми фанний законопроект щодо захисту української мови. Передбачаються суттєві покарання для порушників та осіб, що виявляють публічну неповагу до української мови. Зокрема, окрім штрафних санкцій, передбачено кримінальну відповідальність за спроби впровадження в Україні офіційного “многоязычія” і це буде прирівняно до державної зради. Контроль буде здійснювати мовна поліція.

Покликання на оригінальну статтю: <https://m.joyreactor.cc/post/2963737>

Приклади ілюстративного матеріалу для використання на уроках української мови в 10 класі ліцею
(із різних джерел)

ІСТОРИЗМИ

МИЛОЗВУЧНІСТЬ: У чи В

У
У Києві йде дощ.
 Читав **у** саду.

Відні
 Фастові
 жив **у** Львові
 жила **у** своєму місті
 твій квартирі

Перед **в, ф, льв, св, хв, тв,**
 зв і подібних.

Після знаків: ; ; - () .
 перед приголосним.

В
В Одесі йде дощ.
 Читала **в** автобусі.

Празі
 Берліні
 жила **в** Чернівцях
 Щостці
 Києві

Крім **в, ф, льв, св, тв, хв,**
 зв і подібних.

ukr-mova.in.ua

МИЛОЗВУЧНІСТЬ: І, Й, ТА

І
 На початку речення:
І дні минають...

Між приголосними:
 Олег **і** Павло

Зіставлення понять:
 Батьки **і** діти, день **і** ніч

Після голосного, якщо наступне
 слово починається на **й, є, ї, ю, я**:
 Яна **і** Юрій

Після паузи, що позначається
 на письмі знаками: ; ; - .
І дні, **і** ночі...

Й
 Між голосними, крім
 випадків, коли друге слово
 починається на **є, ї, ю, я**:
 Аліна **й** Олег, але Аліна **і** Єва

Між голосним і приголосним,
 крім випадків, коли друге
 слово починається на **й**:
 Оля **й** Петро, але Оксана **і** Йосип

ТА
 Для стилістичної різноманітності
 можна використовувати **ТА**,
 особливо, коли в реченні вже є **І**:
 Олег **і** Паша зайшли **та** сніг.

ukr-mova.in.ua

Україна
Спеціалізована школа № 252 імені Василя Симоненка
Оболонського району м.Києва

Вих. №01/16-62 від 29.06.2023

ДОВІДКА
 про впровадження результатів дисертації
 Резнік Тетяни Петрівни
 за темою «**Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови**»
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Адміністрація спеціалізованої школи №252 імені Василя Симоненка Оболонського району м. Києва, де впроваджено поглиблене вивчення української мови підтверджує, що впродовж 2022–2023 н.р. проводився педагогічний експеримент за результатами дисертації здобувача наукового ступеня доктора філософії (011 Освітні, педагогічні науки) Т. Резнік за темою «Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови».

Розроблена методика забезпечує створення сприятливих умов для формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності у старшокласників ліцею, умінь ефективно здійснювати інформаційний пошук, системно опрацьовувати довідкові медіаресурси, гарантує оволодіння й засвоєння учнями загальномовних умінь і навичок, сприяє активізації інтелектуальних зусиль здобувачів освіти, розвитку пізнавального інтересу, формуванню стійкої мотивації до навчання. Актуальність виконаного дослідження Т. Резнік підтверджено потребами сучасної освітньої практики та отриманими позитивними результатами у процесі педагогічного експерименту.

Особливість методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів освіти полягає в урахуванні різних підходів до навчання (особистісно орієнтованого, дослідницького, компетентнісного), аналізі лінгводидактичного наповнення освітнього процесу, розробленні завдань, спрямованих на формування як предметної, так і ключових компетентностей учнів.

Дисертація містить методичні рекомендації, які спрямовані на розвиток в учнів 10 класу ліцею умінь шукати та обробляти інформацію, працювати з першоджерелами, знаходити проблемні моменти, висувати версії та представляти результати своєї діяльності в умовах офлайн- і онлайн-навчання. Запропоновано систему вправ, яка сприяє розвитку способів мислення, критичного мислення та удосконаленню усного й писемного мовлення.

Результатами експерименту доведено ефективність апробованої методики та підтверджено гіпотезу дослідження.

Висновки про впровадження експериментальної перевірки теоретичних

узагальнень та запропонованої методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови обговорено на засіданні педагогічної ради спеціалізованої школи №252 імені Василя Симоненка Оболонського району м. Києва (протокол від 16 червня 2023 р. №15).

Директор школи

A handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, connected strokes.

О. О. Преподобна

НОВОПЕТРІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ПЕТРІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

вул. Ярослава Мудрого, 14 с. Нові Петрівці, Вишгородський р-н, Київська обл., 07354
 тел/факс (04596) 45279 e-mail 0459645279@i.ua
 Код ЄДРПОУ 19404409

28 вересня 2023р.

№ 254

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Резнік Тетяни Петрівни

за темою «**Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови**»
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2022-2023 навчального року в освітній процес Новопетрівського ліцею Петрівської сільської ради було впроваджено результати дисертаційної праці Тетяни Петрівни Резнік.

Теоретичні основи експериментального навчання ґрунтувалися на загальнодидактичних принципах науковості, доступності, індивідуалізації та диференціації, професійної спрямованості та специфічних – навчання основ української мови на компетентнісній основі, комунікативної спрямованості навчання.

Дисертанткою розроблено ефективну методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності десятикласників на профільному рівні, яка може бути використана в практичній діяльності освітніх закладів, оскільки отримала схвалення від учителів-словесників після її апробації. Перебіг та результати експериментального навчання наочно довели, що опанування учнями предметної й ключових компетентностей, становлення наукового світогляду учнів, розвиток уміння творчо працювати з інформацією є важливим складником становлення особистості, тому має здійснюватися поетапно з урахуванням індивідуальних запитів учнів. Запропонована для експериментальної перевірки система практичних завдань позитивно вплинула на рівень знань, умінь і навичок учнів та засвідчила, що за допомогою комп'ютерних технологій учитель не просто передає вже готові знання учням, а вчить їх працювати з інформацією та розвивати критичне мислення.

Результати дослідження мають практичну цінність, оскільки розроблена методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею може бути використана в процесі навчання майбутніх вчителів української мови.

Директор

Алла ТИШКОВСЬКА

ВІДДІЛ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, ТУРИЗМУ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ БРАТСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ
ВОЗНЕСЕНСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НОВОКОСТЯНТИНІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ З ДОШКІЛЬНИМ ПІДРОЗДІЛОМ
55485 вул. Миру, 45 с. Новокостянтинівка Вознесенський район Миколаївська область
E-mail: novokostyantunivska.zosh@gmail.com код 31468782

*Вих. № 137
від 20.10.2023 р.*

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Резнік Тетяни Петрівни

за темою «**Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови**»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Адміністрація Новокостянтинівського ліцею підтверджує, що протягом 2022-2023 н. р. був проведений педагогічний експеримент, базований на дисертації здобувача наукового ступеня доктора філософії (011 Освітні, педагогічні науки) Тетяни Резнік за темою «Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови».

Запропонований науково-теоретичний та практичний матеріал дисертації з проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови сприяв кращому розумінню особливостей використання інформаційних технологій на уроках української мови, а також педагогічних чинників формування зазначеної компетентності в учнів, які належать до сучасного покоління.

Актуальність проведеного дослідження Тетяни Петрівни підтверджена вимогами сучасної освітньої практики і позитивними результатами педагогічного експерименту.

Дисертація містить цінні методичні рекомендації, які спрямовані на розвиток в учнів 10 класу ліцею критичного мислення, їхньої здатності виражати власні думки та представляти результати своєї діяльності, в тому числі завдяки публікації в різних інформаційних джерелах.

З огляду на це експериментальна методика Тетяни Петрівни Резнік може бути використана в освітніх закладах, зокрема в профільних класах.

Світлана ШВИДКА

Львівська міська рада
 Департамент розвитку
 Управління освіти
 Відділ освіти Галицького та Франківського районів

Ліцей «Галицький» Львівської міської ради
 79019, Львів, вул. Замкова, 4; тел: (032)260-30-75, e-mail: nvk_halycka@ukr.net

03.10.2023 № 01-18/ 279-2

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Резнік Тетяни Петрівни

за темою «**Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів**

10 класу ліцею у процесі навчання української мови»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

На базі Ліцею «Галицький» ЛМР упродовж 2022–2023 навчального року було здійснено впровадження розробленої Резнік Т.П. методичної системи формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови. Апробовану методику вибудовано на компетентнісній основі, ключові положення її відповідають вимогам викликів часу, репрезентують сучасні методи та технології організації освітнього процесу з навчання української мови в ліцеях. Запропоновану методику спрямовано на реалізацію основних положень Концепції Нової української школи.

Експериментальна методика переконує, що інформаційні можливості і вміння десятикласників швидкодібно послуговуватися сучасними технологіями у процесі опанування української мови сприяють формуванню в учнів стійкої мотивації до навчання, відкривають необмежені можливості розвитку критичного та творчого мислення, устійнених навичок ефективно працювати з інформаційними джерелами. Значущими видалися завдання, вправи, розв'язання та виконання яких занурюють старшокласників у реалії життя, дають змогу накреслити компетентісно зорієнтовану траєкторію ефективного комунікування під час навчання, в особистому житті. Учнім пропонувалися завдання на пошук і аналіз інформації, створення електронних презентацій та відеороликів, розроблення й ведення власних вебсайтів та блогів, участь у віртуальних дискусіях тощо.

Матеріали дослідження проаналізовані методичним об'єднанням учителів української мови і літератури, а також обговорені та схвалені на засіданні педагогічної ради Ліцею «Галицький» ЛМР (протокол № 1 від 25 вересня 2023 року).

Директор ліцею

Оксана ЦУРА

Львівська міська рада
 Департамент розвитку
 Управління освіти
 Відділ освіти Сихівського та Личаківського районів
Ліцей «Львівський» Львівської міської ради
 79032 м. Львів, вул. Лисинецька, 3, тел. (032)251-40-19, lyceum-lvivskiyi@ukr.net

09.10.2023 № 411

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Резнік Тетяни Петрівни

за темою **«Методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови»**
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2022–2023 навчального року на базі ліцею «Львівський» Львівської міської ради було апробовано розроблену Резнік Т.П. методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу ліцею у процесі навчання української мови, що передбачала доповнення теоретичної й практичної основи навчання десятикласників сучасними методами й технологіями задля оновлення та модернізації навчальних програм і матеріалів для уроків української мови, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Особливе місце в освітньому процесі посідали компетентісно спрямовані завдання, які сприяли формуванню в учнів стійкої мотивації до навчання, оскільки вони набували нових навичок та бачили застосування здобутих знань у реальному житті. У процесі реалізації компетентісного підходу основну увагу було зосереджено на розвитку в учнів уміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями на уроках української мови задля ведення ефективної комунікації в особистому й подальшому професійному житті, тому учням пропонувалися завдання на пошук і аналіз інформації, створення електронних презентацій та відеороликів, розроблення й ведення власних вебсайтів та блогів, участь у віртуальних дискусіях тощо.

Дослідження сприяє розвитку критичного мислення учнів, їхньої здатності аналізувати інформацію та генерувати нові ідеї. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності створює основу для успішного використання цифрових технологій та роботи в інформаційному суспільстві.

Розроблена експериментальна методика підтвердила ефективність формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10 класу у

процесі навчання української мови. Матеріали дослідження схвалені на засіданні педагогічної ради ліцею «Львівський» Львівської міської ради (протокол від 09 жовтня 2023 р № 2).

З огляду на це експериментальна методика Резнік Т.П. може бути використана в освітніх закладах, зокрема в профільних класах.

Директор ліцею

Мирослава Тереховська
Мирослава ТЕРЕХОВСЬКА